Vilniaus universiteto
Istorijos fakulteto
Archeologijos katedra

Agnė Žilinskaitė

Archeologijos studijų programa
Magistro darbas

TŠCINECO KULTŪRA LIETUVOJE

THE TRZCINIEC CULTURE IN LITHUANIA

Darbo vadovas: dr. Egidijus Šatavičius

Vilnius
2012

TURINYS

ĮVADAS 4

I. TŠCINECO KULTŪROS TYRIMŲ ISTORIJA 6

I.1. Tščineco kultūros tyrimų istorija 6

I.2. Tščineco kultūros tyrimų istorija Lietuvoje 8

II. TŠCINECO KULTŪROS SAMPRATA 11

III. TŠCINECO KULTŪROS CHRONOLOGIJA 13

IV. METODOLOGIJA 16

IV.1. Archeologinės keramikos analizė 16

IV.2. Titnaginių dirbinių analizė 18

V. TŠCINECO KULTŪROS RADIMVIETĖS LIETUVOJE 19

V.1. Bendri analizės rezultatai 19

V.2. Senovės gyvenvietės 21

V.3. Laidojimo objektai 23

VI. TŠCINECO KULTŪROS RADINIAI 25

VI.1. Bendri analizės rezultatai 25

VI.2. Keramika 27

VI.2.1. Indų formos 29

VI.2.2. Indų ornamentika 32

VI.3. Titnaginiai dirbiniai 34

VI.4. Bronziniai dirbiniai 36

VII. RYTŲ IR VAKARŲ TŠCINECO KULTŪROS VARIANTAI LIETUVOJE 38

VIII. TŠCINECO KULTŪROS EGZISTAVIMO LIETUVOJE KLAUSIMU 42

VIII.1. Kultūrinė situacija Lietuvoje viduriniajame bronzos amžiuje 42

VIII.2. Tščineco kultūros egzistavimo Lietuvoje galimybės 45

IŠVADOS 48

SANTRUMPOS 50

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS 50

LITERATŪROS SĄRAŠAS 50

THE TRZCINIEC CULTURE IN LITHUANIA (SUMMARY) 59

PRIEDŲ SĄRAŠAS 60

PRIEDAI 61

Priedas nr. 1. Tščineco kultūros keramikos radinių kokybinė aprašymo lentelė 61

Priedas nr. 2. Tščineco kultūros keramikos radinių katalogas 72
Priedas nr. 3. Tščineco kultūros titnaginių dirbinių kokybinė aprašymo lentelė 91
Priedas nr. 4. Tščineco kultūros titnaginių dirbinių katalogas 95
Priedas nr. 5. Pagrindiniai Tščineco kultūros indų ornamentikos motyvai 99
ŽEMĖLAPIŲ SĄRAŠAS 103
ŽEMĖLAPIAI 104
LENTELIŲ SĄRAŠAS 108
LENTELĖS 109
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS 120
ILIUSTRACIJOS 121

ĮVADAS

„Tšcineco“ terminas archeologijos moksle jau žinomas ir naudojamas nuo XX a. trečiojo dešimtmečio Lenkijos mokslininkų darbuose. Tšcineco kultūrinis reiškinys, aptinkamas Rytų Vokietijoje, Lenkijoje, Vakarų Baltarusijoje ir Šiaurės Ukrainoje, taip pat dažnai įvardijamas Tšcineco–Komarovo–Sosnicos ciklu, Tšcineco kultūrine bendrija ar horizontu, tačiau dažniausiai tiesiog Tšcineco kultūra (šis terminas bus naudojamas ir šiame darbe). Ankstyvuoju–viduriniuoju bronzos amžiumi datuojama gyvulių augintojų, medžiotojų, žvejų ir metalo perdirbėjų kultūra, identifikuojama didelėje teritorijoje, įvairiuose regionuose yra gana skirtingai datuojama ir vertinama.

Prieš kelis dešimtmečius Lietuvos mokslinėje plotmėje vis dažniau imta aptikti ir atpažinti Tšcineco kultūros radinius įvairių laikotarpių archeologiniuose paminkluose. Iki šiol Tšcineco kultūros radinių Lietuvos teritorijoje buvo žinoma iš 12 archeologinių objektų. Atidžiau analizuojant Lietuvos muziejų fonduose saugomus archeologinių tyrimų radinius, šis skaičius išaugo iki 19 radimviečių. Lenkijos ir Rytų Vokietijos teritorijose Tšcineco kultūra įvardijama Vakarine grupe, likusioje jos paplitimo teritorijoje – Rytine. Lietuvoje aptinkama abiejų grupių radinių, kurių kultūrinę priklausomybę dažniausiai nurodo keramikinių indų ornamentika. Nors Lietuvoje randama Tšcineco kultūrai būdinga keramikos ornamentika nėra tokia gausi ir įvairi kaip Lenkijos ar Baltarusijos teritorijose, tačiau požymių, leidžiančių gana tiksliai šiuos radinius identifikuoti, yra pakankamai.

Hipotezė, jog Tšcineco kultūros atstovai gyveno ir Lietuvos teritorijoje, dažnai sulaukia Lietuvos mokslininkų kritikos. Tačiau kasmet didėjantis Tšcineco kultūrai skiriamos archeologinės medžiagos kiekis bei augantis mokslininkų susidomėjimas, tapo rimtu pretekstu į šį bronzos amžiaus kultūrinį reiškinį pažvelgti išsamiau.

Tyrimo objektas ir temos aktualumas. Ankstyvųjų metalų laikotarpis Lietuvoje dėl įvairių priežasčių yra palyginti negausiai tyrinėtas. Tšcineco kultūros egzistavimo tarpsnis (1800/1700 – 1200/1100 m. pr. Kr.) atitinka ir apima visą viduriniojo bronzos amžiaus laikotarpį Lietuvoje, datuojamą 1750–1300 m. pr. Kr. (šiame darbe pateikiamos datos yra kalibruotos) (Brazaitis, 2008, p. 257). Didelėje aplinkinėje teritorijoje apie 500 metų egzistavęs kultūrinis reiškinys vargu ar galėjo aplenkti Lietuvos teritoriją. Iki šiol ši tema beveik nebuvo nagrinėta (išskyrus – Brazaitis, 2008). Išsamesnė Tšcineco kultūros egzistavimo Lietuvoje galimybės analizė yra reikalinga, siekiant ne tik išsiaiškinti viduriniojo bronzos amžiaus kultūrinę situaciją Lietuvoje, tačiau kartu ir suprasti šios kultūrinės grupės savitumą ir įtaką regione.

Pagrindinis darbo tikslas. Šiuo tiriamuoju darbu yra siekiama nustatyti Lietuvos teritorijai būdingas Tšcineco kultūrinės grupės tradicijas bei konstruktyviai įvertinti šio archeologinio reiškinio egzistavimo Lietuvoje mąstą ankstyvajame ir viduriniajame bronzos amžiuje.

Darbo tikslui įgyvendinti išsikelti tokie **darbo uždaviniai:**

- apibūdinti ir palyginti Tšcineco kultūros sampratos, chronologijos ir ištirtumo laipsnio problematiką skirtinguose kultūros paplitimo regionuose ir Lietuvoje;
- įvertinti Tšcineco kultūros archeologinio paveldo kiekį ir įvairovę Lietuvoje, šiuo tikslu analizuojant archeologiniuose objektuose aptiktus radinius;
- nustatyti Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūros variantų Lietuvoje būdingus bruožus, palyginti juos su gretimiems regionams būdinga archeologine medžiaga.

Pagrindinio darbo tikslo ir uždavinių įgyvendinimas – galimybė objektyviau įvertinti Tšcineco kultūros archeologinio palikimo kiekybę bei apgyvendinimo intensyvumą dabartinės Lietuvos teritorijoje. Įvairiapusiška Tšcineco kultūros archeologinės medžiagos analizė leidžia ne tik tikslingai ieškoti analogijų gretimuose paplitimo regionuose, tačiau ir išskirti savitus šios kultūrinės grupės Rytų ir Vakarų variantus bei jų bruožus Lietuvoje.

Atliekant Tšcineco kultūros archeologinių radinių paiešką ir analizę, šiame darbe daugiausiai remiamasi analogijomis iš Lenkijos ir Baltarusijos archeologinių objektų. Tai lėmė ne tik gausiau publikuota archeologinių tyrimų ir jų metu rastų radinių informacija, tačiau ir žymesnis archeologinės medžiagos panašumas. Darbe plačiausiai analizuojami keramikinių dirbinių fragmentai, taip pat titnaginiai dirbiniai, kurių universalios bendrybės su randamais kituose regionuose leidžia priskirti šiuos radinius Tšcineco kultūrinei bendrijai.

Darbo struktūra. Pagrindinių šio darbo uždavinių įgyvendinimo metu gauti rezultatai atskleidžiami 8 pagrindiniuose skyriuose, skirtuose analizuoti Tšcineco kultūros tyrimų istorijos, sampratos ir chronologijos problematikoms (I–III skyriai), radimviečių ir radinių Lietuvoje apibūdinimui (IV–VIII skyriai) bei Tšcineco kultūros egzistavimo Lietuvoje galimybėms nagrinėti (VIII skyrius). Darbo priedai – keramikinių ir titnaginių Tšcineco kultūros radinių Lietuvoje katalogai (priedai nr. 2, 4) bei jų kokybinės aprašymų lentelės (priedai nr. 1, 3). Juose pateikiama visa aprašomoji informacija apie radinius bei jų fotonuotraukos (nuotraukų autorius – A. Žilinskaitė). Katalogo duomenys kartografuoti 4 žemėlapiuose (žemėlapiai nr. 1–4). Taip pat pridedami kiti darbo metu atliktos analizės duomenys bei rezultatai, pavyzdžiai iš kitų Tšcineco paplitimo regionų (lentelės nr. 1–5, iliustracijos nr. 1–14).

I. TŠCINECO KULTŪROS TYRIMŲ ISTORIJA

I.1. Tšcineco kultūros tyrimų istorija

Plačiai paplitusios bronzos amžiuje Tšcineco kultūros tyrimų istorija skirtinguose regionuose įvairuoja, įvairiai traktuojamas ir pats šis kultūrinis reiškinys. Kadangi kultūros teritorija didžiąja dalimi apima dabartinės Lenkijos ribas, būtent čia jau nuo XX a. trečiojo dešimtmečio Tšcineco kultūros palikimas imtas nuosekliai nagrinėti. Lietuvoje juo susidomėta tik pastaraisiais dešimtmečiais. Žymiai vėliau nei Lenkijos, Baltarusijos ar Ukrainos teritorijose. Dėl šios priežasties, apžvelgiant Tšcineco kultūros tyrimų istoriją, daug dėmesio bus skirta lenkų mokslininkų darbams, kuriais iki šiol daugiausiai remiasi ir kitų šalių archeologai, nagrinėdami šios kultūros temą.

Kada tiksliai buvo vykdomi pirmieji archeologiniai Tšcineco kultūros tyrinėjimai nėra žinoma, nes ilgą laiką šios kultūros paveldas buvo priskiriamas kitai kultūrinei grupei ir kaip atskira kultūra išskirta palyginti neseniai. Tšcineco kultūros, kaip atskiro archeologinio reiškinio, tyrimų istorija skaičiuoja devintą dešimtį. Šios, jau individualios kultūros, nuosekli analizė prasidėjo dar XX a. trečiajame dešimtmetyje. Lenkijos archeologas Vlodzimežas Antonievičius (lenk. *Włodzimierz Antoniewicz*) Liublino vaivadijoje, netoli Pulavų (lenk. *Puławy*), Tšcineco vietovėje (lenk. *Trzciniec*), vykdė archeologinius tyrinėjimus, kurie mokslinėje literatūroje įvardijami pirmaisiais Tšcineco kultūros archeologiniais tyrimais. Kaip ir daugeliui naujai atrandamų archeologinių kultūrų, pastarajai suteiktas Tšcineco pavadinimas pagal vietovę.

Tšcineco kultūros chronologijos ir periodizacijos, kultūros sampratos kaitą Lenkijos mokslininkų tarpe galima suskirstyti į keturis periodus (Górski, 2008a). Pirmajame etape, nuo 1920 iki 1939 m., Tšcineco kultūra buvo identifikuota, preliminariai datuota bei bendrais bruožais apibūdinta (Zakrzewski, 1924; Antoniewicz, 1928). 1930 m. Jozefas Kostčevskis (lenk. *Józef Kostrzewski*) mokslinėje literatūroje pirmą kartą panaudoja jau oficialų Tšcineco kultūros pavadinimą bei aprašo iki tol archeologinių tyrimų metu surinktą informaciją (Kostrzewski, 1930). Tikslūs chronologiniai kultūros rėmai dėl informacijos stokos ar jos interpretavimo XX a. pradžioje subtilybių, tuomet nebuvo nustatyti. Nepaisant to, jau tuo metu mokslininkų tarpe buvo pastebėta miškų neolito, taip pat Piltuvėlinių taurių ir Virvelinės keramikos kultūrų įtaka Tšcineco kultūros formavimuisi, kuo retai abejojama ir šiandien (Kostrzewski, 1930, p. 27; Jażdżewski, 1936, p. 2–4). Keliuose moksliniuose darbuose taip pat aptariama ir Tšcineco kultūros įtaka Lužitėnų kultūros formavimuisi Lenkijos teritorijoje (Kozłowski, 1928, p. 80; Jażdżewski, 1936, p. 7).

Po I-ojo Pasaulinio karo, laikotarpis nuo 1945 iki 1965 m. – antrasis Tšcineco kultūros pažinimo etapas, išsamesnis ir įvairesnis literatūra, mokslinėmis diskusijomis. 1959 m. mokslinėje literatūroje pasirodo pirmoji plačios apimties publikacija, skirta Tšcineco kultūros reiškiniui bronzos amžiuje nagrinėti. Autorius Aleksandras Gardavskis (lenk. *Aleksander Gardawski*) leidinyje „Materiały starożytne“ paskelbia monografiją „Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce“. Tačiau didesnio susidomėjimo mokslininkų tarpe sulaukė diskusijos apie slavų etnogenezę ir iškelta hipotezė apie Tšcineco kultūros atstovų genetinį ryšį su slavų protėviais (Jażdżewski, 1936, p. 7). To pasekoje, Tšcineco kultūros palaipsnio transformavimosi į Lužitėnų kultūrą, kurios atstovai laikomi slavų protėviais, koncepcija buvo lengvai priimta mokslininkų tarpe. Ši teorija paskatino aktyvesnį Tšcineco materialinės kultūros palikimo publikavimą (Jażdżewski, 1948; Nosek, 1948; Gardawski, 1959). Nepaisant to, Tšcineco kultūros chronologija liko problematiška. Nors dar iki I-ojo Pasaulio karo kultūros pradžia buvo tapatinama su bronzos amžiaus pradžia, tačiau jos gyvavimo pabaigos data taip ir liko neaiški. Nors daugelio Lenkijos archeologų darbuose Tšcineco kultūros pabaiga datuojama II pab.–III bronzos amžiaus periodo pradžia (apie 1300 m. pr. Kr.), t.y. Tšcineco kultūros perėjimo į Lužitėnų kultūrą laikotarpiu.

II-uoju Tšcineco kultūros pažinimo laikotarpiu, pasirodžius pirmiesiems plačios apimties moksliniams veikalams šiai kultūrai nagrinėti, ji buvo išskirta ir pripažinta Ukrainos teritorijoje. Nors dabar jau yra žinoma, kad pirmieji archeologiniai objektai, priklausantys Tšcineco kultūrai, buvo tirti dar 1870–1880 m., tačiau jie buvo priskiriami Komarovo kultūrai. Būtent nuo šios kultūros 1960 m. buvo atskirta Tšcineco kultūra ir šiandien traktuojama kaip atskiras archeologinis reiškinys (Encyclopedia, 1993).

1965–1980 m. – trečiasis laikotarpis. Šis etapas siejamas su jaunesniosios archeologų kartos itin suaktyvėjusia moksline veikla. Inovatyvios bronzos amžiaus kultūrų studijos ir ženkliai išaugęs archeologinių tyrimų skaičius, ypač Pietryčių Lenkijoje, leido naujai įvertinti ankstesnius Tšcineco kultūros tyrimus ir prieiti naujų išvadų. Remiantis tuomet gautais duomenimis, buvo pastebėti regioniniai tiek materialinio palikimo, tiek chronologiniai kultūros skirtumai (Machnik, 1967; Gardawski, 1971; Dąbrowski, 1972). Mokslinėse publikacijose toliau nagrinėjamas Tšcineco kultūros santykis su Virvelinės keramikos bei Lužitėnų kultūromis, tikslinama chronologija remiantis regioniniais tyrimais.

Laikotarpis nuo 1980 m. iki šiandien – ketvirtasis. Šiame etape išryškėja itin aiškūs regioniniai skirtumai, tiriant Tšcineco kultūros palikimą ir chronologiją. Šie klausimai plačiai nagrinėjami J. Górski, H. Taras, J. Dąbrowski, P. Makarowicz ir daugelio kitų Lenkijos archeologų publikacijose. Nors pastarojo dešimtmečio laikotarpyje archeologinių tyrimų Tšcineco kultūros objektuose buvo vykdyta mažiau (Czopek, 2007, p. 69), tačiau pasiekta ne mažiau svarbių rezultatų nei anksčiau. Per pastaruosius dešimt metų buvo atlikta ir palyginti nemažai datavimų radiokarbonu iš Tšcineco

kultūrai priskiriamų archeologinių paminklų (Kempisty, Włodarczak, 1996; Włodarczak, 1998; Górski, Kadrow, 2001; Taras, Kovalukh, Skripkin, 2002; Górski, Lysenko, Makarowicz, 2003). Itin daug dėmesio mokslinėje literatūroje skiriama jau etaloniniais Tščineco kultūros tyrimų objektais tapusiems *Dacharzów* ir *Żerniki Górne* kapinynams (Florek, Taras, 1996, 2003; Kempisty, Włodarczak, 1996; Górski, 2007).

Apie Ukrainoje ir Baltarusijoje vykdomus Tščineco kultūros tyrimus yra žinoma žymiai mažiau. Tščineco kultūra šiose šalyse buvo išskirta prieš penkis dešimtmečius, t.y. anksčiau nei Lietuvoje. Nuo praeito šimtmečio 6-ojo dešimtmečio šių šalių vėlyvojo neolito ir bronzos amžiaus kultūras savo darbuose plačiai analizavo S. Berezanskaja (ukr. *Березанская С. С.)*. Tik vėliau šia kultūra susidomėjo platesnis mokslininkų ratas (Археалогія Беларусі, 1997, p. 330–333). 1997 m. Ukrainos ir Baltarusijos mokslininkai dalyvavo Lenkijoje vykusioje tarptautinėje konferencijoje *"Trzciniec": system kulturowy czy interkulturowy proces?",* kuomet pristatė tuo metu aktualiausias tyrimų sferas ir problemas. Abiejų šalių mokslininkai akcentavo skirtingas tyrimų kryptis, tačiau kartu ir bendrus klausimus – Tščineco kultūros chronologiją bei jos vietą Tščineco–Komarovo–Sosnicos grupėje (Крывальцэвіч, 1997a,b; Куриленко, Отрощенко, 1997; Клочко, 1997). Šiandien Baltarusijoje intensyviausiai Tščineco kultūrą tiria mokslininkai M. Krivalcevich (baltarus. *Крывальцэвіч М.М.*) bei V. Lakiza (baltarus. *Лакіза В.*). Plačiai Tščineco kultūrinės grupės Baltarusijos teritorijoje nagrinėjamos V. Lakizos monografijoje, skirtoje vėlyvojo neolito ir bronzos amžiaus laikotarpių kultūroms nagrinėti (Лакіза, 2008).

Nuo 1980 m. visame Tščineco kultūros paplitimo areale žymiai suintensyvėjo šio archeologinio reiškinio tyrinėjimai. Ypač aktualiais ir populiariais tapo atskirų regionų tyrimai bei medžiagos analizės. Nors Tščineco kultūros ištirtumo lygis Lenkijos, Ukrainos ir Baltarusijos teritorijose gana skirtingas, tačiau žymiai didesnis nei Lietuvoje. Šių šalių mokslininkų pasiekimais yra remiamasi daugelio Lietuvos archeologų darbuose, ypač siekiant identifikuoti Tščineco kultūros radinius.

I.2. Tščineco kultūros tyrimų istorija Lietuvoje

Lietuviškoje archeologinėje literatūroje Tščineco kultūros terminas dažniau sutinkamas tik paskutiniais dešimtmečiais. Nors lietuvių mokslininkams ši kultūra yra žinoma ilgą laiką, tačiau iki šiol buvo suprantama, tik kaip Lenkijos ir Baltarusijos teritorijose vyravęs kultūrinis reiškinys. Situacija tapo dar keblesnė, lenkų mokslininkams iškėlus hipotezę, jog Tščineco kultūrai Lietuvoje turėtų atstovauti paminklai, kurių randamos keramikos bruožai atitinka vidurinio bronzos amžiaus keramikos stilistiką. Remiantis šia idėja bei pavieniais radiniais, aptiktais Kuršių nerijoje, mokslinėje literatūroje buvo įvestas Juodkrantės tipo keramikos terminas (Dąmbrowski, 1968). Šiai

keramikos grupei buvo priskiriamos vos kelios puodų šukės aptiktos Juodkrantėje. Tačiau tuo pačiu metu išaugęs mokslininkų susidomėjimas akmens amžiaus ir ankstyvojo metalų laikotarpio tyrimais, paskatino šiuos intensyviai tyrinėti kultūrinę laikmečio situaciją regione bei pačią Tšcineco kultūrą.

Iki 1997 m. apie Tšcineco kultūrą yra užsimenama vos kelių Lietuvos ankstyvąsias epochas tiriančių mokslininkų publikacijose (Girininkas, 1994; Rimantienė, 1996). R. Rimantienė I-jame monografijos „Akmens amžius Lietuvoje“ leidime mini vėlyvosios Nemuno kultūros egzistavimo laikotarpiu gyvenvietėse randamą keramiką, ornamentuotą pleištinėmis duobutėmis, trikampėliais ar jų kompozicijomis. Taip pat Virvelinės keramikos kultūros puošybą primenančius juostelių ornamentus ar pleištukų eglutes, būdingiausius plačiaangius puodus, siaurėjančiu, bet jau plokščiu dugniuku (Rimantienė, 1984, p. 221). Šie keramikos puošybos elementai tada autorės dar nebuvo priskirti konkrečiai archeologinei kultūrai. Tačiau praėjus bene dešimčiai metų, II-jame knygos leidime, šie keramikos ornamentikos būdai ir minėta puodų forma, jau siejami su Tšcineco kultūra (Rimantienė, 1996, p. 227).

1997 m. Lenkijoje vykusi tarptautinė konferencija *“Trzciniec”: system kulturowy czy interkulturowy proces?“* subūrė Lenkijos, Lietuvos, Ukrainos ir Baltarusijos mokslininkus diskutuoti Tšcineco kultūrinės bendrijos sandaros klausimu. Ankstyvojo bronzos amžiaus gyvenviečių tyrinėjimus Lietuvoje pristatė Lietuvos priešistorės tyrinėtojai T. Ostrauskas, R. Rimantienė ir V. Juodagalvis. Virvelinės keramikos ir Tšcineco–Sosnicos kultūrų ratui tuomet mokslininkai priskyrė Barzdžio I ir Margių I senovės gyvenviečių radinius (Остраускас, Римантене, Юодагальвис, 1997, p. 57). Sosnicos kultūros keramikos radiniai minimi ir Kretuono IA ir IC senovės gyvenviečių tyrimų kontekste. Anot autorių, jau tuomet Tšcineco kultūros radinių buvo pakankamai, kad galima būtų teigti apie Tšcineco kultūros egzistavimą Lietuvos ir Prūsijos teritorijose (Римантене, Остраускас, 1997, p. 60).

Pastarąjį dešimtmetį informacijos apie Tšcineco kultūrą ir jos radinius įvairių laikotarpių paminkluose palaipsniui daugėjo. Apie kultūrinę situaciją Lietuvoje II tūkst. pr. Kr. viduryje trumpai užsimena ne vienas archeologas (Rimantienė, 1999; Piličiauskas, 2002; Girininkas, 2002b). Konkrečius Tšcineco kultūrai priskiriamus archeologinius radinius, aptiktus Visėtiškių pilkapyne, Pakretuonės I senovės gyvenvietėje, Biržulio ežero mikroregiono archeologiniuose objektuose, publikacijose nagrinėja A. Girininkas, D. Brazaitis, T. Ostrauskas ir kiti (Girininkas, 2002c; Brazaitis, 2000; Stančikaitė *et al*., 2006).

Dar 2002 m., bei vėliau – 2006 m. – A. Girininkas straipsnyje „Ar Pamarių kultūra priklausė Virvelinės keramikos kultūros ratui?“ vienas pirmųjų akcentavo įvairių archeologinių kultūrų inventoriaus maišymo problemą. Analizuojant vėlyvojo neolito kultūrų palikimą Lietuvoje, autorius pabrėžė, jog dalis Virvelinės keramikos kultūrai priskiriamos medžiagos buvo ir tikriausiai iki šiol

yra klaidingai identifikuota. Dalis jos turėtų būti skiriama Rutulinių amforų kultūrai, kita – Tšcineco kultūrai (Rytinei jos grupei) (Girininkas, 2002b, p. 86; Girininkas, 2006, p. 36).

Pastaraisiais metais, didėjant archeologinės medžiagos kiekiui bei kruopsčiau vertinant radinių kultūrinę priklausomybę, dalis archeologinių radinių buvo įvertinti iš naujo. 2008 m. leidinyje „Lietuvos istorija. Akmens amžius ir ankstyvasis metalų laikotarpis“ (T. I) pirmą kartą buvo paskelbta Tšcineco kultūrą Lietuvoje apibendrinanti informacija, jungianti visą iki šiol surinktą medžiagą ir pateikianti preliminarias išvadas (Brazaitis, 2008, p. 279–286). Publikacijoje aiškiai išskirti Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūrų skirtumai, apibūdinti ne tik joms būdingi radiniai, tačiau ir chronologija, paplitimas ir kiti pagrindiniai faktai. Vėliau pasirodžiusiuose A. Girininko darbuose atkreipiamas dėmesys į Tšcineco kultūros sąveiką su kitomis vienalaikėmis kultūromis, kurių materialinis palikimas yra gana panašus, turint galvoje, kad būtent dėl šios priežasties ilgą laiką Tšcineco kultūros radiniai nebuvo atpažįstami šalies mokslininkų. Publikacijose išsamiai aptariamas Tšcineco kultūros, Virvelinės keramikos bei Nemuno kultūrų santykis, ryšiai su vėlyvosios Narvos ar Pamarių kultūromis (Girininkas, 2009, 2011).

Nors lietuviškoje istoriografijoje Tšcineco kultūra nėra plačiai nagrinėjama, tačiau kelios pastarųjų metų analizės ir rezultatai įsilieja į bendrą šios kultūros tyrimų kontekstą bei sudaro galimybę šį klausimą nagrinėti išsamiau Lietuvos tyrimų mąstu.

II. TŠCINECO KULTŪROS SAMPRATA

Tšcineco kultūra yra žinoma ir nuosekliai tyrinėjama jau 9 dešimtmečius, tačiau dideliame kultūros paplitimo areale jos materialinė kultūra gana skirtinga. Nepaisant to, Rytų Vokietijoje, Lenkijoje, Vakarų Baltarusijoje Šiaurės Ukrainoje bei Lietuvoje aptinkami radiniai yra skiriami pagal universalius šiai kultūrai priskiriamus bruožus, dažniausiai pagal archeologinę keramiką. Dėl šios priežasties „Tšcineco kultūros“ terminas mokslinėje literatūroje dažnai yra kritikuojamas, nes neatitinka įprastos archeologinės kultūros sąvokos kriterijų. Todėl neretai naudojami kiti bendriniai pavadinimai, tokie kaip Tšcineco–Komarovo–Sosnicos ciklas, Tšcineco kultūrinė bendrija, ratas ar horizontas. Šiame darbe visgi bus laikomasi „Tšcineco kultūros“ sąvokos, kuri jungia vieno chronologinio laikotarpio bendruomenes, didelėje teritorijoje, tame tarpe ir Lietuvoje, palikusias daug bendrų bruožų turintį palikimą.

Archeologijoje visą Tšcineco kultūrinį horizontą yra įprasta skaidyti į dar smulkesnes kultūrines grupes, tiksliau nusakančias konkretaus regiono skiriamuosius bruožus ar tiesioginį ryšį su kita jame vyravusia archeologine kultūra. Mokslinėje literatūroje dažniausiai įvardijami net septyni Tšcineco kultūriniai horizontai, tačiau Lietuvos teritorijai daugiausiai įtakos galėjo turėti tik keli iš jų, tai:

1.Tšcineco–Iwno;

2.Tšcineco–Sosnicos;

3.Tšcineco–Komarovo.

Visa Tšcineco kultūros užimama teritorija skirstoma į du pagrindinius variantus – *Rytų Tšcineco kultūrą* ir *Vakarų Tšcineco kultūrą*. Tokį skirstymą lėmė geografiškai pasidalinusių skirtingų Tšcineco kultūros tradicijų bruožai, aiškiai pastebimi materialinėje kultūroje. Lenkijos teritorijoje Tšcineco kultūra laikoma Vakarine grupe, likusioje teritorijoje (Baltarusijoje, Ukrainoje) – Rytine. Vakarų Tšcineco kultūros radiniai pasižymi žymiai saikingesne keramikos dirbinių ornamentika. Rytų Tšcineco kultūra, ryškiau įtakota neolito kultūrų tradicijų, pasižymi gausesne ir įvairesne indų ornamentika, itin būdingas į išorę nusklembtas pakraštėlis.

Lietuvos teritorijoje aptinkama tiek Rytų, tiek Vakarų Tšcineco kultūroms priklausančių radinių. Per kelis dešimtmečius, kuomet buvo atkreiptas mokslininkų dėmesys į šią kultūrą, archeologinės medžiagos nebuvo aptikta ir tirta pakankamai, kad galima būtų išskirti tik Lietuvos teritorijai būdingus Tšcineco kultūros bruožus. Tačiau pagal kaimyninių šalių analogijas Lietuvoje randamus Tšcineco radinių komplektus galima suskirstyti į būdingus Rytų ar Vakarų variantams (Brazaitis, 2008, p. 279–283). Reikia pastebėti, kad šis skirstymas yra gana sudėtingas ir gali būti netikslus, nes Lietuvoje iki šiol nėra aptiktas nė vienas archeologinis objektas, kur vienos ar kitos

grupės Tšcineco kultūros radiniai sudarytų radinių visumą. Dažnai archeologinių tyrinėjimų metu viename objekte aptinkami abiejų kultūros variantų bruožų turintys radiniai. Visgi kai kurie Lietuvos mokslininkai radinius sieja ir su konkrečiu Tšcineco kultūros horizontu (pvz.: Iwno–Tšcineco kultūrai skiriama dalis radinių iš Paramėlio II-osios senovės gyvenvietės (Varėnos r.) (Šatavičius, 2009, 2010)), kiti autoriai dažniausiai apsiriboja kultūros skirstymu į Rytinį ar Vakarinį variantus, arba tiesiog įvardinti bendrą Tšcineco kultūrinę priklausomybę.

Pagrindinius lokalinius skirtumus, kurie itin aiškiai atsispindi dirbiniuose, o ypač keramikinių dirbinių ornamentikoje, lėmė skirtinga Tšcineco kultūros bendruomenių kilmė ir kitų kultūrų įtaka. Ši kultūra yra įvardijama kaip neolitinių kultūrų tradicijų tęsėja, todėl dažnai gretinama su Virvelinės keramikos kultūrų ratu, Rutulinių amforų kultūra bei įvairiomis lokalinėmis neolitinėmis kultūromis. Lietuvoje šios kultūros atstovai galėjo kontaktuoti su vietinėmis vėlyvosios Narvos, Nemuno ir Pamarių kultūrų bendruomenėmis, neabejotinai stipriai veikiami abipusių bendruomeninių ryšių.

Dėl vieningos Tšcineco kultūros koncepcijos nebuvimo bei negausaus Tšcineco kultūros palikimo Lietuvoje, mokslininkų tarpe vyrauja kelios nuostatos dėl šios kultūros bendruomenių egzistavimo Lietuvos teritorijoje. Atsižvelginat į itin negausų Tšcineco kultūros inventorių, dalis archeologų laikosi prielaidos, jog šios kultūros atstovai tik kontaktavo su Lietuvos teritorijoje gyvenusiomis bendruomenėmis (Girininkas, 2011, p. 158). D. Brazaičio nuomone, negausios bendruomenės gyvavo Lietuvos teritorijoje, tačiau neilgai gyvendamos nedidelėse gyvenvietėse nepaliko daug radinių (Brazaitis, 2008, p. 285). Kita vertus, Baltarusijos mokslininkų darbuose, apibūdinant bendrą Tšcineco kultūros teritoriją, yra įvardijama ir Lietuva (Лысенко, 2005, p. 37).

III. TŠCINECO KULTŪROS CHRONOLOGIJA

Visuotinai mokslininkų pripažįstama, kad Tšcineco kultūra – bronzos amžiaus reiškinys jos paplitimo horizonte. Ilgą laiką Lietuvos archeologijoje bronzos (žalvario) amžius buvo skirstomas į ankstyvąjį ir vėlyvąjį. Palyginti neseniai Lietuvos bronzos amžių (2000–600 m. pr. Kr.(Girininkas, 2007, p. 10) pradėjus skirstyti į 3 periodus (ankstyvasis, vidurinysis, vėlyvasis), labiau priartėta prie Lenkijoje taikomo skirstymo į 5 periodus (Brazaitis, 2008, p. 276). Lenkijoje šis laikotarpis datuojamas 2300/2200–700 m. pr. Kr. Baltarusijos teritorijoje bronzos amžius preliminariai datuojamas III pab./II tūkst. pr. – VIII/VI a. pr. Kr. Tokia apytikslė chronologija pagrįsta lyginamuoju bei tipologiniu datavimo metodais, ieškant dirbinių analogijų iš tiksliai datuotų archeologinių objektų Pietryčių ar Centrinėje Europoje (Kryvaltsevich, 2007, p. 16).

Tikslios datos apibrėžti Tšcineco kultūros egzistavimo laikotarpiui visoje jos paplitimo teritorijoje nėra. Tokiame plačiame areale jos chronologija varijuoja ir skirtinguose regionuose. Tačiau apibendrinus jų datavimus, mokslininkų tarpe sutinkama, jog Tšcineco kultūra egzistavo 1800–1100 m. pr. Kr. laikotarpyje ir buvo bendras ankstyvojo–viduriniojo bronzos amžiaus reiškinys Rytų Baltijos regione.

Vieningas kultūros datavimas visame Tšcineco kultūros paplitimo areale tampa keblus dėl kelių svarbių priežasčių:

- ryškūs kiekybiniai tyrinėjimų mąstų skirtumai regionuose;
- skirtinga pačios Tšcineco kultūros kaip archeologinio reiškinio samprata ir vertinimas;
- skirtinga regioninių Tšcineco kultūros bendruomenių kilmė ir raida.

Tšcineco kultūros formavimąsi stipriausiai įtakojo vietinių vėlyvojo neolito kultūrų tradicijos bei Virvelinės keramikos kultūros A horizontas. Kultūros egzistavimo pabaiga siejama su tiesioginiu perėjimu ir transformacija į vėlyvesnes kultūras. Todėl visą Tšcineco kultūros vystymosi raidą galima būtų išplėsti ir suskirstyti į smulkesnius etapus, bendrus visam Tšcineco kultūros arealui bei detaliai atspindinčius kultūros vystymosi etapus (m. pr. Kr.):

I. Prototšcineco – 2400/2350 – 1950/1900;
II. Ankstyvasis – 1950/1900 – 1850/1800;
III. Klasikinis – 1850/1800 – 1650/1600;
IV. Vėlyvasis – 1650/1600 – 1300/1250.

Pirmieji du etapai, prototšcineco ir ankstyvojo Tšcineco, atspindi kultūros formavimąsi regionuose ankstesnių kultūrų pagrindu, vėlyvasis žymi kultūros perėjimo ir susiliejimo su kitomis pradžią.

Preliminari Tščineco kultūros chronologija Lenkijos teritorijoje buvo nustatyta dar ketvirtame XX a. dešimtmetyje. Tada šios kultūros datavimas neapsiribojo II-ojo bronzos amžiaus periodo rėmais, datuojamais 1700–1300 m. pr. Kr. Kultūros ištakos ilgą laiką buvo tiesiogiai siejamos su neolito laikotarpio kultūromis ir tiksliau nedatuojamos. Tačiau nuo XX a. vidurio, suintensyvėjus Tščineco kultūros tyrimams ir išaugus archeologinės medžiagos kiekiui, kultūros pradžia buvo ir iki šiol yra laikoma apytiksliai 1700 m. pr. Kr. Kultūros egzistavimo pabaiga visą jos tyrimų laikotarpį buvo siejama su Lužitėnų kultūros įsivyravimu teritorijoje ir datuojama II pab. – III periodo pr. (1400–1200 m. pr. Kr.). Paskutiniaisiais dešimtmečiais, suaktyvėjus regioniniams tyrimams, kultūros chronologija svyruoja priklausomai nuo regiono. Nepaisant to, šiandien mokslininkų tarpe Tščineco kultūros chronologinėmis ribomis Lenkijos teritorijoje yra laikomas laikotarpis nuo 1700 iki 1300/1200 m. pr. Kr. (Pyzik, 1996, p. 52).

Ankstesnėje Baltarusijos mokslinėje literatūroje Tščineco kultūra buvo datuojama keliais šimtmečiais vėliau nei gretimose šalyse, t.y. 1500–1100 m. pr. Kr. (Крывальцэвіч, 1993, p. 620). Iki 2007 m. atlikus 40 iš neolito–bronzos laikotarpių radinių datavimą radiokardono metodu, chronologinės šių laikotarpių bei tuo metu egzistavivusių kultūrų ribos buvo patikslintos. Ankstyvajame bronzos amžiuje (1700–1200/1000 m. pr. Kr.) Pietų Baltarusijos teritorijoje Tščineco kultūra dominavo, tačiau tikslesnė jos chronologija šalyje nustatyta nebuvo. Archeologinių objektų ar įvairių vykusių procesų datavimas rėmėsi analogijomis iš Centrinės ir Rytų Europos arba tiesiog lyginamuoju ir tipologiniu metodais pagal Lenkijos tyrimų duomenis (Kryvaltsevich, 2007, p. 16). Vėliau, siekiant patikslinti ir sukonkretinti Rytų Tščineco grupės chronologiją, o gautus rezultatus palyginti su Vakarų Tščineco kultūros datomis Lenkijos teritorijoje, radiokarbono metodu buvo datuotas 141 pavyzdys iš Baltarusijos, Rusijos ir Ukrainos teritorijose esančių įvairių archeologinių objektų. Remiantis gautais rezultatais buvo patikslinta Rytų Tščineco kultūros chronologija – 1700–1000 m. pr. Kr. (Лысенко, 2005, p. 60). Šiuo laikotarpiu Pietų Baltarusijoje vyravusi Tščineco kultūra plito Rytų ir Centrinės Europos link (Kryvaltsevich, 2007, p. 16).

Apibendrinus Baltarusijoje atliktų datavimų radiokarbonu rezultatus, gautoji data keliais šimtmečiais praplėtė Tščineco kultūros egzistavimo laikotarpį Ukrainos teritorijoje. Iki tol Centrinėje ir Šiaurės vakarinėje Ukrainos teritorijoje egzistavusi Tščineco kultūra buvo datuojama 1600–1100 m. pr. Kr. (Encyclopedia, 1993), dabar šios kultūros pasirodymas laikomas nuo 1700 m. pr. Kr.

Lietuvos mokslinėje literatūroje Tščineco kultūros chronologinės ribos – 1800–1300 m. pr. Kr. (Brazaitis, 2008, p. 279). Dar visai neseniai bronzos amžių pasiūlius skirstyti į 3 periodus, dabar Tščineco kultūrą galima būtų vadinti vienu pagrindinių archeologinių reiškinių Lietuvos teritorijoje viduriniajame bronzos amžiuje (1750–1300 m. pr. Kr). Kai kurių mokslininkų darbuose kultūros chronologinės ribos pratęsiamos iki 1200 m. pr. Kr. ar 1100 m. pr. Kr. ir yra artimesnės Lenkijos

chronologijai (Girininkas, 2011, p. 158; Piličiauskas, 2002, p. 127). Lietuvos Tščineco kultūros datavimas daugiausiai remiasi bendra viso kultūros horizonto chronologija bei radinių analogijomis iš kaimyninių šalių. Lietuvos teritorijoje aptikti Tščineco kultūros radiniai iki šiol tiksliau kitais datavimo metodais datuoti nebuvo.

IV. METODOLOGIJA

Tšcineco archeologinis reiškinys nėra siejamas su konkrečia, visam horizontui bendra kultūrine tradicija. Tad bene vienintelė pagrindinė bendrybė, padedanti identifikuoti ir išskirti Tšcineco kultūrą, yra visam paplitimo arealui būdingi archeologinės keramikos bruožai. Šis kriterijus laikomas svarbiausiu ir šiame darbe. Lietuvos archeologijos mokslo praktikoje keramika, o ypač jos ornamentika, taip pat yra vienintelis kriterijus, šiandien leidžiantis lyginamuoju metodu atpažinti šios kultūros bendruomenių pėdsakus šalyje. Nors keramikos šukės yra skaitlingiausias archeologinis radinys epochose, jau pažinojusiose keramiką, tačiau Lietuvoje tyrinėtų objektų, kuriuose buvo aptikta Tšcineco kultūros radinių, didžiąją dalį jų visgi sudaro titnaginiai dirbiniai. Remiantis kaimyninių šalių tyrimų rezultatais yra žinoma, jog Tšcineco kultūros bendruomenės dar plačiai naudojo titnaginius įrankius. Deja, šie neturi tokių ryškių specifinių bruožų, galinčių padėti tiksliai nustatyti kultūrinę priklausomybę. Jie dažniausiai randami kartu su įvairių kitų laikotarpių keramikos ir titnaginiais dirbiniais, todėl itin sunku patikimai konkrečius titnaginius radinius sieti su Tšcineco tradicija.

Deja, kitų šios kultūros egzistavimo pėdsakų (pvz.: laidojimo vietų, pastatų liekanų, metalinių dirbinių) Lietuvoje iki šiol nėra aptikta. Dėl šios priežasties keramikos radiniai kartu su jų lydinčiu titnago inventoriumi tyrinėtuose archeologiniuose objektuose išlieka svariausi Tšcineco kultūros buvimo įrodymai.

Šiame darbe analizuojami keramikos ir titnaginiai dirbiniai yra saugomi Lietuvos nacionalinio ir „Nalšios“ muziejų fonduose bei pateikiami darbo prieduose nr. 1–4.

IV.1. Archeologinės keramikos analizė

Siekiant atsakyti į klausimą, kaip plačiai ir intensyviai Lietuvos teritorijoje gyvavo Tšcineco kultūros bendruomenės, pagrindiniu tyrimo objektu tampa išlikę keramikinių dirbinių fragmentai. Absoliučią daugumą nagrinėtos archeologinės keramikos sudaro išlikusios itin smulkios puodų dalys – šukės, iš kurių gali būti dalinai ar pilnai atkurti buvę dirbiniai. Siekiant kuo objektyvesnio Tšcineco kultūros keramikos dirbinių įvertinimo ir aprašymo, šiame darbe radiniams apibūdinti naudojama kokybinė lentelė (priedas nr. 1). Tokio pobūdžio keramikos apibūdinimui skirtos lentelės, lyginant jas su individualiais radinių aprašymais, yra suprantamesnė keramikos aprašymo forma, labiau standartizuota, koncentruojanti informaciją.

Registruojant ir aprašant Tšcineco kultūros keramikos radinius, kiekybinėje lentelėje jiems daryta atranka:

1. neinventorinami neinformatyvūs, mažesni nei 1x1 cm dydžio fragmentai;
2. neinventorinami abojetinos kultūrinės priklausomybės radiniai, t.y. neatitinkantys visų Tščineco keramikai būdingų bruožų;
3. inventorinamos tik tos neornamentuotos ir neprofiliuotos (pakraštėliai) šukės, kurios neabejotinai yra Tščineco puodo fragmentai, atpažinti pagal kitas išlikusias puodo dalis.

Lietuvoje yra nusistovėjusi tik neformali išlikusių indų dalių teminologija. Siekiant kuo objektyviau apibūdinti bei išvengti nesusipratimų dėl specifinių terminų vartojimo ir jų prasmės, prieduose vizualiai pateikiami keramikos indų dalių pavadinimai, naudojami kiekybinėje keramikos aprašymo lentelėje (pav. 1). Tačiau neretai problema tampa šukės esminiai ir neesminiai požymiai. Analizuojant Tščineco kultūros keramiką, tokių požymių išskyrimas nėra pakankamai sudėtinga problema, dėl kelių priežasčių: sąlyginai nedidelės keramikos įvairovės, priklausančios tik vienai nagrinėjamai kultūrai, bei nedidelis kiekis subjektyvių šukę apibūdinančių fizinių kriterijų. Šiuo aspektu mažiausiai patikimi yra subjektyviai suvokiami fiziniai kriterijai kaip spalva, forma, priemaišų gausumas. Tačiau pastarieji, šiuo atveju, nustatomi nenaudojant standartizuotų kriterijų. Negausiai naudojamos stambios smulkinto granito priemaišos yra būdingos visam Tščineco kultūros paplitimo arealui. Šukės spalva taip pat aprašoma tik siekiant apibūdinti jos dabartinę išvaizdą. Tačiau šis požymis nėra skirtas kultūrinei identifikacijai, o yra pateikiamas konkrečios šukės fizinei išvaizdai apibūdinti.

Lentelėje pateikiami visi pagrindiniai požymiai, bendrai apibūdinantys archeologinę keramiką. Registruojant šukes, nurodomas galimas indo tipas ir išlikusioji jo dalis bei fragmentų skaičius (esant vienam puodui). Jei tai yra įmanoma, nustatomas apytikslis galimas išorinis buvusio indo angos ar dugno skersmuo (cm).

Kokybinėje lentelėje, aprašant keramiką, išskirti ir kiti svarbiausi fiziniai parametrai, būdingi Tščineco kultūros dirbiniams. Tai – puodo puošyba ir ornamentika, jų vieta, pakraštėlio profilis bei šukės storis, turint galvoje, kad Tščineco keramika laikoma plonasiene. Didžiausias dėmesys kreipiamas į indų ornamentiką. Šis svarbus elementas daugeliu atvejų leidžia šios kultūros paveldą skirstyti į Vakarų ir Rytų Tščineco grupes Lietuvoje, lyginti jį su randamu kaimyninėse šalyse. Kaip tik todėl sudarytos kiekybinės lentelės pagrindą sudaro ornamentuotų puodų šukės. Išimtis padaryta keramikos fragmentų sankaupoms – taip vadinamiems šukių lizdams. Tokiu atveju buvo renkamas ir registruojamas visas židinys, su tikslu suvokti jo bendrą vaizdą ar ateityje dirbinį atkurti. Kitu atveju, keramikos šukės grupuojamos, tik jei keramikos fragmentai akivaizdžiai priklausė vienam indui arba tiesiog turi visiškai analogiškus bruožus (pvz. ornamentiką).

Siekiant išvengti subjektyvaus Tščineco kultūros radinių vertinimo – visa archeologinė keramika buvo fotografuojama, puodų pakraštėlių profiliai (pav. 9) bei šukių ornamentai pateikiami

piešti (priedas nr. 5). Ties kiekviena šuke yra nurodomas muziejuose suteiktas inventorinis numeris bei tikslesnė radimo vieta (jei ši informacija nurodyta muziejaus teikiamuose duomenyse). Lentelėje taip pat nurodomas ir radinio fotonuotraukos numeris. Jei nuotraukoje yra keli radiniai, jų išsidėstymo tvarka atitinka inventorinių numerių surašymo tvarką ir skaičius, nurodytus lentelėje ties fotonuotraukos numeriu (priedas nr. 2).

Remiantis šiais kiekybinėje aprašymo lentelėje registruotais Tšcineco keramikos radiniais, buvo sudaryti Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūrų apibūdinimai, atlikti įvariūs apskaičiavimai, pateikiamos susijusios išvados (žr. V, VI skyrius).

IV.2. Titnaginių dirbinių analizė

Tradiciniame Tšcineco kultūros radinių komplekse be keramikos gausiai aptinkama ir titnaginių dirbinių (pietiniuose ir rytiniuose kultūros paplitimo regionuose – ir metalinių). Didžiąją dalį jų sudaro taisyklingai retušuoti trikampiai strėlių antgaliai įgaubtais pagrindais arba su įkotėmis, tačiau taip pat dažnai aptinkama ir kaltelių, gremžtukų, rėžtukų ir kitų buities įrankių. Prie šios grupės radinių taip pat galima paminėti ir šlifuotus kirvius, taip pat neretai aptinkamus įvairiuose archeologiniuose objektuose.

Deja, Tšcineco kultūrai būdingus titnaginius dirbinius atskirti nuo kitoms kultūroms priklausančių yra itin sudėtinga. Šių radinių identifikacijai Lietuvoje, kaip ir kaimyniniuose kraštuose, reikalingas platesnis kontekstas ir kitų tipų radiniai viename komplekse. Todėl titnaginiai radiniai šiame darbe analizuojami, tik siekiant iliustruoti kiek įmanoma vientisesnį Tšcineco kultūros radinių kompleksą, ir buvo atrenkami tik iš tų objektų, kuriuose rastas didesnis šios kultūros keramikos židinys. Didžiąją dalį darbe nagrinėjamų titnaginių dirbinių taip pat sudaro taisyklingi trikampiai strėlių antgaliai bei visas Visėtiškių pilkapyno titnaginių dirbinių kompleksas, neabejotinai sietinas su Tšcineco kultūra.

Dirbiniams aprašyti taip pat naudojama kiekybinė lentelė (priedas nr. 3). Joje pateikiami pagrindiniai požymiai, apibūdinantys titnaginį dirbinį: dirbinio pavadinimas, jo ruošinys (skeltė, nuoskala), apibūdinamas retušas ir jo vieta, radinio forma ir proporcijos. Taip pat nurodoma dabartinė dirbinio spalva (patinos) bei jo išmatavimai. Kadangi titnaginiai dirbiniai yra individualesni bei sunkiau struktūrizuotai ir sistemingai aprašomi nei keramikiniai, todėl detalesnė informacija apie dirbinį yra aprašoma pastaboms skirtoje grafoje. Ties kiekvienu radiniu nurodomas jo fotonuotraukos numeris. Titnaginių dirbinių katalogas su fotonuotraukomis pateikiamas darbo prieduose (priedas nr. 4).

V. TŠCINECO KULTŪROS RADIMVIETĖS LIETUVOJE

V.1. Bendri analizės rezultatai

Bronzos amžiaus laikotarpio archeologinių paminklų dėl įvairių priežasčių tirta sąlyginai negausiai. Itin trūksta nuosekliai tyrinėtų senovės gyvenviečių, o ir laidojimo paminklų yra aptikta nedaug. Didžioji dalis gyvenviečių, kuriose rasta Tšcineco kultūros radinių, buvo apgyvendintos žymiai anksčiau nei bronzos amžiuje. Lietuvoje Tšcineco kultūros radiniai visais iki šiol žinomais atvejais yra rasti kitų archeologinių kultūrų paminklų teritorijose ar šalia jų. Taip pat nėra rastas „grynas“ šios kultūros objektas su pilnu būdingų radinių kompleksu. Tai apsunkina objektyvų identifikavimą ir vertinimą vietovių, kuriose galėjo gyventi Tšcineco kultūros atstovai.

Tšcineco–Komarovo–Sosnicos kultūrų rato užimamoje teritorijoje yra priskaičiuojama apie 1000 archeologinių vietovių, reprezentuojančių būtent Tšcineco kultūros palikimą. Didžioji dalis šių objektų, daugiau nei 600, aptikti dabartinės Lenkijos teritorijoje. Dėl archeologinių objektų gausos Tšcineco kultūra iš šio kultūrų rato buvo išskirta anksčiausiai ir plačiausiai tyrinėta (Dąmbrowski, 1975, p. 39). Lietuvoje įvairių laikotarpių ir tipų archeologiniuose objektuose buvę Tšcineco kultūros radiniai ilgą laiką buvo priskiriami kitoms kultūroms. 2008 m. D. Brazaitis, suklasifikavęs iki tol žinomus šios kultūros radinius, publikacijoje pateikė 12 archeologinių objektų (10 senovės gyvenviečių, 1 pilkapyną, 1 senkapį), kuriuose buvo aptikta Tšcineco kultūros radinių (Brazaitis, 2008, p. 279–285). Nuosekliai peržiūrėjus muziejų (LNM ir „Nalšia“) fondus, šis skaičius išaugo iki 19 archeologinių vietovių (žemėlapis nr. 1, lentelė nr. 1). Absoliučią daugumą objektų sudaro senovės gyvenvietės (15 vienetų), tačiau Tšcineco radinių aptikta ir kito pobūdžio paminkluose. Vienas didžiausių keramikos ir titnaginių dirbinių kompleksų rastas Visėtiškių pilkapyne (Anykščių r.), taip pat XVI–XVII a. datuojamame Geniakalnio senkapyje (Utenos r.). Vienas puodas aptiktas Šventosios IX radimvietėje, ties žuvų gaudymo užtvara. 5 Rytų Tšcineco grupei skirtinos skirtingų puodų šukės yra be tikslios radimo vietos, tačiau puikiai papildo šios kultūros radinių kompleksą Lietuvoje. Tai V. Šukevičiaus kolekcijos radiniai, dar XIX a. pab. surinkti Pietų Lietuvoje, Merkinės apylinkėse.

Šios 19 Tšcineco kultūros radimviečių gana plačiai išsidėsčiusios po visą Lietuvos teritoriją, palikdamos tuščią tik Vidurio Lietuvą (žemėlapis nr. 1). Intensyviausias radimviečių koncentracijas galima išskirti Pietų ir Rytų Lietuvoje. Rytuose gyvenvietės telkiasi Rytų Lietuvos ežeryne, 3 gyvenvietės Kretuono apyežerio visais laikotarpiais intensyviai apgyvendintame mikroregione. Pietų Lietuvoje radimvietės koncentruojasi akmens amžiaus gyvenviečių kupiname Varėnos rajone. Tšcineco kultūros radinių aptikta ir gausiai tyrinėtame Biržulio apyežeryje bei keliuose kituose

archeologiniuose objektuose Vakarų Lietuvoje. Gedupio ir Kubilėlių senovės gyvenvietės rodo, jog ši kultūrinė tradicija galėjo gyvuoti ir Užnemunėje. Tai, jog Tšcineco kultūros radimvietės intensyviausiai išsidėsčiusios Pietų ir Rytų Lietuvoje, pagrindžia šių regionų artumą su kaiminystėje egzistavusiomis Vakarų (pietuose) ir Rytų (rytuose) Tšcineco kultūrinėmis tradicijomis (žemėlapis nr. 4).

Tšcineco kultūros radiniai objektuose daugeliu atvejų aptikti detaliųjų archeologinių tyrimų, rečiau – žvalgomųjų tyrimų metu. Tačiau visi šie tyrinėjimai vykdyti iki XXI a. pradžios. Seniausia žinoma data – 1959 m. A. Bernotaitės tyrinėjimai Dubičių I-oje (vad. Salaite) senovės gyvenvietėje. Apie 2000 m. baigiami paskutinieji tyrinėjimai Dumblynės saloje, Geniakalnio senkapyje bei Varėnės upės X-oje senovės gyvenvietėje. Susidaro įspūdis, jog per pastarąjį Lietuvos archeologijos 20-metį naujų Tšcineco kultūros radinių nebuvo aptikta, tačiau yra didelė tikimybė, jog dalis jų yra vis dar neatpažinti. Dėl savo panašumo su viduramžių keramika, dalis puodų šukių gali būti priskirtos istoriniams laikams. Kita vertus, dar bent keliuose archeologiniuose objektuose apie Tšcineco kultūros radinius yra tik užsimenama publikacijose, t.y. Paramėlio II-oje (Šatavičius, 2009b, 2010) bei Ažutakio senovės gyvenvietėse (Šatavičius, 2009a). Pastarojo dvidešimtmečio tyrimų mąstų ir rezultatų mažėjimui, neišvengiamai turi įtakos ir retėjančios priešistorę tyrinėjančių archeologų gretos.

Viso muziejuose buvo peržiūrėta 69 archeologinių objektų tyrinėjimų medžiaga, koncentruojantis tik į keramiką ir titnaginius dirbinius (žemėlapis nr. 3). 50-yje vietovių šios kultūros radinių nerasta arba paneigtas jų buvimas (lentelė nr. 3). Anksčiau manyta, jog Tšcineco kultūros radiniams galima priskirti dalį Barzdžio miško I-osios senovės gyvenvietės radinių (Остраускас, Римантене, Юодагальвис, 1997, p. 57), tačiau šios kultūros radinių čia nebuvo aptikta. Tipologiškai keramika šiame objekte priskirtina Nemuno, Pamarių ar Virvelinės keramikos kultūroms (Rimantienė, 1999d, p. 201). Nors šie radiniai ornamentikos motyvais yra artimi Tšcineco kultūros tradicijoms. Dėl stilistinių keramikos puošybos elementų panašumo, matyt, klaidingai identifikuoti radiniai Drenių ir Patilčio senovės gyvenvietėse, esančiose Biržulio apyežeryje (Stančikaitė *et al*., 2006, p. 115). Šiuose archeologiniuose objektuose buvo rastos vos kelios neornamentuotos puodų šukės, kiek daugiau titnaginių dirbinių. Tačiau visi radiniai itin neinformatyvūs ir netinkami kultūrinei priklausomybei nustatyti. Anot A. Girininko, Jaros I-oje senovės gyvenvietėje (Anykščių r.) aptikta keramika taip pat turi Tšcineco kultūrai būdingų bruožų. Tačiau šiame radinių komplekse yra gausu Virvelinės keramikos kultūros puodų šukių, indai buvę daugiausiai tiesiais (I) pakraštėliais, nėra aptikta plokščių dugnelių, todėl keramika neatitinka pagrindinių Tšcineco kultūros skiriamųjų kriterijų.

V.2. Senovės gyvenvietės

Ankstyvajame bronzos amžiuje kaip ir iki tol mėgta įrenginėti didžiųjų upių pakrantėse ar iki tol neapgyvendintose teritorijose. Tščineco kultūros bendruomenių tarpe didelę įtaką tikriausiai vis dar turėjo gamtiniai ištekliai. Todėl gamtinė aplinka, svarbi medžioklei, žvejybai ir rankiojimui, buvo itin svarbus kriterijus renkantis gyvenamąją vietą. Remiantis kaimyniniuose kraštuose aptiktais radiniais, Tščineco kultūros bendruomenės jau užsiėmė gyvulių auginimu bei žemdirbyste. Tai gana sklandžiai koreliuoja ir su paleobotaninių tyrimų duomenimis Lietuvoje. Bronzos amžiuje ryški bemiškių plotų plėtra, ypač kur gausu to laikotarpio gyventojų stovyklaviečių. Augalijos sudėties kaita nuosėdose yra susijusi su nuolatiniu pievų ir ganyklų plotų didėjimu. Pietryčių Lietuvoje, kur gana intensyviai aptinkama Tščineco kultūros radinių, vyrauja sausi smėlingi dirvožemiai. Tačiau ir čia nustatytas ganiavų plotų didėjimas (Antanaitis, Stančikaitė, 2004, p. 259). Išaugę ganiavų plotai, nuolatinis su gyvulininkyste susijusių augalų – indikatorių žiedadulkių kiekio augimas nuosėdose bronzos amžiaus stovyklavietėse leidžia teigti, jog gyvulininkystė šios epochos gyventojams dabartinės Lietuvos teritorijoje jau buvo svarbi ūkio šaka. Prieš 3300 m. ištisinės javų žiedadulkių kreivės susiformavo Pietryčių Lietuvos Dubos ežero nuosėdų pjūvyje (Stančikaitė, 2000, p. 33). Tai leidžia teigti, jog nuo bronzos amžiaus vidurio šiame regione žemdirbystė tapo nuolatiniu gyventojų verslu. Dūbos ežero krante buvusi ir Margių I-oji senovės gyvenvetė, kurioje rasta Tščineco kultūros radinių. Baltarusijoje pirmieji ūkinės veikos požymiai datuojami dar iki bronzos amžiaus pradžios. Šiuo laikotarpiu prasidėjusi ankstyvoji metalurgija gyventojams padidino galimybes miškų kirtimui, kas turėjo itin didelę reikšmę žemdirbystės ir gyvulių auginimo plitimui šiaurinėse teritorijose. Taigi Baltarusijoje, remiantis palinologiniais tyrimais, Tščineco gyvavimo laikotarpis – tai spartaus ūkininkavimo plitimo teritorijoje metas (pietuose prieš 3500–3200 m., centrinėje šalies dalyje 3000–2000 m., šiaurėje prieš 1850–1000 m.) (Zernitskaya, Mikhailov, 2008, p. 103).

Gyvenvietės dažnai įkurtos smėlėtose vietovėse, kuriose, kaip įprasta, yra susimaišiusi įvairių laikotarpių ir kultūrų medžiaga. Smėlingas dirvas buvo lengviau įdirbti primityviais įrankiais, kuriuos tuo metu turėjo gyventojai, nors derlius tokiuose plotuose buvo neabejotinai mažesnis nei derlingesniuose priemolio ar priesmėlio plotuose. Neilgai gyvavusiose nedidelėse gyvenvietėse neaptinkama ir daug radinių. Ilgą laikotarpį gyvenamose gyvenvietėse Tščineco kultūros radiniai taip pat sudaro itin nedidelę visų radinių dalį. Tikriausiai Tščineco kultūros atstovai dažnai keisdavo gyvenamąją vietą ir gyvenvietėse apsistodavo neilgam laiko tarpui. Bene labiausiai žinoma didžiausia Rytų Tščineco kultūros gyvenvietė – *Pustynka* (Ukraina), kurioje ištirti 35 joje buvę pastatai. Gyvenvietėje, įkurtoje ant Dniepro upės kranto, identifikuoti ūkiniai, gyvenamieji ir kulto

pastatai (Berazanskaja, 1974). Baltarusijoje žinomi stulpinės konstrukcijos Tšcineco kultūros pastatai. Pastarieji buvę tiek įžeminti, tiek antžeminiai (Крывальцэвіч, 1993, p. 620).

Artimiausiuose Lietuvai regionuose, kaip, matyt, ir pačioje Lietuvoje, Tšcineco kultūros gyvenvietės daugeliu atvejų randamos nedidelės. Jos dažniausiai buvo įrengiamos aukštesnėse aikštelėse ant upės ar ežero kranto. Baltarusijoje didžiausia Tšcineco kultūros objektų koncentracija randama Nemuno aukštupio baseine. Šiandien šioje teritorijoje priskaičiuojama daugiau nei kelios dešimtys šios kultūros senovės gyvenviečių. Čia jos taip pat dažniausiai buvo įkuriamos smėlingose vietovėse, ant didesnių upių terasų. Nors daugiau ypatingų bendrų dėsningumų apgyvendintame regione nėra nustatyta, tačiau pastebima, kad gyvenvietės buvo įkuriamos ant 1,5–4 m aukščio terasų, tačiau jų aptinkama ir iki 15 m aukštyje (Лакіза, 1996, p. 77).

Lietuvoje visos Tšcineco kultūros radimvietės taip pat išsidėsčiusios prie vandens telkinių. 10 radimviečių aptikta ant ežerų krantų: Dubičių I ir II, Dumblynės salos, Duonkalnio, Margių I, Kretuono I, Pakretuonės I, Spigino salos I senovės gyvenvietės. Taip pat Visėtiškių pilkapynas bei Geniakalnio senkapis. Likusios 7 gyvenietės buvo įkurtos upių krantuose esančiose kalvelėse. Tai Gedupio, Katros I ir II, Katros ištakų I, Kubilėlių, Varėnos II, Varėnės up. X senovės gyvenvietės (lentelė nr. 2). Žuvies gaudymo užtvara Šventosios IX-oje radimvietėje buvo įkurta ties buvusia lagūnos protaka į jūrą. Visų šių radimviečių chronologija yra labai įvairi, kaip ir jose gyvenusių kultūrų bendruomenių. Didžioji dalis šių objektų dėl palankios geografinės padėties buvo gyvenamos itin intensyviai ir ilgai. Galima išskirti tokius mikroregionus, kuriuose anktyviausi apgyvendinimo požymiai datuojami finaliniu paleolitu ir dažnai tęsiasi iki istorinių laikų. Tai Biržulio mikroregionas, Kretuono apyežeris bei gyvenviečių kompleksas Pietų Lietuvoje, ties Katros upe. Archeologinių kultūrų radinių šiuose objektuose yra taip pat itin įvairių. Tačiau dažniausiai būtent Tšcineco kultūros radiniai yra aptinkami kartu su Nemuno, Virvelinės keramikos bei Rutulinių amforų kultūrų radiniais (lentelė nr. 2). Tšcineco kultūros raida ir vystymasis dažnai taip pat neatsiejamas nuo šių kultūrų. Tikėtina, jog Nemuno kultūrą užgožusios Rutulinių amforų ir Virvelinės keramikos kultūros buvo Tšcineco kultūros pagrindas. Glaudus šių kultūrų ryšys, atsispindintis ir radimviečių radinių kompleksuose, pagrindžią šią prielaidą.

Naujai aptikus Tšcineco kultūros radinius anksčiau tyrinėtuose archeologiniuose objektuose, kurie iki šiol nebuvo datuojami bronzos amžiaus laikotarpiais, galima būtų pakoreguoti jų chronologines ribas. Dažnu atveju jas vos pratęsti iki viduriniojo bronzos amžiaus, su kuriuo dažnai ir baigiasi gyvenvietės apgyvendinimo raida. Prie tokių objektų galima priskirti Dubičių I ir II, Gedupio, Kretuono I, Varėnės II ir Varėnės up. X senovės gyvenvietes. Likusios jau yra datuojamos viduriniuoju bronzos amžiumi. Deja, yra dalis objektų kurių chronologinė priklausomybė iki šiol nėra nustatyta (lentelė nr. 2).

V.3. Laidojimo objektai

Tšcineco kultūros laidojimo paminklai yra itin įvairūs. Skirtingai nei įvairių Tšcineco kultūros radinių, laidojimo objektų regioniniai skirtumai nėra aiškiai išskiriami. Palaidojimai aptinkami tiek pilkapiuose, tiek plokštiniuose kapinynuose. Bendruomenėse gyvavo ir mirusiųjų deginimo, ir inhumacijos tradicijos vienu metu. Sudeginti palaikai buvo dedami į urnas, kartais aptinkami tiesiog duobėse. Lenkijos teritorijoje, Kosino (lenk. *Kosin*) vietovėje, žinomi ir pusiau deginti palaikai (Dąmbrowski, 1975, p. 46). Dažnai skirtingų tipų palaidojimai aptinkami ir viename kapinyne. Griautiniuose kapuose mirusieji laidoti tiek suriestoje padėtyje ant šono, tiek ir ištiesti ant nugaros. Laidojimo dėsningumai pagal pasaulio šalis nėra išskirti. Kapuose dažnai aptinkamos įvairios medinės ar akmeninės konstrukcijos. Neretai aptinkama ir gyvūnų kaulų (galvijų, kiaulės, ožkos/avies, arklio, šuns, elnio, kiškio) (Górski, 2008b, p. 112). Tiek Rytų, tiek Vakarų Tšcineco kultūros regionuose, įvairių tipų palaidojimuose įkapės nėra gausios. Dažniausiai aptinkami keramikiniai indai, titnaginiai dirbiniai (daugiausiai strėlių antgaliai), akmeniniai kirviai. Rečiau randami bronziniai dirbiniai.

Lietuvoje tokio tipo palaidojimams galėtų atstovauti Visėtiškių pilkapynas (Anykščių r.). Būtent čia aptiktas didžiausias keramikos ir titnaginių dirbinių kompleksas, priklausantis Rytų Tšcineco kultūrai Lietuvoje. Pilkapyną sudaro 15 pilkapių. 5-uose iš jų (nr. IV, V, VI, VIII, XV) aptikta Tšcineco kultūrai būdingų radinių. Viso šiuose pilkapiuose suskaičiuojamos 603 puodų šukės (Brazaitis, 2000b, p. 102). Tačiau tik 74 indų fragmentai yra tinkantys kultūrinei priklausomybei nustatyti ir turintys aiškius Tščineco keramikos bruožus (priedas nr. 1, nr. 51–90). Taip pat šiam radinių kompleksui skirtini ir 16 titnaginių dirbinių (priedas nr. 3, nr. 16–31). Kapinyne vyravo inhumacija, tačiau iš 66 kapų 2 buvę degintiniai. Minėtuose 5-uose pilkapiuose tikriausiai buvo griautiniai palaidojimai, kurie galėjo sunykti dėl dirvožemio rūgštingumo. Tačiau Neatmetama galimybė ir degintinių kapų, nes degintų žmonių kaulų trupinių aptikta pilkapių sampiluose (Kazakevičius, 2000, p. 81). Pilkapiuose nr. VII ir XI aptikti degintiniai palaidojimai yra be įkapių, todėl nedatuojami. Jie gali būti siejami ir su bronzos amžiaus keramikos ir titnaginiais radiniais.

Ar šiuos pilkapius galima būtų skirti Tšcineco kultūros palaidojimams nėra visiškai aišku dėl kelių kontraversiškų argumentų. Tokią prielaidą grindžia keli svarūs argumentai:

- pilkapiai nr. IV, V, VI, VIII, XV yra panašūs ir savo sandara, ir skiriasi nuo likusiųjų. Šių pilkapių konstrukcijose nėra akmenų vainikų (Kazakevičius, 2000, p. 81);
- pilkapiai be kapų arba su itin nedideliu jų skaičiumi (nr. VIII – 6 kapai);

- įkapių kompleksas atitiktų įprastą Tščineco kultūros bendruomenėms;
- laidojimas pilkapiuose, griautiniai ir degintiniai kapai – vieni būdingiausių laidosenos bruožų Tščineco kultūrinėje tradicijoje.

Tačiau šių pilkapių skyrimas Tščineco kultūros laidojimo objektui abejotinas dėl galimybės, jog pilkapių sampilai galėjo būti supilti iš šalia egzistavusios gyvenvietės kultūrinio sluoksnio. Atokiau nuo įrengto pilkapio nr. XV, kuriame gausiausiai rasta Tščineco kultūrai skiriamų radinių (pav. 2), terasos pakraštyje, aptiktas nežymus kultūrinis sluoksnis. Būtent čia galėjusi būti akmens ar bronzos amžiaus gyvenvietė. Abejonių kelia tik tai, jog žvalgant gyvenvietę aptikta keramikos su smėlio priemaišomis, kuri nėra būdinga Tščineco kultūrai (Brazaitis, 2000b, p. 110). Geniakalnio senkapyje, perkasoje Nr. 12 (II duobė), taip pat aptikta 21 lipdytos keramikos šukė su Rytų Tščinecui būdinga ornamentika – pailgomis negiliomis duobutėmis (priedas nr. 2, foto. nr. 120) (Ribokas, 2000š, p. 32). Šioje vietoje palaidojimų nebuvo aptikta, todėl manoma, jog čia radiniai galėjo patekti taip pat iš buvusios senovės gyvenvietės.

Įdomesni Tščineco kultūros laidojimo tradicijų pavyzdžiai randami piečiau nuo Lietuvos teritorijos. Laidosenos įvairovę puikiai iliustruoja *Żerniki Górne* pilkapis, esantis pietų Lenkijoje bei priklausantis Virvelinės keramikos ir Tščineco kultūroms. Pilkapį sudaro 4 akmenų vainikai, sluoksnis degėsių, 6 duobės ir 15 kapų (pav. 3) (Górski, 2007, p. 25–27). Dėl itin sudėtingos šio pilkapio stratigrafijos ir įvairių objektų išsidėstymo jame, iki šiol daug klausimų mokslininkams kelia šio pilkapio pylimo ir laidojimo aplinkybės. *Dacharzów* kapinynas pietryčių Lenkijoje taip pat vienas unikaliausių ir sudėtingiausių Tščineco kultūros laidojimo kompleksų (tyrinėtas 1994–1995 m.). Šiame laidojimo objekte aptiktos tarpusavyje bendra siena sujungtos akmenų struktūros – kameros su palaidojimais (pav. 4). Aptiktas ir turtingas įkapių kompleksas, sudarytas iš itin būdingų šiam regionui keramikinių indų bei bronzinių papuošalų fragmentų (pav. 5) (Florek, Taras, 2003, p. 11). Nors Baltarusijos teritorijoje griautiniuose kapuose mirusieji dažniausiai buvo laidojami suriestoje padėtyje ant šono, tačiau pvz. Priluki (baltarus. *Прылукі*) kapinyne aptikta ir degintinių Tščineco kultūros atstovų palaidojimų.

Apibendrinus Tščineco kultūros laidojimo tradicijos bruožus bei palyginus juos su Visėtiškių pilkapyne rastais palaidojimais, deja, negalima užtikrintai teigti, jog Tščineco kultūros laidojimo paminklų turime ir Lietuvos teritorijoje. Tačiau nemažai faktų grindžia šią prielaidą. Tikimasi, jog detalesni tyrimai ateityje pagrįs arba paneigs šią abejonę.

VI. TŠCINECO KULTŪROS RADINIAI

VI.1. Bendri analizės rezultatai

Archeologinė medžiaga atskiruose Tšcineco kultūros paplitimo regionuose turi gana nemažai skirtumų, tačiau vis dėlto išskiriamos bendrybės yra universalios visai paplitimo teritorijai. Didžiąją dalį radinių sudaro archeologinė keramika. Nors indai labai įvairūs, tačiau visiems jiems būdingi panašūs ornamentikos bruožai. Tai pat gausiai aptinkama ir titnaginių dirbinių bei šlifuotų akmeninių kirvelių. Kai kuriuose archeologiniuose objektuose randama ir bronzinių dirbinių bei bronzos gamybos įrankių. Lietuvos teritorijoje iki šiol yra žinomi tik keramikiniai ir titnaginiai dirbiniai, kurių pagalba identifikuojami Tšcineco kultūros egzistavimo Lietuvoje pėdsakai. Visų kitų kartu komplekse randamų radinių priskyrimas šiai kultūrai Lietuvoje yra sąlyginis ir sunkiai pagrindžiamas.

Lietuvoje surasta 19 Tšcineco kultūros radimviečių (žemėlapis nr. 1). Muziejuose tyrimo metu peržiūrėti 69-nių archeologinių objektų keramikos ir titnago inventoriai (žemėlapis nr. 3). Šių radinių skaičius viename objekte svyruoja nuo kelių dešimčių (pvz.: Drenių, Patilčio sen. gyv.) iki kelių tūkstančių radinių (pvz.: Kretuono I sen. gyv.). Iš 19 Tšcineco kultūros radimviečių suregistruotos 390 keramikos šukės ir atrinkti labiausiai šią kultūrą reprezentuojantys 49 titnago dirbiniai, kurių didžiąją dalį sudaro trikampiai strėlių antgaliai. Dauguma indų šukių yra labai individualios ir ornamentuotos, likusioji dalis yra neabejotinai pastarųjų puodų fragmentai. Gausiausią radinių dalį sudaro tiek Rytų, tiek Vakarų Tšcineco kultūroms būdingi įvairiai ornamentuoti sienelių fragmentai, taip pat atlošti ir nusklembti į išorę pakraštėliai. Mažąją archeologinės keramikos dalį sudaro indų dugneliai. Žinant, jog Tšcineco kultūrai jau buvo būdingi plokščiadugniai puodai, tai itin svarbus rodiklis viso komplekso identifikacijai.

Deja, ne visi žinomi Tšcineco kultūros puodai yra išlikę iki mūsų dienų, kai kurie nėra prieinami moksliniam pažinimui iš šalies. Šventosios IX-os gyvenvietės puodas yra dingęs restauracijos metu. Iš mokslinės literatūros žinomi dar 4 Katros I-osios senovės gyvenvietės indai (vienas su rumbu) (Brazaitis, 2008, p. 280). Tačiau jie yra saugomi Klaipėdos universiteto laboratorijoje (dėl atliekamų trasiologinių tyrimų, nėra sudaroma galimybė juos apžiūrėti). Turint šiuos 5 puodus omenyje, šiuo metu minimalus Lietuvoje rastų Tšcineco kultūros puodų skaičius siekia 106 vienetus (lentelės nr. 4, 5).

Didžiausias Lietuvoje Tšcineco kultūros radinių kompleksas aptiktas Visėtiškių pilkapyne – inventorintos 74 neabejotinos kultūrinės priklausomybės puodų šukės. Šiame pilkapyne minimalus puodų skaičius siekia 35 vienetus (lentelė nr. 4). Šį kompleksą papildo ir 16 įvairių titnaginių

dirbinių, rastų kartu su keramika ir priklausančių Rytų Tšcineco kultūros grupei. Deja, ir šiame archeologiname objekte, kaip ir kituose, Tšcineco kultūros radiniai nesudaro didžiosios visų radinių dalies.

Visi Tšcineco kultūros keramikos radiniai pagal specifinę ornamentiką pasiskirsto į dvi grupes, atstovaujančias Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūras. Rytų Tšcineco radiniai aptikti Pakretuonės I, Dumblynės salos, Duonkalnio, Spigino salos I, Kretuono I senovės gyvenvietėse, Šventosios IX radimvietėje, Visėtiškių pilkapyne ir Geniakalnio senkapyje. Viso grupei yra priskiriamos 8 radimvietės. Dar 10 priklauso Vakarų Tšcineco kultūrinei grupei. Tai Varėnės II, Margių I, Katros I ir II, Katros ištakų I, Dubičių I ir II, Kubilėlių, Varėnės up. X ir Gedupio senovės gyvenvietės. V. Šukevičiaus Merkinės apylinkių žvalgymų metu surastos šukės priklauso skirtingoms grupėms: 4 – Rytų, 1 – Vakarų Tšcineco kultūrai. Nors Rytų Tšcineco radimviečių Lietuvoje aptikta kiek mažiau, tačiau procentaliai šiai grupei priskiriamos šukės sudaro didesniąją dalį, t.y. 56,92 proc. Dar labiau ši persvara išryškėja skaičiuojant minimalų rastų puodų skaičių. Iš 106 puodų 71 yra priskiriamas Rytų Tšcineco grupei. Tai sudaro 68,88 proc. viso minimalaus puodų skaičiaus (lentelė nr. 5).

Vertinant visą Tšcineco kultūros paplitimo horizontą, Vakarų Tšcineco grupei priskiriamos gyvenvietės intensyviau turėjo kontaktuoti su piečiau, dabartinėje Lenkijos teritorijoje, gyvenusiomis bendruomenėmis. Baltarusijos ir Ukrainos teritorijose gyvenusių Rytinio Tšcineco bendruomenių įtaka turėjo paliesti Rytų ir Pietryčių Lietuvos regionus. Toks modelis yra aiškiai pastebimas Tšcineco radimviečių išsidėstyme Lietuvos teritorijoje (žemėlapis nr. 2). Archeologiniai objektai, kuriuose dominuoja Vakarų grupės radiniai, koncentruojasi Pietų Lietuvoje ir Užnemunėje. Didžiausia dalis Rytų grupei priklausančių objektų aptikta Rytų Lietuvos dalyje. Šios grupės radinių tai pat rasta ir Šiaurės vakarų Lietuvoje – Biržulio apyežeryje bei Šventosios IX-oje radimvietėje.

Minėtose gyvenvietėse rasta ir kitų būdingų šiam laikotarpiui radinių. Tačiau itin sunku tiksliai nustatyti, kurie iš jų galėtų priklausyti Tšcineco kultūrai. Katros I-oje senovės gyvenvietėje aptikti plokščiai retušuoti titnaginiai peiliai, trikampiai antgaliai su įkotėmis bei akmeninio kirvelio ašmenų fragmentas, kurie galėtų būti vienalaikiai su Tšcineco kultūros radiniais. Intensyviai plintant gyvulininkystei ir žemdirbystei, aptariamam laikotarpiui gali atstovauti ir titnaginiai pjautuvai, gyvatgalviai kapliai. Deja, pastarieji radiniai dažniausiai aptinkami be aiškesnio archeologinio konteksto (Brazaitis, 2008, p. 285).

Nors radimviečių ir pačių radinių nėra aptikta pakankamai gausiai, jog būtų galima daryti tvirtas išvadas apie Tšcineco kultūros paplitimą Lietuvoje, tačiau šioje fragmentiškoje mozaikoje gana aiškiai galima apčiuopti Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūrų skirtumus šalies mąstu. Aiškiai pasiskirsčiusios Rytų ir Vakarų grupių gyvenvietės, įrodo abiejų grupių egzistavimą Lietuvoje.

VI.2. Keramika

Visą Tšcineco kultūros horizontą vienija bendri keramikos indų bruožai, tapę šios kultūros išskyrimo pagrindu. Nors keramikos indai labai įvairūs visame šios kultūros paplitimo areale, tačiau galima išskirti kelis bendrus bruožus visam horizontui. Lietuvos teritorijoje 19-oje radimviečių suregistruota 390 keramikos indų fragmentų (priedai nr. 1, 2). Didžiąją dalį (81 proc.) šių radinių sudaro indų sienelių fragmentai (316 vnt.). Likusioji dalis – pakraštėliai (67 vnt., 17,2 proc.) bei 7 puodų dugnelių fragmentai, tesudarantys 1,8 proc. viso inventorintų radinių skaičiaus (lentelė nr. 6).

Visa archeologinė Tšcineco kultūros keramika, atitinka šiuos, bendrus visam Tšcineco kultūros horizontui, bruožus:

1. **Molio masė liesinta grūsto granito trupiniais**. Bene visa Tšcineco kultūros keramika yra su granito priemaišomis. Granito grūdeliai dažnai esti stambūs arba vidutinio stambumo, tačiau paprastai nėra didesni nei 4 mm. Priemaišų dėta nedaug, todėl keramika atrodo lengva ir negrubi. Tai galėtų būti viena iš priežasčių, kodėl dažnai Tšcineco keramika yra painiojama su viduramžių radiniais. Išimtinais atvejais pasitaiko indų, liesintų smėliu. Lietuvoje rastos 3 puodų šukės liesintos smėliu iš Dubičių II-osios (vad. Paėžeriu) senovės gyvenvietės ir priklausančios Vakarų Tšcineco kultūrai (priedas nr. 2, foto nr. 112–114). Vis dėlto tai, jog visų radinių pagrindą sudaro keramika, liesinta grūsto granito priemaišomis, tampa itin svarbiu kriterijumi, analizuojant radinius tose senovės gyvenvietėse, kurių kultūriniuose sluoksniuose aptinkama įvairių kultūrų radinių. Tokiu atveju Tšcineco keramiką tampa žymiai paprasčiau atskirti nuo vienalaikių kultūrų, kurios keramikos liesinimui naudojo augalines priemaišas.
2. **Keramika daugiausiai plonasienė**. Lipdytinė bronzos amžiaus keramika nebuvo labai preciziška, tačiau Tšcineco kultūros indai priskiriami plonasienių kategorijai. Nors pasitaiko ir grubios gamybos, storasienių indų fragmentų. Puodų sienelių storis svyruoja priklausomai nuo indo dydžio ir matuojamos jo dalies. Tšcineco puodų pakraštėlių storis yra nuo 4 iki 12 mm, tačiau didžiosios jų dalies storis siekia vidutiniškai 6–9 mm. Sienelės, paprastai plonesnės už pakraštėlius, dažniausiai yra vos 5–8 mm storio (mažiausias fiksuotas storis – 4 mm, didžiausias – 11 mm). Dažnas Tšcineco kultūros indų puošybos elementas – rumbas, itin dažnai sutinkamas Vakarų Tšcineco tradicijoje. Šis elementas, prilipdytas ties sienelės kakleliu, būna iki 3–5 mm storio. Tad šiose vietose indo sienelės storio maksimumas siekia iki 12 mm.
3. **Indai įvairių formų, tačiau dažniausiai plokščiadugniai**. Indų formos kultūros areale itin įvairios. Plačiajame Tšcineco horizonte dažniausiai sutinkami tulpės formos indai su

ornamentuotu kakleliu bei daugelis kitų indų tipų (žr. VI.2.1. skyrių „Indų formos“). Lietuvoje dėl išlikusių puodų fragmentiškumo tiksliai nusakyti aptiktų indų tipus ir formas labai sudėtinga. Galima išskirti tik smulkesnius puodelius, kurių angos ir dugno diametrai nedideli. Taip pat stambius tulpės formos puodus, kuriuos atpažinti padeda į išorę atlošti ir nusklembti pakraštėliai. Tačiau vienas pagrindinių privalomų Tšcineco kultūros keramikos elementų – plokšti dugneliai. Šis svarbus požymis, kartu su į įšorę nusklembtais pakraštėliais, padeda Tšcineco kultūros radinius atskirti nuo Virvelinės keramikos kultūros ar kitos ankstyvesnės keramikos radinių. Tačiau pasitaiko ir išimčių. Kretuono I-oje senovės gyvenvietėje vienas indas, sprendžiant iš kartu rastų ir šiam puodui priklausančių neornamentuotų šukių, galėjo būti apvaliadugnis (priedas nr. 2, foto nr. 111).

4. **Paviršius dažnai nežymiai brūkšniuotas**. Dažnai Tšcineco kultūros keramikos išoriniame paviršiuje galima pastebėti neryškų brūkšniuotumą, kuris tikriausiai atsirado lyginant indo paviršių. Tokie lengvai brūkšniuoti Tšcineco kultūros indai dažniau aptinkami Rytų Lietuvos gyvenvietėse. Jų rasta dideliuose Rytų Tšcineco kultūrai priklausančiuose kompleksuose –Pakretuonės I, Kretuono I senovės gyvenvietėse, Visėtiškių pilkapyne. Pastebėtina, jog Katros I-oje senovės gyvenvietėje tokių indų visiškai nebuvo rasta, nors jie sutinkami visuose senojo bronzos amžiaus keramikos kompleksuose Rytų Lietuvoje. Likusioji dalis Tšcineco keramikos paprastai būna lygaus, glotnaus paviršiaus.
5. **Bendri ornamentikos bruožai**. Visą Tšcineco kultūros horizontą stipriausiai vienija keramikos indų ornamentika. Nors visame areale ornamentų motyvų itin gausu, tačiau pagrindiniai bendri elementai dominuoja visoje kultūros paplitimo teritorijoje. Tai horizontalių linijų ornamentas, kuris paprastai yra pertraukiamas vertikaliomis linijomis arba duobučių, įspaudėlių eilėmis. Taip pat ši keramika dažnai atpažįstama dėl vadinamo „natų“ arba „spygliuotos vielos“ motyvo puošyboje. Šį ornamentą sudaro įvairios įspaudėlės ant prieš tai įbrėžtų linijų. Taip dekoruotos keramikos aptikta ir Lietuvoje bei pagal tai ji skirstoma į Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūras. Ornamentikos skirtumai regiuonuose dažniausiai atspindi ir skirtingą Tšcineco kultūros bendruomenių tame regione kilmę. Todėl keramikos indų puošyba yra vienas svarbiausių kriterijų ne tik siekiant atpažinti šios kultūros palikimą, tačiau ir analizuojant jos kilmę ir sąsajas su kitomis regione gyvavusiomis archeologinėmis kultūromis.

Lietuvoje aptinkamos išimtys iš anksčiau minėtų 5 bendrų visam Tšcineco kultūros horizontui keramikos kriterijų yra visiškai priimtinos ir pagrindžiamos keliomis svarbiomis priežastimis. Visų pirma tokie indai, kaip rastasis Kretuono I-oje senovės gyvenvietėje ir, matyt, buvęs apvaliadugnis, rodo kitų kultūrų įtakos dominantę. Kadangi Tšcineco kultūra yra neatsiejama nuo Virvelinės

keramikos kultūros (ypač rytiniuose regiuonuose), tad iš jos perimti bruožai pastebimi ne tik puodų formose, tačiau ir ornamentikoje. Taip pat svarbi Nemuno bei Rutulinių amforų kultūrų įtaka, kurių keramikos kompleksuose taip pat buvo būdingi smailiadugniai puodai. Ši tradicija galėjo būti išlikusi ilgesnį laiko tarpą ir persiduoti Tšcineco kultūros atstovams Lietuvos teritorijoje. Todėl nėra neiko neįprasto tame, kad indų formų ir priemaišų įvairovė atspindi regione gyvavusių kultūrų bendruomenių ryšius ir jų tradicijų samplaiką (žr. VIII skyrių „Kultūrinė situacija Lietuvoje viduriniajame bronzos amžiuje“).

VI.2.1. Indų formos

Indų formų, kaip ir jų dydžių, visame kultūros areale randama itin įvairių. Dažnai tam tikros indų formos esti būdingos tik konkrečiame regione. Tačiau galima nesunkiai išskirti būdingiausius indų tipus ir jų formas, sutinkamas visoje Tšcineco kultūros paplitimo teritorijoje. Labiausiai išplitę Tšcineco kultūros keramikos indai – tulpės formos puodai bei įvairių formų dubenys. Pastarieji dažniausiai aptinkami pusrutulio (pav. 8:2) arba kūgio formos (pav. 8:1). Dažnai tokio tipo indai būna mažai ornamentuoti, o paviršius nežymiai brūkšniuotas. Tšcineco kultūros areale taip pat randami rutulio formos puodai su cilindriniais kakleliais (pav. 8:3) bei dvigubo kūgio formos puodai su trumpais kakleliais (Dąmbrowski, 1975, p. 47). Visame horizonte žinomas didelis skaičius įvairių formų taurių (pav. 8:4), puodelių ir ąsotėlių (pav. 8:5–7). Pastarieji dažnai turi vieną ar kelias ąseles. Tyrimų metu randami ir labai nedideli, miniatiūriniai dubenėliai ir lėkštutės. Tšcineco kultūros egzistavimo viduryje, apie 1600 m. pr. Kr., puodų formos ėmė vienodėti, o tulpės formos puodai (plačiaangės taurės) įsigalėjo keramikos puodų lipdybos tradicijoje. Būtent šiuo laikotarpiu šie puodai dažniausiai aptinkami puošti vienu ar keliais rumbais (Rimantienė, 1999a, p. 24).

Indų dydis, kaip ir forma, taip pat labai įvairus. Tšcineco kultūros areale aptinkami indai ir visiškai miniatiūriniai (pvz. vos 5 cm skersmens dubenėlis iš Mazovijos–Palenkės regiono, Šiaurės Rytų Lenkijoje, ir iki 0,5 m aukščio. Tokio aukščio indas (greičiausiai – dubuo) turėjo 96 cm pločio angos skersmenį (*Gnojno*, Pietryčių Lenkija) (Pyzik, 1996, p. 51).

Didžiąją dalį visų aptinkamų indų sudaro **tulpės formos puodai** (pav. 7). Tokio pavidalo indai yra nauji bronzos amžiaus laikotarpyje, kaip ir išpūstos puodynėlės ir kibiro formos indai. Tulpės pavidalo puodų kaklelis grakščiai atloštas, pastorintas, o pakraštėlis dažnai nusklembtas į išorę. Indai dažniausiai dekoruojami tik viršutinėje dalyje, ties kakleliais. Pagrindinis ornamento motyvas – horizontalios linijos, pertrauktos vertikaliomis linijomis ar smulkių įkartėlių, duobučių eilutėmis. Matyt, tokios formos puodai sudaro didžiąją dalį rastų ir Lietuvos teritorijoje. Tai liudija didelis

aptiktų atloštų ir nusklembtų į išorę pakraštėlių skaičius. Tščineco radimvietėse būtent tokių pakraštėlių aptiktas 61 vienetas, o visiškai tiesių (I formos) pakraštėlių vos 6 vienetai. Tulpės pavidalo indai ties kakleliu neretai būna puošti rumbais. Daugeliu atvejų vieno puodo kaklelis puošiamas tik vienu rumbu, tačiau pasitaiko ir daugiau. Šis puošybos elementas dažniau sutinkamas Vakarų Tščineco kultūros radiniuose. Lietuvoje rumbu puoštų puodų rasta Katros ištakų I, Kubilėlių, Duonkalnio, Varėnės up. X, Katros I senovės gyvenvietėse.

Kokių kitų formų indai buvo rasti Lietuvos teritorijoje yra itin keblu teisingai nustatyti dėl archeologinės keramikos fragmentiškumo ir smulkumo. Dažnai randami vos keli vienam indui priklausantys fragmentai. Tokioje situacijoje gelbsti vieno ar kelių puodų šukės, aptinkamos lizde (židinyje). Panašūs puodų šukių lizdai buvo rasti Kubilėlių, Šventosios IX radimvietėse. Iki šiol Lietuvoje rekonstruotos tik 4-rių puodų formos. Tai Katros I ir Kubilėlių senovės gyvenvietėse rasti puodai, puošti rumbais bei Vakarų Tščineco variantui būdinga ornamentika. Taip pat Kretuono I-osios gyvenvietės puodas. Nors pastarasis tikriausiai buvo smailiadugnis, tačiau jo tulpės formos bazinė dalis būdinga Tščineco kultūros puodams. Taip pat tokios formos puodas yra ir iš Šventosios IX radimvietės, sprendžiant iš pieštos rekonstrukcijos iki puodo dingimo restauracinėse dirbtuvėse. Visų šių puodų aukštis siekė maždaug 20–30 cm. Šventosios IX puodas siekė 28,5 cm aukščio (Rimantienė, 1980, p. 62), Kubilėliuose rasta taurė – apie 22 cm aukščio (Juodagalvis, 1992, p. 52).

Pakraštėliai (pav. 9). Tščineco kultūros induose dominuoja daugiau ar mažiau į išorę atlošti puodų pakraštėliai. Ši tendencija ryški ir Rytų, ir Vakarų Tščineco kultūrų teritorijose, esančiose netoli Lietuvos. Tokių pakraštėlių gausą galima nesunkiai susieti su masiškai gaminamais tulpės formos puodais ar taurėmis, ąsočiais, kurių pakraštėliai daugeliu atvejų atlošti. Rytų Tščineco kultūros keramikos radiniuose dominuoja pakraštėliai nusklembti į išorę (pav. 10). Šios grupės tradicijos yra glaudžiai siejamos su teritorijoje vyravusia Virvelinės keramikos kultūra. Rytinio Tščineco puodų pakraštėliai nusklembti ir taip pat atlošti, dažnai ornamentuoti virvelių įspaudais išorinėje, vidinėje pusėse bei ant pakraštėlio lūpos. Vakarų Tščineco grupėje tokie pakraštėliai sutinkami žymiai rečiau. Čia, dėl didesnės indų formų įvairovės, dažniau archeologinėje keramikoje aptinkami tiesūs ar tik vos į išorę atlošti pakraštėliai.

Lietuvoje rastus Tščineco puodų pakraštėlius pagal jų profiliavimą galima būtų suskirstyti į tris grupes (pav. 9). Pirmajai priklausytų tiesūs ar vos į išorę atlošti pakraštėliai, antrojoje dominuotų kiek daugiau, vidutiniškai atlošti pakraštėliai. Trečiajai grupei galima būtų priskirti pakraštėlius, žymiai atloštus į išorę ir taip pat dažniausiai nusklembtus. Pastarosios grupės pakraštėliai dominuoja radinių tarpe iš Visėtiškių pilkapyno. Šioje Rytų Tščineco kultūros radimvietėje buvo rasti tipiniai šiai grupei priklausantys pakraštėliai – žymiai atlošti ir nusklembti išorėn, ornamentuoti virvelių įspaudų motyvais iš visų pusių. Tiesių pakraštėlių aptikta nedaug. Pastarųjų, tikriausiai priklausančių nedideliems indams, buvo rasta Vakarų Tščineco grupės

radimvietėse: Varėnės II, Katros I, Dubičių II senovės gyvenvietėse. Tiesūs pakraštėliai taip pat dominuoja Kretuono I senovės gyvenvietėje, tačiau priklausančioje Rytinei grupei. Likusioji dalis pakraštėlių yra daugiau ar mažiau atlošti į išorę. Didžioji jų dalis yra taip pat ir nusklembti. Šis požymis, iki tol retai aptinkamas šio laikotarpio archeologinėje keramikoje, tampa vienu svarbiausių Tšcineco kultūros keramikos išskyrimo požymių.

Lietuvoje rastų Tšcineco kultūrai priklausančių puodų formas rekonstruoti yra itin sudėtinga. Tačiau remiantis išlikusiais puodų pakraštėlių fragmentais, preliminariai įmanoma nustatyti buvusių puodų angų ir dugno skersmenis. Pagal indo angos skersmenį, Lietuvoje rastus Tšcineco kultūros indus galima suskirstyti į 2 grupes:

- didesni indai, kurių angos skermuo yra 25–34 cm pločio;
- mažesni indai, kurių angos skermuo yra 6–15 cm pločio.

Dugneliai. Labai svarbus Tšcineco kultūros keramikos skiriamasis elementas – plokšti dugneliai. Deja, Lietuvos teritorijoje jų aptikta tik 7 vienetai (po 2 vienetus Visėtiškėse ir Katros ištakų I, po 1 – Duonkalnio, Kubilėlių, Pakretuonės I sen. gyv.). Tik keli iš jų yra pakankamai informatyvūs apibūdinti buvusio indo dugno skersmenį ar bandyti restauruoti buvusią viso indo formą. Daugiau sužinoti apie dugnelių formas galima tik remiantis analogijomis gretimuose regionuose. Tšcineco kultūros tradicijoje nebuvo būdinga puošti apatinės puodo dalies, tik retais atvejais buvo puošiamas visas indo paviršius (pvz. Šventosios IX radimv. puodas). Dėl šios priežasties dugneliai dažniausiai randami neornamentuoti. Tai apsunkina jų kultūrinės priklausomybės nustatymą.

Dėl didžiosios dalies rastų ir Tšcineco kultūrai priskirtų dugnelių fragmentiškumo, daugumos Lietuvoje buvusių indų dugno skersmenų nustatyti nepavyko. Tačiau mažesniųjų puodelių, kurių dugnelių dalys buvo išlikusios pilnesnės, išmatuoti skersmenys siekė 4, 6 ir 7–8 cm. Deja, dažnais atvejais indo dugno skersmuo neatspindi buvusio puodo tikrojo aukščio. Tačiau galima teigti, jog Lietuvos Tšcineco kultūros puodų komplekse vyrauja dideli ir aukšti indai, sprendžiant iš gana plačių puodų angų (didžiausias indo angos skersmuo 30–36 cm, Margių I gyv.). Tačiau būta ir nemažai neaukštų ir nedidelių puodelių ar taurių, taip pat būdingų Tšcineco kultūros keramikos kompleksui. Nedidelių puodelių grupei galima skirti ir Varėnės II-oje senovės gyvenvietėje rastą puodelį (priedas nr. 2, foto nr. 14). Šis ornamentuotas būdingiausiais Vakarų Tšcineco kultūros motyvais – horizontaliomis linijomis, pertrauktomis eilėmis smulkių įkartėlių. Gerai išlikusi puodelio bazinė dalis leidžia teigti, jog šis lengvai profiliuotas tulpės formos indų tipą atitinkantis puodelis buvęs apie 15 cm aukščio.

VI.2.2. Indų ornamentika

Keramikos indų ornamentika – Tšcineco kultūros reprezentatyvinis ir pagrindinis bruožas, apjungęs visą šį kultūrinį horizontą. Būtent šis elementas leido pradėti šią kultūrą skirti iš kitų. Svarbu tai, kad pastaruoju metu Lietuvos priešistorės tyrinėtojai ėmė atskirus keramikos indų tipus ir ornamentiką sieti su Tščineco kultūra, ar net Rytine/Vakarine jos grupėmis. Dėl šios priežasties ėmė formuotis naujas požiūris į Lietuvos teritorijos apgyvendinimą ir čia gyvenusių bendruomenių santykius su kaimyniniais kraštais.

Bronzos amžiaus laikotarpyje įsivyrauja ne tik naujos puodų formos, tačiau ir ornamentikos motyvai. Tšcineco kultūros tradicijoje dažniausiai puošiama tik viršutinioji puodo dalis ties kakleliu. Gausiai ornamentuojami puodų pakraštėliai išorėje, rečiau vidinėje pusėje, o kartais puošiama ir pati lūpa. Tokių pakraštėlių daugiausiai aptikta Kretuono I-osios senovės gyvenvietės bei Visėtiškių pilkapyno keramikos inventoriuje, t.y. Rytų Tšcineco kultūros radimvietėse, kurių radiniai pasižymi gausesniu ir įvairesniu indų ornamentavimu.

Visas indo paviršius ornamentuojamas buvo žymiai rečiau nei tik jo viršutinioji dalis. Toks „spygliuotos vielos“ raštu dekoruotas puodas iš Šventosios IX-osios radimvietės vaizduojamas rekonstrukcijoje (priedas nr. 2, foto nr. 119). Ornamentuota ir didžioji dalis puodelio, aptikto Varėnės II-oje senovės gyvenvietėje (priedas nr. 2, foto nr. 14). Deja, dėl Lietuvos teritorijoje rastos Tšcineco keramikos fragmentiškumo, pasakyti, ar buvo tokių puodų ir daugiau, bene neįmanoma. Tačiau reiktų patebėti, jog būtent viduriniajame bronzos amžiuje išryškėja tradicija visą puodo paviršių nežymiai brūkšniuoti. Vis dažniau abejojama, jog tai puodo gamybos (paviršiaus lyginimo) technologijos pėdsakai. Egzistuoja nuomonė, jog nežymus viso puodo paviršiaus brūkšniavimas buvęs puošybos elementas. Kai kurių autorių darbuose pagal tokią keramiką išskiriama atskira kultūrinė sritis – Bratoniškių–Žaliosios tipo keramikos sritis (Rimantienė, 1999a, p. 24). Kiti linkę teigti, jog ši keramika gali priklausyti ankstyvosios Brūkšniuotosios keramikos kultūros gyventojams (Girininkas, 2002c, p. 193). Tokių nežymiai brūkšniuotų indų buvo rasta Varėnės II, Katros ištakų I, Kretuono I senovės gyvenvietėse, Visėtiškių pilkapyne bei kitose Rytų Lietuvos regiono radimvietėse. Tokią vos brūkšniuotą, bet neornamentuotą keramiką tiksliau datuoti, matyt, kol kas neįmanoma. Tikriausiai ji galėtų būti vienalaikė su Tšcineco kultūros keramika, arba vėlyvesnė ir siejama su Brūkšniuotosios keramikos kultūros radiniais.

Siekiant kuo konstruktyviau perteikti pagrindinius Tšcineco kultūros keramikos ornamentavimo principus, galima išskirti pagrindinius ornamentus ar jų elementų grupes (priedas nr. 5):

Horizontalios ar vertikalios juostelės ir linijos (ornamentai nr. 1–6, 23, 24). Horizontalios linijos vyrauja Tšcineco kultūros puodų ornamentikoje, ypač Vakarinėje jos grupėje. Šios linijos dažniausiai yra pertraukiamos vertikaliomis linijomis arba negilių duobučių eilėmis (ornamentai nr. 4, 5). Tokių puodų rasta Katros I, Varėnės II, Kretuono I senovės gyvenvietėse. Tik horizontaliomis linijomis ornamentuotų šukių aptikta Margių I, Dumblynės salos, Gedupio, Dubičių II senovės gyvenvietėse, tačiau neatmetama galimybė, jog šios linijos taip pat galėjo būti pertrauktos kitu puošybos elementu (ornamentas nr. 6). Dažnai po šiomis linijomis, puošiančiomis indų kaklelius, buvo padaromi trikampiai ar ovalūs įspaudėliai, ar vertikalios linijos, primenančios spindulius („kutus“) (ornamentai nr. 1–3). Taip ornamentuotos indų dalys rastos Katros II, Dubičių II ir Dumblynės salos radimvietėse.

Įvairios netaisyklingos įrėžos (ornamentas nr. 7). Šios įrėžos glaudžiai susijusios su ornamentu, sudarytu iš horizontalių ir vertikalių linijų. Tačiau šis ne toks taisyklingas ir preciziškai atliktas kaip apibūdintas anksčiau. Įvairiomis kryptimis, dažniausiai susikertančios linijos įrėžtos žymiai „laisviau“. Taip dekoruotų šukių rasta Margių I, Katros I ir II senovės gyvenvietėse bei pasitaikė tarp V. Šukevičiaus Merkinės apylinkėse surinktų atsitiktinių radinių. Visos šios radimvietės priklauso Vakarų Tšcineco kultūrai.

„Spygliuotos vielos“/„natų“/„skaitytuvų“ ornamentas (nr. 15). Taip vadinama kompozicija, sudaryta iš lašo formos įspaudėlių, įspaustų ant prieš tai įrėžtos linijos. Tokia puošyba labiau būdinga Rytų Tšcineco kultūros paminklų grupėje. Lietuvoje taip puoštų indų rasta Visėtiškių pilkapyne, Spigino salos I, Duonkalnio I senovės gyvenvietėse bei Šventosios IX radimvietėje. Tokie papuošimai, primenantys šukinius įspaudus, galėjo būti padaryti ir ant plokštelės (titnago) apvyniota virvele (Rimantienė, 1980, p. 62).

Rumbai (ornamentas nr. 8). Aštrus rumbelis ant kaklo, naujas puošybos elementas bronzos amžiuje, įsivyravęs kartu su Tšcineco kultūra. Dažniausiai rumbu puošiami tulpės pavidalo indai. Jų kakleliai dekoruojami vienu, račiau keliais rumbais. Dažnai ir pats rumbas būna ornamentuotas negiliomis apvaliomis ar ovaliomis duobutėmis. Tokių puodų dalių aptikta Katros ištakų I senovės gyvenvietėje. Daugiau Lietuvos teritorijoje aptikta indų, puoštų neornamentuotu rumbu. Jų rasta Katros ištakų I, Kubilėlių, Duonkalnio, Varėnės up. X, Katros I senovės gyvenvietėse.

Virvučių įspaudai (ornamentai nr. 10, 14). Keramika su virveliniu ornamentu yra priskiriama Virvelinės keramikos kultūrai, tačiau Tšcineco Rytiniame variante tai taip pat dažnas motyvas, matyt, perimtas iš pastarosios kultūros. Taip dažniausiai buvo ornamentuojami puodų pakraštėliai, kurie savo ruoštu daugiau profiliuoti, atlošti ir nusklembti į išorę. Dažnu atveju ornamentas sutinkamas tiek vidinėje, tiek išorinėje pakraštėlio pusėse. Po horizontaliomis virvelių įspaudų linijomis dažnai buvo padaroma bangelė arba „kutai“ (Brazaitis, 2008, p. 282). Didžiausias taip puoštos keramikos kompleksas Lietuvoje žinomas iš Visėtiškių pilkapyno, taip pat tokių šukių

rasta ir Pakretuonės I, Duonkalnio, Kretuono I, Katros I senovės gyvenvietėse. Puošyba virvučių įspaudais dominuoja Rytinėje Tšcineco kultūros grupėje.

Įvairiai išdėstyti stulpiukų įspaudai, duobutės (ornamentai nr. 9, 11–13, 16–22). Įvairūs ornamentai, sudaryti iš smulkių įkartėlių ar duobučių, sudaro gausiausią grupę. Puodų šukės, puoštos didesnėmis ir gilesnėmis duobutėmis, dažniausiai buvo priskiriamos neolitinei Šukinės-duobelinės keramikos kultūrai, tačiau tokios vyrauja ir Tšcineco kultūros keramikoje. Negiliomis ir nedidelio skersmens duobutėmis ornamentuoti tiek pakraštėliai, tiek ir kitos puodų dalys. Jos gali sudaryti vieną ar kelias, horizontalias ar vertikalias duobučių eiles (ornamentai nr. 9, 12, 16–19). Tokios duobutės būdingos Narvos kultūrai ir galėjo būti perimtos Tšcineco kultūros bendruomenių. Įspaudėlių ornamentus dažniausiai iliustruoja iš jų sudaryti zigzagai arba trikampėliai (ornamentai nr. 11, 13, 20–22). Visi šie motyvai dažnai sutinkami tiek Rytinėse, tiek Vakarinėse Tšcineco kultūros grupėse. Lietuvoje tokios ornamentikos rasta daugelyje Tšcineco keramikos radimviečių.

Pagrindinių ornamentų grupes galima skirstyti į smulkesnes ornamentų variacijas. Vakarų Tšcineco keramikoje, rastoje Lietuvoje, vyrauja 13 pagrindinių ornamentų, Rytų – 11 ornamentų (priedas nr. 5). Tik maža dalis jų yra randami tiek Rytų, tiek Vakarų grupėse. Tai virvelių įspaudai, duobučių eilė, puošianti indo kaklelį, bei smulkių įkartėlių linijos. Puodų formose ir ornamentikoje galima įžiūrėti visų vietinių kultūrų palikimą ir tolimesnę raidą. Tšcineco kultūrai būdingos ornamentikos ankstyvosios paralelės aptinkamos vėlyvosios Nemuno kultūros fazėje. Itin glaudus panašumas pastebimas su šiaurinės Lenkijos teritorijomis, kur prieš tai gyvavo vadinamoji Linino kultūra/grupė (Rimantienė, 2001, p. 239). Rytiniuose kraštuose ryškesnė Virvelinės keramikos kultūros tradicijų tąsa. Čia Tšcineco kultūros keramikos puošyboje dažniau sutinkamas virvelių įspaudų motyvas.

VI.3. Titnaginiai dirbiniai

Viduriniajame bronzos amžiuje metaliniai dirbiniai, matyt, dar nebuvo visuotinai naudojami, todėl gausiai aptinkama įvairių šio laikotarpio titnaginių įrankių. Tiek akmens, tiek bronzos amžių laikotarpiais titnago importo Lietuvoje pastebima negausiai, kadangi Pietų Lietuvoje slūgso dideli titnago žaliavos klodai. Nors įvairių titnago dirbinių plitimui įtakos galėjo turėti ir Tšcineco kultūros atstovai. Baltarusijos teritorijoje dauguma gyvenviečių koncentruojasi ties titnago žaliavos kasyklomis. Būtent čia randami titnago dirbiniai ir jų ruošiniai eksportui (Brazaitis, 2008, p. 271). Kokybiškos titnago žaliavos tiekimas ir gabenimas 100–200 km atstumu senovės bendruomenėms nekėlė jokių problemų ir buvo įprastas reiškinys (Baltrūnas *et al*, 2007, p. 118). Titnago žaliava turėjo didžiausią reikšmę ginklų, darbo ir buities įrankių gamyboje.

Kartu su Tšcineco kultūros keramikiniais dirbiniais gyvenvietėse randama ir įvairių laikotarpių titnaginių dirbinių, todėl itin sunku patikimai nustatyti, kurie iš jų galėjo priklausyti Tšcinecui kultūrai. Ši problema itin aktuali Lietuvos radimvietėms, tačiau pripažįstama ir visame kultūros paplitimo areale. Remiantis kaimyninių šalių pavyzdžiais, dažniausiai šio laikotarpio gyvenvietėse aptinkami akmeniniai/titnaginiai kirviai, strėlių antgaliai, įvairūs specialios paskirties dirbiniai: gremžtukai, rėžtukai, peiliai, pjautuvai ir kiti.

Jau nuo bronzos amžiaus pradžios pastebimas titnago inventoriaus suvienodėjimas bei pačių titnago ruošinių sustambėjimas (Rimantienė, 1999a, p. 22). Šio laikotarpio kultūroms būdingi stambūs dirbiniai, dideli skaldytiniai ruošiniams (Rimantienė, 2001, p. 239). Daugiausia dirbinių daryta iš skelčių. Šios vis dažniau skeliamos ištisiniams dirbiniams, ypač bronzos amžiaus laikotarpiu išpopuliarėjusiems peiliams ir durklams, gaminti. Remiantis šiomis žiniomis, Tšcineco kultūros radinių kompleksui taip pat galėtų priklausyti Katros I senovės gyvenvietėje rasti plokščiai retušuoti peiliai bei trikampiai antgaliai su įkotėmis.

Šiame darbe pateikiami 49 titnaginiai dirbiniai iš 4 senovės gyvenviečių: Kubilėlių, Margių I, Katros ištakų I, Kretuono I ir Visėtiškių pilkapyno (priedas nr. 4). Įvairių dirbinių kompleksą, rastą Visėtiškių pilkapiuose kartu su Tšcineco kultūros keramika, bene vienintelį šiandien Lietuvoje užtikrintai galime sieti su šia kultūra. Kiti titnaginiai dirbiniai iš anksčiau minėtų gyvenviečių – trikampiai strėlių antgaliai. Pastarieji itin dažnai sutinkami Tšcineco kultūros objektuose, tačiau jų kultūrinė priklausomybė nėra visiška aiški. Jie gali priklausyti ir kitoms bronzos amžiaus kultūroms. Tačiau Katros ištakų I, Kretuono I, Margių I ir Kubilėlių senovės gyvenvietėse aptikti trikampiai strėlių angaliai, rasti kartu su Tšcineco kultūros keramika, gali būti siejami ir su šia kultūra. Dauguma šių antgalių pagaminti iš skelčių. Dažniausiai visas šių dirbinių paviršius itin taisyklingai retušuotas smulkiu plokščių retušu, kitais atvejais retušuoti tik šonai ir pagrindas. Pastarasis dažniausiai įgaubtas, rečiau – tiesus. Margių I-osios senovės gyvenvietės antgaliai išsiskiria itin ilgomis proporcijomis (priedas nr. 4, foto nr. 151–157). Tokių proporcijų ir apdirbimo antgalių, priklausančių Tšcineco kultūrai, gausiai aptinkama ir kaimyninėje Baltarusijos teritorijoje (pav. 13).

Didžiausias titnaginių radinių įvairove pasižymintis kompleksas rastas Visėtiškių pilkapyne. Jį sudaro 16 skirtingų radinių: stėlės antgaliai, gremžtukai, grąžteliai, rėžikliai, taip pat retušuotos skeltės. Visi šie dirbiniai rasti pilkapiuose kartu su Tšcineco keramikos fragmentais. Pilkapyje nr. XV aptikti 3 strėlės antgaliai: 2 trikampiai ir 1 rombo formos antgalis (priedas nr. 4, foto nr. 147–149). Pilkapyje nr. IV rastas taisyklingų proporcijų trikampis strėlės antgalis pagamintas iš nuoskalos, tikriausiai gludintu paviršiumi (priedas nr. 4, foto nr. 135). Taip pat rasti 3 gremžtukai, visi vienaašmeniai ir galiniai, pagaminti iš nuoskalų, todėl yra smulkūs ir netaisyklingų proporcijų (priedas nr. 4, foto nr. 144–146). Šiam kompleksui priklauso ir 2 ylos su statmenu, vidutinio stambumo retušu suformuotais snapo pavidalo smaigaliais. Šie dirbiniai dar literatūroje

interpretuojami kaip rėžikliai (priedas nr. 4, foto nr. 137,139) (Brazaitis, 2000b, p. 106). Čia rasti ir nuskeltinis dvikryptis rėžtukas (priedas nr. 4, foto nr. 143) bei grąžtelis (foto nr. 136). Rėžtukas pagamintas iš skeltės viduriniosios dalies, o grąžtelis iš nuoskalos. Įdomesni radiniai – dvi skeltės, įžambiai retušuotais galais (priedas nr. 4, foto nr. 142, 150). Šie dirbiniai, primenantys lancetinius strėlių antgalius, šonuose turi ryškias darbo žymes, todėl manoma, kad funkciškai šiuos dirbinius galima laikyti peiliais, o suformuoti ašmenys buvo skirti pritvirtinti įtvarai (Brazaitis, 2000b, p. 106). Pilkapiuose rasta ir daugiau skelčių. Aptikta jų viduriniųjų dalių su ašmenėliams būdingu nusidėvėjimu (priedas nr. 4, foto nr. 138, 141) bei ilga taisyklinga skeltė su naudojimo darbui požymiais. Galimi jos ašmenys suformuoti skeltės distaliniame gale (priedas nr. 4, foto nr. 140). Plokščiai retušuoti strėlių antgaliai bei ylos (rėžikliai) su suformuotais snapo pavidalo smaigaliais – vėlyvojo neolito ir bronzos amžiaus laikotarpiams būdingi radiniai. Aptariamuoju laikotarpiu buvo paplitę ir gludinti kirveliai. Kaip tik iš pastarojo galėjo būti pagamintas strėlės antgalis gludintu paviršiumi.

Bronzos amžiaus laikotarpyje pradėti gaminti išbaigti ir kruopščiai pagaminti titnaginiai peiliai bei durklai. Jų rasta ir Margių I, Katros ištakų I senovės gyvenvietėse. Neolito tradicijas tęsė trikampiai strėlių antgaliai. Vis dažniau jų grupę papildydavo ir iš pietų plintantys trikampiai antgaliai su įkote (pav. 14). Pastebima, kad didelę reikšmę turėjo ir specialiosios paskirties įrankiai: rėžikliai, gremžtukai, ylos, grandukai ir daugelis kitų. Tokį „margą“ titnaginį inventorių puikiai iliustruoja ir Visėtiškių pilkapyno radiniai.

VI.4. Bronziniai dirbiniai

Metaliniai dirbiniai viduriniajame bronzos amžiuje Tšcineco kultūros paplitimo areale buvo jau gerai žinomi. Pagrindinis bronzos lydymo centras tapo Dunojaus baseinas. Iš čia šiaurinės Europos kraštams buvo tiekiama metalo žaliava ir dirbiniai. Iš čia į Europą šiuo laikotarpiu paplito ir kovos kirviai su movomis, skobtiniai kirviai (atkraštinių kirvių atmaina), apyrankės su sraiginėmis įvijomis galuose bei įvairūs puošnūs smeigtukai (Brazaitis, 2008, p. 276).

1800 m. pr. Kr. pietinėse Lenkijos ir Baltarusijos teritorijose įsivyravusi Tšcineco kultūra neilgai trukus susiliejo su čia anksčiau gyvenusiomis bendruomenėmis ir apgyvendino didžiąją dalį šių šalių teritorijų. Per 200 m. ši kultūra drastiškai pakeitė kraštovaizdį. Išsaugo didelis skaičius gyvenviečių bei kapinynų. Tšcineco kultūros atstovai šiose teritorijoje gyvenusias bendruomenes „supažindino“ su bronzos metalurgija. Nors prestižiniai bronziniai dirbiniai vis tik ir čia buvo daugiausiai importuojami. Lenkijoje dirbiniai buvo atsigabenami dažniausiai iš Karpatų regiono, kur vyko nuolatiniai prekybiniai ir kultūriniai mainai (Rydzewski, 2005, p. 30). Pastebima, jog Baltarusijoje randami metaliniai dirbiniai taip pat labai artimi randamiems Karpatų regione.

Rytų Baltijos regione nebuvo vietinių bronzos žaliavos šaltinių, todėl visi metalai be išimties buvo atvežtiniai. Spėjama, jog kaip tik viduriniajame bronzos amžiuje Lietuvos teritorijoje gyvenusios bendruomenės taip pat ėmė pačios gaminti (perdirbti, apdirbti) metalinius dirbinius (Brazaitis, 2008, p. 276; Girininkas, 1994, p. 219; Grigalavičienė, 1995, p. 5). Tšcineco kultūros gyvenvietėse neretai aptinkama ir bronzos gamybos įrankių: tiglių, šaukštų, molinių vamzdelių. Taip pat remiantis pietiniuose kultūros paplitimo arealo regionuose atliktais metalinių dirbinių tyrimais, nėra abejonių, jog Tšcieco kultūros atstovai mokėjo patys gaminti įvairius bronzinius dirbinius (Dąmbrowski, 1975, p. 46). Nepasisant to, radinių pasiskirstymas pagal radimvietes rodo, jog dauguma jų randama pavieniui arba lobiuose. Tik itin retai gyvenvietėse ar kapinynuose. Galima manyti, jog pirmieji bronzos dirbiniai Pietryčių Pabaltijyje – tai reti vienetiniai dirbiniai, o prekyba jais galėjo būti nenuolatinė (Luchtanas, Sidrys, 1999, p. 18).

Dažniausiai Tšcineco kultūros areale aptinkami bronziniai radiniai – apyrankės, smeigtukai, durklai, kabučiai. Rytiniuose regionuose dažniau aptinkamos itin masyvios apyrankės, puoštos įvijinio ornamento motyvais. Dvi tokios apyrankės buvo aptiktos vyro kape *Mękarzowice* vietovėje, Pietryčių Lenkijoje. Šios svėrė 0,775 ir 0,795 kg (Pyzik, 1996, p. 51). Taip pat itin populiarūs ir smeigtukai, itin preciziškai dekoruotomis galvutėmis (pav. 5, 6). Didelė dalis bronzinių radinių yra žinoma iš kapų, kur jie dėti kaip įkapės prie mirusiojo.

Deja, Lietuvos teritorijoje kol kas nėra aptikta bronzinių radinių, kuriuos galima būtų priskirti Tšcineco kultūrai. Daugelyje šios kultūros radimviečių bronzinių radinių visiškai nebuvo aptikta.

VII. RYTŲ IR VAKARŲ TŠCINECO KULTŪROS VARIANTAI LIETUVOJE

Tšcineco kultūros užimama teritorija tiek geografiškai, tiek tipologiškai skirstoma į 2 variantus – Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūras. Toks skirstymas daugiausiai grindžiamas radinių tipologiniais skirtumais, kuriuos lėmė nevienoda Tšcineco bendruomenių kilmė ir raida regionuose, perėmus anksčiau juose gyvenusių kultūrų tradicijas. Lietuvoje aptinkama abiejų šios kultūros grupių radimviečių. Šiauriau nuo Rytų ir Vakarų grupių ribų sandūros esančios Lietuvos radimvietės parėmė abiejų variantų tradicijas (žemėlapis nr. 4). Matyt, todėl nereiktų stebėtis, kad Lietuvos teritorijoje randami Tšcineco kultūros radiniai dažnai turi tiek Rytų, tiek Vakarų Tšcinecui būdingų bruožų ir šių grupių skirtumai ne visada būna ryškūs.

Vis dėlto, remiantis keliais svarbiais kriterijais, aiškiai matyti Tšcineco kultūros radimviečių pasiskirstymas į Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūros grupes. Šių dviejų grupių egzistavimą Lietuvos teritorijoje grindžia keli esminiai faktai aptariami toliau šiame skyriuje.

Radimviečių geografija (žemėlapis nr. 2). Tšcineco kultūros radimviečių Lietuvoje skaičius siekia 19. Rytinei grupei skirtini 8 archeologiniai objektai – Dymblynės salos, Duonkalnio, Kretuono I, Pakretuonės I, Spigino salos I senovės gyvenvietės, Geniakalnio senkapis, Visėtiškių pilkapynas, Šventosios IX radimvietė bei kelios šukės iš Merkinės apylinkių (V. Šukevičiaus kolekcija). Vakarinei grupei galima priskirti kiek daugiau, t.y. 10 objektų. Tai Dubičių I ir II, Gedupio, Katros I ir II, Katros ištakų I, Kubilėlių, Margių I, Varėnės II, Varėnės up. X senovės gyvenvietės bei šukė iš Merkinės apylinkių (V. Šukevičiaus kolekcija). Archeologinių objektų paplitimo žemėlapyje (nr. 2) šios dvi grupės taip pat pasiskirsto aiškia logine tvarka. Vakarų Tšcineco kultūros radimvietės koncentruojasi Pietų Lietuvoje, ties riba su Lenkija, bei Užnemunėje. Rytų Tšcineco kultūros radimvietės telkiasi Rytų Lietuvoje. Kelios gyvenvietės aptiktos taip pat ir Šiaurės Vakarų Lietuvos teritorijoje. Toks radimviečių išsidėstymas grindžia prielaidą, jog Pietų Lietuvos bendruomenės intensyviai kontaktavo su pietvakariuose gyvenančiais kaimynais, Rytų Lietuvos – su šalia įsikūrusiais Rytų Tšcineco kultūros atstovais.

Keramikiniai dirbiniai ir jų ornamentika (priedai nr. 1, 2, 5). Visos Tšcineco kultūros radimvietės Lietuvoje buvo identifikuotos remiantis keramikos dirbinių ir jų ornamentikos analogijomis su kaimyninių kraštų archeologine medžiaga. Šiuo tipologiniu ir lyginamuoju principais jos taip pat yra skirstomos į Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūros variantus.

Pagal keramikos dirbinius Rytų ir Vakarų grupių skirtumai gali būti suskaidyti į kelias kategorijas:

- pagal indų puošybos vietą ir gausą (1);

- pagal pakraštėlių profiliavimą (2);
- pagal ornamentikos motyvus (3).

1) Vakariniuose Tšcineco kultūros regionuose indų ornamentika yra žymiai saikingesnė nei rytiniuose, kuriuose keramikos dirbiniai puošiami gausiau ir įvairiau. Vakarų Tšcineco kultūros tradicijoje dažniausiai puošiamas tik indo kaklelis. Rytinėje gausiai ornamentuojamas ir pats indo pakraštėlis. Dažnai ornamentuojama ir vidinė jo dalis bei lūpa. Tokių pakraštėlių gausiai aptikta Kretuono I, Pakretuonės I senovės gyvenviečių tyrinėjimų metu (pvz.: priedas nr. 2, foto nr. 4, 5, 8, 9, 102, 105). Mūsų šalies radimvietėse identifikuoti 48 ornamentuoti pakraštėliai ir tik 19 neornamentuotų (viso 67 vienetai) (lentelė nr. 6).

2) Tšcineco kultūrai būdingi gana įvairūs keramikos indai. Visame kultūros paplitimo areale yra žinomi tulpės pavidalo indai, taip pat dubenys, ąsotėliai, kibiro formos indai ir kiti. Didžiąją dalį visų randamų puodų pakraštėlių sudaro nežymiai arba labai atlošti pakraštėliai į išorę. Vakarinėje Tšcineco kultūros grupėje dažniau pasitaiko ir tiesių (I formos) pakraštėlių. Tačiau šiuo aspektu lyginant Rytų ir Vakarų Tšcineco variantus, išskirti galima tai, jog rytiniuose regionuose labiau būdingas į išorę nusklembtas pakraštėlis (pvz.: priedas nr. 2, foto. nr. 4, 5, 8, 9, 29, 31, 52, 61–64). Ankstesnių kultūrų puodų gamybo tradicijose pakraštėlių nusklembimas į išorę nebuvo dažnas reiškinys, todėl tokie pakraštėliai tapo vienu iš išskirtinių šios bronzos amžiaus kultūros, ypač jos Rytinės grupės, bruožu.

3) Viso 19-oje Tšcineco kultūros radimviečių Lietuvoje buvo identifikuoti 48 ornamentuoti pakraštėliai bei 210 puodų sienelių šukių (lentelė nr. 6). Šių puodų fragmentų dekoravimo pagrindu galima išskirti 24 skirtingus ornamentus, sudarytus iš įvairiai išdėstytų pagrindinių motyvų: duobučių, smulkių įkartėlių, įvairių krypčių linijų, virvučių įspaudų ar rumbų. 13 iš jų, reprezentuoja Vakarų Tšcineco ornamentiką (ornamentai nr. 1–13), likusieji 11 – Rytinę kultūros grupę (ornamentai nr. 14–24).

Vakarų Tšcineco ornamentikoje dominuoja įvairios kompozicijos, kurių pagrindą sudaro lygiagrečios vertikalios ar horizontalios linijos. Katros I ir Varėnės II senovės gyvenvietėse rasti puodai, ornamentuoti horizontaliomis linijomis pertrauktomis vertikaliomis duobučių eilėmis, taip pat vertikaliomis linijomis (priedas nr. 2, foto nr. 14, 19). Taip pat dažnai po horizontaliomis linijomis buvo įspaudžiami trikampėliai, ovalios duobutės ar padaromi „kutai“ (priedas nr. 5, nr. 1–3). Tokia indų puošyba itin populiari Lenkijos teritorijose gyvenusių bendruomenių tradicijose (pav. 5). Lietuvoje tokie puodai rasti Dumblynės salos, Katros II ir Dubičių II senovės gyvenvietėse. Keli fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis linijomis, išlikę ir Rytų Tšcineco kultūros Kretuono I-oje radimvietėje (priedas nr. 2, foto. nr. 109, 111). Tačiau čia puodai tikriausiai buvo ornamentuojami dantytu įrankiu, todėl juos gana nesunku atskirti nuo įprastų Vakarinei grupei ornamentų. Vakariniuose regionuose taip pat itin dažnas puošybos elemetas – rumbas ties indo kakleliu.

Lietuvoje rastas tik vienas ornamentuotas rumbas Katros ištakų I-oje senovės gyvenvietėje (priedas nr. 2, foto nr. 20). Likusieji buvo rasti Kubilėlių, Varėnės up. X, Katros I sen. gyvenvietėse, tačiau neornamentuoti.

Rytų Tšcineco ornamentikoje dominuoja kompozicijos, sudarytos iš įvairių smulkių įkartėlių ar duobučių. Šioje grupėje itin dažnai sutinkamas ir vadinamasis „natų“ ar „spygliuotos vielos“ ornamentas (pvz.: priedas nr. 2, foto nr. 47, 93, 119). Taip pat iš smulkių įspaudėlių sudaryti įvairūs zigzagai, trikampiai ir kitos panašios kompozicijos. Rytų Tšcineco kultūros tradicijoje daugiau ornamentuojama smulkių duobučių kompozicijomis ar iš jų sudarytomis linijomis (priedas, nr. 5, ornamentai nr. 16–19). Taip puoštų puodų aptikta tarp Pakretuonės I, Kretuono I senovės gyvenviečių, Visėtiškių pilkapyno radinių (pvz.: priedas nr. 2, foto nr. 41, 72, 102, 115). Visi Rytų grupės ornamentikos motyvai puikiai atsikartoja Baltarusijos teritorijoje randamų Tšcineco keramikos indų puošyboje (pav. 11, 12). Daugiausiai Nemuno baseine įkurtose gyvenvietėse Tšcineco kultūros bendruomenės taip pat puoselėjo tradiciją indus puošti duobučių kompozicijomis, „natų“ („spygliuotos vielos“) ornamentais bei virvučių įspaudais.

Keramikos, ornamentuotos virveliniu motyvu, gausiai randama Rytų Tšcineco paminkluose, tačiau kartais pasitaiko ir Vakarinėje grupėje. Toks puošybos elementas, matyt, perimtas iš teritorijoje anksčiau vyravusios Virvelinės keramikos kultūros, vis dar buvo plačiai naudojamas ir gana populiarus (pvz.: priedas nr. 1 foto nr. 4, 5, 16, 18, 63, 68). Vis dėlto Rytų Tšcineco kultūros keramika ir titnago inventorius taip pat formavosi ir miškų vėlyvojo neolito bendruomenių tradicijų pagrindu, todėl galbūt Virvelinės keramikos kultūros indėlio formuojantis Rytų Tšcineco kultūrai nederėtų itin sureikšminti. Virvelinės keramikos kultūros tradicijos pasireiškia tik keramikos ornamentų motyvų it jų kompozicijų naudojimu.

Taigi, remiantis šiais dviem apibūdintais kriterijais, vis dėlto yra galimybė apčiuopti skirtumus tarp Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūros tradicijų ir Lietuvos teritorijoje. Šie skirtumai labiau išryškėja ir tampa svarbūs įvairiuose kultūriniuose procesuose kiek vėliau, t.y. nuo vėlyvojo bronzos amžiaus. Lietuvos teritorijoje šiuo laikotarpiu susiformuoja dvi archeologinės kultūros – Brūkšniuotoji keramikos kultūra ir Vakarų baltų pilkapių kultūra. Rytų Europos miškų zonoje imtos ant kalvų įrenginėti įtvirtintos gyvenvietės, o vakariniuose regionuose, Vakarų baltų pilkapių kultūros skiriamasis buožas tampa tradicija mirusiuosius laidoti pilkapynuose.

Plačiajame Tšcineco kultūros paplitimo areale šis skaidymas į grupes turi ir kitą svarbų aspektą. Tšcineco kultūros egzistavimo laikotarpis, apie 1400 m. pr. Kr., laikomas baltų ir slavų kalbų atsiskyrimo etapu. Dar nuo XX a. vidurio mokslininkų tarpe pradėta diskutuoti apie slavų etnogenezę (Jażdżewski, 1936, p. 7). Dalies Lenkijos archeologų darbuose, Lužitėnų kultūra yra laikoma slavų protėviais. Remiantys šią prielaidą neatmeta ir Tšcineco kultūros atstovų genetinio

ryšio su jais galimybę. Tad Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūros grupės dažnai taip pat siejamos su baltų ir slavų etnogenezėmis bei kalbų atsiskyrimo pradžia.

Tokia kultūrinė sumaištis baigėsi I tūkst. pr. Kr., kuomet Brūkšniuotosios keramikos kultūra užgožė visas vietines kultūras. Kaip tik šio metu baltų sritis galutinai atskilo nuo Vidurio ir Vakarų Europos.

VIII. TŠCINECO KULTŪROS EGZISTAVIMO LIETUVOJE KLAUSIMU

VIII.1. Kultūrinė situacija Lietuvoje viduriniajame bronzos amžiuje

Mokslininkų tarpe visuotinai sutinkama, kad Tšcineco kultūros vystymosi ir plėtros raidą lėmė skirtinga regionų bendruomenių kilmė ir intensyvi jų tarpusavio komunikacija. Šie vidiniai procesai ryškiai atsispindinti ir jų paliktoje materialinėje kultūroje. Todėl labai svarbiu aspektu, kalbant apie Tšcineco kultūrą ir jos palikimą, tampa to meto kultūrinė situacija paplitimo areale ankstyvajame ir viduriniajame bronzos amžiuje.

Tšcineco kultūros formavimosi laikotarpis pasižymi gana įvairiomis iš ankstesnių laikotarių paveldėtomis kultūrinėmis tradicijomis ir ryškiu naujų tradicijų formavimusi. Itin margą Tšcineco kultūros egzistavimo laikotarpį formuoja susidariusi nauja kultūrinė situacija visame Pietryčių Baltijos regione. Itin įvairios kultūrinės tradicijos, pvz. pilkapių kultūrų formavimasis, laidojimo papročių kaita (inhumacija, kremacija), formuoja sudėtingą viso bronzos amžiaus laikotarpio vaizdą.

Tšcineco kultūra jau nuo pat jos identifikavimo pradžios daugelio mokslininkų buvo kildinama iš Virvelinės keramikos, Piltuvėlinių taurių ir Rutulinių amforų kultūrų (Kostrzewski, 1930, p. 27; Jażdżewski, 1936, p. 2–4). Žvelgiant įdėmiau, Tšcineco pradžia šiauriniuose regionuose glaudžiai siejama su įvairiomis miškų zonos neolitinėmis kultūromis, gyvenusiomis smulkesniuose regionuose. Lietuvoje, kaip ir Centrinės ir Šiaurės Baltarusijos teritorijose, taip pat egzistavo Povirvelinės tradicijos kultūros, besilaikančios neolito laikotarpio kultūrų tradicijų ir nepuoselėjančios bronzos amžiaus inovacijų. Pastarosios turėjusios taip pat svarbią įtaką Tšcineco kultūros formavimuisi. Lietuvoje Tšcineco kultūros pradžia gali būti siejama su vėlyvosiomis Narvos, Nemuno, Virvelinės keramikos bei Rutulinių amforų kultūromis, kurių bendruomenių įtakoje galėjo formuotis ir Tšcineco kultūrinis reiškinys.

Tšcineco ir Narvos kultūros. Narvos kultūra, nuo ankstyvojo neolito iki ankstyvojo bronzos amžiaus pabaigos buvo apėmusi didžiulę teritoriją Rytų Baltijos regione. Ši kultūra dėl ilgo egzsitavimo periodo ir plataus paplitimo taip pat suvokiama kaip kultūrų ratas. Ilgu šios kultūros gyvavimo laikotarpiu išskirta daug atskirų grupių, kurios skyrėsi ne tik keramikos indais, bet ir daugeliu kitų archeologiškai fiksuojamų komponentų. Narvos kultūra nustojo egzistavusi (pagal šiuo metu turimas vėlyviausias radiokarbono datas) senojo bronzos amžiaus pabaigoje (~1500 pr. Kr.) (Antanaitis-Jacobs, Girininkas, 2002, p. 11; Girininkas, 2007, p. 3). Taigi kelis šimtmečius Narvos kultūra tiesiogiai galėjo sąveikauti su Tšcineco kultūra Lietuvos teritorijoje. Bronzos

amžiuje, jau vėlyvajame Narvos kultūros etape, į senąsias tradicijas ėmė skverbtis nauji motyvai. Gyvenviečių keramikos tyrinėjimai rodo, kad senosios Narvos kultūros tradicijos išsilaikė, tačiau į jas ėmė įsipinti nauji ornamentų motyvai, būdingi piečiau jau egsistavusiai Tšcineco kultūrai (Girininkas, 1994, p. 189). Itin jaučiama Rytų Tšcineco ir Sosnicos kultūrų grupių įtaka. Keramikos puošyboje pasirodo „natų“ („spygliuotos vielos“), juostinių, linijinių įspaudų ornamentai, kartais prie puodų prilipdomi ir voleliai (Girininkas, 2011, p. 159).

Tšcineco ir Nemuno kultūros. Nemuno kultūra buvo paplitusi nuo Nemuno vidurupio ir aukštupio iki Vyslos žemupio vakaruose ar net dar toliau. Pradėjusi egzistuoti dar VII ir V tūkstantmečių sandūroje, jos tradicijos tęsiasi iki pat bronzos amžiaus. Ši kultūra ankstyvajame bronzos amžiuje persiformuoja, perėmusi artimiausių kultūrų pasiekimus bei viso regiono naujoves. Šiuo laikotarpiu Nemuno kultūros archeologinėje medžiagoje aiškiai pastebimi ir vėlyvosios rytinės Rutulinių amforų kultūros požymiai (Rimantienė, 2001, p. 238). Vėlyvojo Nemuno kultūros materialinis palikimas labai panašus su Šiaurės Rytų Lenkijos paminkluose randamu. Labai artimos puodų formos, tipai bei pati ornamentika. Šiose teritorijose Nemuno kultūra vėliau transformuojasi į Linino tipo keramiką. Šioje taip pat sutinkami vėliau Tšcineco kultūrai būdingi puodų ornamentikos motyvai – įvairiai išdėstytos, įkartėlės, juostelės, įraižos bei „natų“ („spygliuotos vielos“) ornamentas. Nors Nemuno kultūra vėliau buvo užgožta kitų kultūrų, tačiau jos neženklias keramikos puošybos tradicijas galima susieti su Tšcineco kultūros keramika.

Tšcineco ir Virvelinės keramikos kultūros. Plačiausiai žinomas vėlyvojo neolito – ankstyvojo bronzos amžiaus laikotarpio etnokultūrinis reiškinys Europoje – Virvelinės keramikos kultūra. III tūkst. pr. Kr. ji paplito nuo Reino upės vakaruose iki Volgos aukštupio rytuose. Šis kultūrinis horizontas, kaip ir Tšcineco, vienija daug giminingų kultūrų ir grupių, turinčių daug bendrų bruožų. Svarbiausios keramikos formos – taurės ir amforos, puoštos virvučių ir kitais įvairiais įspaudais ir įraižomis – buvo vėliau gaminamos ir puošiamos Rytinėje Tšcineco kultūros grupėje. Rytų Lietuvos Virvelinės keramikos kultūra asimiliavosi su vietine Narvos kultūra ir bronzos amžiuje galėjo išvirsti į Tšcineco bei kitus variantus, kuriuose lengvai atsekamos pastarųjų tradicijos. Nors Tšcineco kultūra bene glaudžiausiai siejama su Virvelinės keramikos kultūra, tačiau Tšcineco bendruomenėse nėra pastebima „elito“ požymių, laidojimo paminkluose nėra pabrėžiama ar išskiriama mirusiojo lytis ar amžius, taip pat beveik nerandama radinių, susijusių su karyba arba medžiokle.

Tšcineco ir Rutulinių amforų kultūros. Ši gyvulių augintojų ir žemdirbių kultūra, klestėjusi III tūkst. pr. Kr., buvo viena reikšmingiausių kultūrų Vidurio Europoje. Nors Lietuva nepatenka į pagrindinę šios kultūros užimamą teritoriją, tačiau pas mus taip pat aptinkama šios kultūros „salų“. Rutulinių amforų kultūros radinių rasta Kretuono I, Jaros I, Katros II, Katros ištakų I senovės gyvenvietėse, Jakšiškio pilkapyne ir kitur iki pat Žemaičių aukštumos centro. Ši kultūra turėjusi

didžiausią įtaką Lenkijos teritorijoje gyvavusiam Vakarų Tšcineco kultūros variantui, kurių teritorijos glaudžiau susijusios. Jų sąveikos teritorijoje galima pastebėti aiškią keramikos tradicijų tąsą. Rutulinių amforų kultūros bendruomenių dirbiniuose vyrauja amforos, vazos ir dubenys, puošti pailgų įspaudėlių bei virvučių ornamentais, kurie vėliau atsekami ir Tšcineco kultūros radiniuose. Lietuvos teritorijai Rutulinių amforų kultūros įtaka galėjo būti perduota ir per Nemuno kultūros bendruomenes. Manoma, jog kultūrų ūkio modelį ir kai kurias tradicijas galėjo perimti Nemuno kultūros žmonės, iki tol besilaikę miškų medžiotojų gyvenimo būdo (Brazaitis, 2002, p. 36).

Aptariant Tšcineco santykį su kitomis regiono kultūromis derėtų paminėti ir **Pamarių kultūrą**, kuri taip pat galėjusi turėti įtakos įvairiems kultūriniams reiškiniams viduriniajame bronzos amžiuje. Deja, šios kultūros koncepcija iki šiol yra labai abstrakti ir mokslinėje literatūroje itin skirtingai vertinama. Apie Pamarių kultūrą Latvijos teritorijoje šiuo metu beveik nebekalba ir Latvijos archeologai (Girininkas, 2002b, p. 86). Tačiau Lietuvoje dėl ypatingos Pamarių kultūros gyvenamosios pajūrio teritorijos, kuri buvo labai reikšminga dėl gintaro žaliavos, ši vis dėlto intensyviai bendravo su gretimomis kultūromis per visą neolito laikotarpį iki pat viduriniojo bronzos amžiaus. Pamarių bendruomenės turėjo kontaktuoti su Iwno bei Tšcineco kultūromis. Apie 1700 m. pr. Kr. nustojus gyvuoti Pamarių kultūrai, Rytų Pabaltijo regioną pradėjo labiau įtakoti Iwno ir Tšcineco kultūros.

Tšcineco kultūra artimiausiuose Lietuvos teritorijai regionuose, matyt, yra vienintelė, kurios tradicijos, ypač atsispindinčios keramikos puošyboje, formavosi pietinėje Rytų Pabaltijo teritorijoje Rutulinių amforų, Virvelinės keramikos ir miškų neolito kultūrų veikiama. Būtent šių kultūrų gyvenvietėse dažniausiai aptikti Tšcineco kultūros radiniai ir Lietuvoje (lentelė nr. 2). Visgi remiantis negausiais neolito ir bronzos amžiaus keramikos radiniais, galima daryti prielaidą, jog Lietuvos teritorijoje gyvenusios Nemuno, Narvos ir Virvelinės keramikos kultūros galėjo peraugti į viduriniojo bronzos amžiaus Tšcineco kultūrą (Rimantienė, 1996, p. 239; Girininkas, 1994, p. 189; Girininkas, 2009, p. 174). Nors Nemuno kultūros tradicija buvo užgožta Rutulinių amforų ir Virvelinės keramikos kultūrų, tačiau kartu ji galėjusi paskatinti jų virsmą Tšcineco kultūra.

Jau sunykus Pamarių kultūrai, tačiau dar egzistuojant Tšcineco bendruomenėms, siaurame Rytų Baltijos pajūrio ruože pasirodo Vakarų baltų pilkapių kultūra, II tūkst. I pusėje Rytų Lietuvoje – Brūkšniuotosios keramikos kultūra. Šios kultūros jau laikomos pirmosiomis baltiškomis kultūromis.

VIII.2. Tščineco kultūros egzistavimo Lietuvoje galimybės

Pagrindinis tikslas, išliekantis tyrinėjant Tščineco kultūros palikimą, atsakyti į esminį šios problematikos klausimą apie kultūros egzistavimo Lietuvos teritorijoje mąstą ir intensyvumą bei galimybes. Mokslininkų tarpe egzistuoja dvi pagrindinės hipotezės:

1) Tščineco kultūra Lietuvoje – tai epizodiškai gyvenamos šios kultūros bendruomenių „salelės“ Lietuvos teritorijoje;

2) Tščineco kultūra realiai egzistavo Lietuvos teritorijoje, todėl reiktų šios kultūros užimamą teritoriją praplėsti įtraukiant ir dalį Lietuvos.

19-kos Tščineco kultūros radimviečių skaičius Lietuvoje nėra pakankamai didelis, norint užtikrintai atsakyti į šį klausimą. Nepaisant to, remiantis jų tyrinėjimų metu gauta informacija bei kaimyninių regionų duomenimis, galima modeliuoti Tščineco kultūros egzistavimo mūsų kraštuose galimybes.

Rytinis ir Vakarinis Tščineco kultūros variantai, taip pat išsiskyrę ir Lietuvoje, ypač pietinėje jos dalyje, kiekvienas savo ruožtu tęsėsi nuo Vyslos iki Oderio upių. Abi šios kultūrinės sritys puoselėjo tiek anksčiau gyvenusių kultūrų palikimą, tiek buvo atvira ir naujovėms iš tolimesnių Europos kraštų. Naujienos plito kaip visuotinė mada, mainų ar egzogaminių vedybų keliu. Jas atnešdavo atsikėlę nauji gyventojai, kurie galėjo laisvuose plotuose gyventi ir tarp senųjų. Didelę įtaką bendruomenių formavimuisi viduriniajame bronzos amžiuje galėjo turėti ir gamybinio ūkio bei metalų apdirbimo plėtra. Plėtojantis gamybiniam ūkininkavimui, atsirandant pirmiesiems metaliniams dirbiniams bei populiarėjant jų perdirbimui, galėjo formuotis labiau atsiskyrusios, savarankiškos ir konkurencingos bendruomenės. Tokiu būdu galėjo atsirasti ir pakitę mainai, ir vertės matai, egzistavę tarp metalo ir pasisavinamojo ūkio gaminių tiekėjų. Toks mikroregioninių bendruomenių gyvensenos modelis gana įtikinamai paaiškina Tščineco kultūros „salų“ Lietuvos teritorijoje buvimą.

Nors Lietuva nepatenka į visuotinai priimtą pagrindinę Tščineco kultūros teritoriją, tačiau čia ir gretimuose regionuose randama gana nemažai šios kultūros radimviečių. Pavienių Tščineco kultūros radimviečių žinoma Kaliningrado srityje (pvz.: Tušino, Ančių pelkės sen. gyvenvietės), taip pat Tščineco keramikos rasta ir Latvijos teritorijoje (pvz.: Aboros I, Eiņių sen. gyvenvietėse, Kivutkalnio kapinyne bei ankstyvųjų piliakalnių sluoksniuose) (žemėlapis nr. 4). Vis dėlto reiktų manyti, jog 19 Tščineco kultūros radimviečių Lietuvos teritorijoje, kaip ir Kaliningrado srityje ar Latvijoje, gali rodyti to meto bendruomenių įvairios paskirties kontaktus, nei nuolatinį šios kultūros egzistavimą Lietuvos teritorijoje.

Šias į šiaurę už pagrindinės Tšcineco kultūros paplitimo teritorijos aptinkamas radimvietes, tame tarpe ir Lietuvos, galima paaiškinti keliais argumentais:

1. **Glaudus tarpkultūrinis bendradarbiavimas.**

Lietuvos teritorijoje rastų Tšcineco kultūrai skiriamų radinių artumas su vos piečiau ir ryčiau gyvenusių Tšcineco bendrijų rodo, jog šio regiono gyventojai galėjo nuolat ir intensyviai bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje. Tokiu būdu, nuolat keičiantis reikalingomis žaliavomis ar idėjomis, nesudėtinga perimti vieniems iš kitų tradicijas ar inovacijas. Taip Tšcineco kultūros atstovai galėjo intensyviai bendrauti su Vėlyvosios Narvos ar Pamarių kultūros žmonėmis mainų ar prekybos pagrindu. Įvairias naujoves ir tradicijas taip pat galėjo atnešti ir atsikėlę nauji gyventojai, kurie galėjo gyventi laisvuose plotuose tarp senųjų vietinių gventojų. Tokiu atveju tarpusavio bendravimas galėjo būti dar glaudesnis, paskatinęs bendruomenių supanašėjimo procesus nuolatinėje Tšcineco kultūros įtakos sferoje.

2. **Radiniai gyvenvietėse – importo/eksporto padarinys.**

Tšcineco kultūra galėjusi gyventi gana judrų gyvenimo būdą ir verstis prekyba ar mainais. Šios kultūros bendruomenės galėjo dažnai lankytis Pamarių ar Narvos kultūrų gyvenvietėse, norėdamos įsigyti vietinių bendruomenių turimų gaminių ar produktų. Šių kultūrų žmonės pajūryje vertėsi žvejyba, medžiokle, gintaro gavyba ir papuošalų gamyba (Girininkas, 2011, p. 125). Gamybiniu ūkiu besiverčiantys Tšcineco kultūros gyventojai, šioms bendruomenėms taip pat galėjo pasiūlyti naminių gyvūnų (ar jų produktų), kultūrinių augalų sėklų, kumyso ar kitų gaminių. Daugeliui produktų „importuoti“ į Lietuvos teritoriją galėjo būti naudojami keramikos indai. Šią prielaidą stipriai grindžia tai, jog daugelyje Tšcineco kultūros radimviečių yra rasta vos po kelis šiai kultūrai priskiriamus puodus. Taip pat radimvietėse nėra išlikę jokių sėslaus apsigyvenimo vienoje ar kitoje gyvenvietėje požymių. Iki šiol neaptikta nei pastatų liekanų, nei sėslios žemdirbystės požymių, kas yra gana įprasta Tšcineco kultūros gyvenvietėms pietiniuose jos paplitimo teritorijose.

3. **Tšcineco kultūros atstovai trumpam apsistodavę anksčiau apgyvendintose gyvenvietėse.**

Tšcineco kultūros radiniai daugeliu atvejų randami su kita – dažniausiai miškų neolito kultūrų – medžiaga (lentelė nr. 2). Tai rodo, kad Tšcineco kultūros žmonės galėjo apsistoti šiose, jau anksčiau gyventi pritaikytose vietose. Pastatai tokiu atveju galėję būti itin lengvų konstrukcijų ir trumpalaikiai, todėl ir neišlikti. Tai galėjo sąlygoti ir tai, jog nėra gausiai aptinkama radinių ar kitų ilgalaikio apgyvendinimo požymių. Jei šios bendruomenės ilgą laiką šiose gyvevietėse būtų vyščiusios gamybinį ūkį, archeologinė medžiaga taip pat turėtų tai atspindėti. Kadangi nedidelės gyvenvietės nepaliko daug radinių, didelė tikimybė, jog nesusilaukė didelio archeologų dėmesio, ir galėjo būti sunaikintos žymiai anksčiau. Kitų kultūrų dominavimo koncepcija ilgą laiką taip pat neleido įžvelgti Tšcineco kultūros gyvenviečių Lietuvoje.

Remiantis mūsų kraštams egzotinių titnaginių uolienų paplitimu nustatyta, kad dar akmens amžiuje žmonės galėjo nevaržomai nukeliauti bent 200 km, tiesiog siekinat atsigabenti tinkamos žaliavos dirbiniams gaminti (Baltrūnas *et al*, 2007, p. 114). Pietų Lietuvoje aptinkamos Tšcineco kultūros radimvietės nuo pagrindinės šios kultūros paplitimo teritorijos nutolusios labai nežymiai (žemėlapis nr. 4). Tad glaudus ir nuolatinis bendravimas šioje zonoje galėjo būti įprastas reiškinys. Tšcineco kultūros bendruomenės galėjo gyventi kartu su vietinėmis tuo pačiu metu, toje pačioje teritorijoje. Tačiau ar ši kultūra realiai egzistavo ir dominavo Lietuvos teritorijoje, dėl nepakankamai gausios medžiagos, lieka keblus klausimas. Baltarusijos mokslininkų darbuose, apibūdinant Tšcineco kultūros teritoriją, jau yra įvardijama ir Lietuva (Лысенко, 2005, p. 37). Lenkijos mokslininkų tarpe šis teiginys vertinamas žymiai atsargiau. Pietų Lietuvoje kompleksiškai išsidėsčiusios Tšcineco kultūros radimvietės, esančios visai šalia Tšcineco kultūros pagrindinio paplitimo arealo ribos, galėtų dar priklausyti šiai teritorijai. Nors šiai prielaidai prieštarauja didelis gyvenviečių skaičius, kurių kompleksuose Tšcineco kultūros radinių nėra rasta (žemėlapis nr. 3). Taip pat ir kitos radimvietės nusidriekia per visą Latvijos teritoriją į šiaurę ir liudija tik intensyvius tarpkultūrinius ryšius (žemėlapis nr. 4).

Visos Tšcineco kultūros egzistavimo Lietuvos teritorijoje galimybės yra itin glaudžiai susijusios ir iš dalies pagrindžia viena kitą. Apibendrinant galima pasakyti, kad visuose regionuose, kur rasta Tšcineco kultūros radinių, kartu gyvavo ir vietinės, medžiokle ir žvejyba besiverčiančios, bendruomenės, kurios Rytų ir Pietų Lietuvoje išsilaikė mažiausiai iki II tūkst. pr. Kr. pradžios (Brazaitis, 2002, p. 36). Klausimas, ar šiuose Lietuvos regionuose Tšcineco kultūros pasirodymas pakeitė kultūrinę situaciją ar pasireiškė tik tarpkultūriniais kontaktais, kol kas per sudėtingas tiksliai atsakyti. Tačiau gana padrikas radimviečių išsidėstymas į šiaurę nuo pagrindinio kultūros paplitimo arealo, greičiausiai yra Tšcineco gyventojų įsiskverbimo, tiesioginės įtakos arba vietos gyventojų supanašėjimo rezultatas.

IŠVADOS

1. Tšcineco kultūros (kultūrinės grupės) paplitimo arealas apima Rytų Vokietijos, Lenkijos, Vakarų Baltarusijos ir Šiaurės Ukrainos teritorijas. Nors nuoseklūs tyrimai pradėti vykdyti dar XX a. trečiajame dešimtmetyje, tačiau šio kultūrinio reiškinio ištirtumo lygis Lenkijos ir Baltarusijos teritorijose yra žymiai didesnis nei Lietuvoje. Čia kitų kultūrų dominavimo koncepcija ilgą laiką neleido įžvelgti Tšcineco kultūros pėdsakų. Mokslinėje literatūroje buvo užsimenama apie radinius 12-oje radimviečių, tačiau ši problematika plačiau nagrinėjama iki šiol nebuvo.
2. Tšcineco kultūra egzistavo 1800–1100 m. pr. Kr. laikotarpyje ir buvo bendras ankstyvojo ir viduriniojo bronzos amžiaus reiškinys Rytų Baltijos regione. Lietuvoje šios kultūros chronologinės ribos – 1800–1300 m. pr. Kr. Bronzos amžių pasiūlius skirstyti į 3 periodus, Tšcineco kultūrą galima būtų vadinti vienu pagrindinių archeologinių reiškinių Lietuvos teritorijoje viduriniajame bronzos amžiuje (1750–1300 m. pr. Kr).
3. Tšcineco kultūra tiek geografiškai, tiek tipologiškai skirstoma į 2 variantus – Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūras. Lietuvoje aptinkama abiejų šios kultūros grupių radimviečių. Dviejų grupių egzistavimą grindžia keramikos indų ornamentikos skirtumai bei geografinis radimviečių pasiskirstymas Lietuvos teritorijoje. Rytų ir Vakarų grupių išsiskyrimą lėmė skirtinga Tšcineco bendruomenių kilmė regionuose, perėmusi anksčiau juose gyvenusių kultūrų tradicijas, ir kaimyninių regionų įtaka.
4. Tiriamojo darbo metu muziejuose peržiūrėta 69 archeologinių objektų keramika ir titnaginiai dirbiniai. 50-yje vietovių šios kultūros radinių nerasta arba paneigta jų kultūrinė priklausomybė. Tšcineco kultūra identifikuota 19-oje archeologinių vietovių. Absoliučią daugumą objektų sudaro senovės gyvenvietės, o didžiausias radinių kompleksas rastas Visėtiškių pilkapyne (Anykščių r.). Intensyviausios radimviečių koncentracijos telkiasi Pietų ir Rytų Lietuvoje, pavienės randamos visoje šalies teritorijoje. Viso iš 19 Tšcineco kultūros radimviečių buvo suregistruota 390 keramikos šukių ir atrinkti labiausiai šią kultūrą reprezentuojantys 49 titnago dirbiniai.
5. Visą Tšcineco kultūros horizontą vienija bendri keramikos indų bruožai, tapę šios kultūros išskyrimo pagrindu. Lietuvos teritorijoje rasti indų fragmentai atitinka bendrus visam Tšcineco kultūros horizontui, bruožus: molio masė liesinta grūsto granito trupiniais, keramika daugiausiai plonasienė, indai plokščiadugniai, paviršius dažnai nežymiai brūkšniuotas, juos vienija būdinga ornamentika. Lietuvoje rastų Tšcineco kultūros puodų minimalus skaičius siekia 106 vienetus.

6. Didžiąją dalį Lietuvos teritorijoje aptiktų indų sudaro tulpės formos puodai. Šie kaip ir kita Tšcineco kultūros keramika puošta 5 pagrindinėmis kompozicijomis: horizontaliomis ar vertikaliomis juostelėmis ir linijomis, netaisyklingomis įrėžomis, „spygliuotos vielos“ („natų“, „skaitytuvų“) ornamentu, rumbais, virvučių įspaudais, įvairiai išdėstytų stulpiukų įspaudais ar duobutėmis. Vakarų Tšcineco grupės keramikos puošyboje vyrauja 13 pagrindinių ornamentų, Rytų – 11 ornamentų. Svarbu, jog indų formose ir ornamentikoje galima įžiūrėti visų vietinių kultūrų palikimą ir tolimesnę raidą.
7. Darbe pateikiami 49 titnaginių dirbinių pavyzdžiai iš 5 archeologinių objektų. Deja, įvairių dirbinių kompleksą, rastą Visėtiškių pilkapyno pilkapiuose kartu su Tšcineco kultūros keramika, bene vienintelį šiandien Lietuvoje užtikrintai galima sieti su šia kultūra. Pastebima, kad didelę reikšmę turėjo ne tik trikampiai strėlių antgaliai, tačiau ir specialiosios paskirties įrankiai: rėžikliai, gremžtukai, ylos, grandukai ir kiti.
8. Lietuvoje Tšcineco kultūros pradžia siejama su vėlyvosiomis Narvos, Nemuno, Virvelinės keramikos bei Rutulinių amforų kultūromis, kurių bendruomenių įtakoje galėjo formuotis Tšcineco kultūrinis reiškinys ir Lietuvai artimuose regionuose. Remiantis negausiais neolito ir bronzos amžiaus keramikos radiniais, galima daryti prielaidą, jog Lietuvos teritorijoje gyvenusios Nemuno, Narvos ir Virvelinės keramikos kultūros galėjo nupanašėti ir „peraugti“ į Tšcineco kultūrą.
9. Visuose regionuose, kur rasta Tšcineco kultūros radinių, kartu gyvavo ir vietinės, medžiokle ir žvejyba besiverčiančios bendruomenės, kurios Rytų ir Pietų Lietuvoje išsilaikė mažiausiai iki II tūkst. pr. Kr. pradžios. Ar šiuose Lietuvos regionuose Tšcineco kultūros pasirodymas pakeitė kultūrinę situaciją ar pasireiškė tik tarpkultūriniais kontaktais, kol kas per sudėtinga kategoriškai konstatuoti. Vis dėlto reiktų manyti, jog 19 Tšcineco kultūros radimviečių Lietuvos teritorijoje, kaip ir Kaliningrado srityje ar Latvijoje, gali rodyti to meto bendruomenių įvairios paskirties kontaktus, nei nuolatinį šios kultūros egzistavimą Lietuvos teritorijoje. Toks padrikas radimviečių išsidėstymas į šiaurę nuo pagrindinio kultūros paplitimo arealo gali būti rezultatas glaudaus tarpkultūrinio bendradarbiavimo, importo ar eksporto procesų, Tšcineco kultūros atstovų trumpų apsistojimų anksčiau apgyvendintose gyvenvietėse padarinys.

SANTRUMPOS

BKK – Brūkšniuotosios keramikos kultūra;

LII – Lietuvos istorijos institutas;

LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus;

RAK – Rutulinių amforų kultūra;

UKM – Utenos kraštotyros muziejus;

VKK – Virvelinės keramikos kultūra.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. BERNOTAITĖ A., 1959š – *Ataskaita (1959 m. Versminio stov., Dubičių Salaitės stov., Varėnos raj.)*. LII f. 1, b. 226.
2. RIBOKAS D., 1999š – *Geniakalnio senkapių (Saldutiškio seniūn., Utenos raj.) archeologijos tyrinėjimų 1999 m. ataskaita.* LII f. 1, b. 3443.
3. RIBOKAS D., 2000š – *Geniakalnio senkapių (Saldutiškio seniūn., Utenos raj.) archeologijos tyrinėjimų 2000 metais ataskaita.* LII f. 1, b. 3666.
4. ZABIELA G., 1998š – *Geniakalnio senkapio (Utenos raj., Saldutiškio seniūn.) 1998 m. žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita.* LII f. 1, b. 3137.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. ANTANAITIS–JACOBS I., GIRININKAS A., 2002 – Periodization and Chronology of the Neolithic in Lithuania // *Archaeologia Baltica*, T. 5. Vilnius, 2002, p. 9–39.
2. ANTANAITIS–JACOBS I., STANČIKAITĖ M., 2004 – Akmens ir bronzos amžiaus gyventojų poveikis aplinkai ir jų ūkinė veikla Rytų Baltijos regione archeobotaninių tyrimų duomenimis // *Lietuvos archeologija*, T. 25. Vilnius, 2004, p. 251–266.
3. BAGIŃSKA J., 1996 – Podlodów stan. 2, gm. Łaszczów – osada późnej fazy kultury trzcinieckiej // *Archeologia Polski Środkowowschodniej*, T. I. Lublin, 1996, p. 69–71.

4. BAGIŃSKA J., BASASIEWICZ E., TARAS H., 1997 – Wielokulturowe stanowisko 2 w Podlodowie, woj. Zamojskie // *Archeologia Polski Środkowowschodniej*, T. II. Lublin, 1997, p. 60–65.

5. BALTRŪNAS V., KARMAZA B., KULBICKAS D., OSTRAUSKAS T., 2007 – Egzotinė titnago bei titnago pakaitalų žaliava Lietuvos akmens ir žalvario amžiaus gyvenvietėse // *Lietuvos archeologija*, T. 31. Vilnius, p. 109–122.

6. BEREZANSKAJA S. S., 1974 – *Pustynka: poselenije epochi bronzy na Dnepre*. Kijev, 1974.

7. BRAZAITIS D., 2000a – Katros II-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 5–8.

8. BRAZAITIS D., 2000b – Žalvario amžiaus medžiaga iš Visėtiškių pilkapyno ir jo aplinkos // *Lietuvos archeologija*, T. 20. Vilnius, p. 101–114.

9. BRAZAITIS D., 2002 – Rutulinių amforų kultūra Lietuvoje – reiškinys ar epizodas? // *Lietuvos archeologija*, T. 23. Vilnius, 2002, p. 29–40.

10. BRAZAITIS D., 2008 – Ankstyvasis metalų laikotarpis // *Lietuvos istorija. Akmens amžius ir ankstyvasis metalų laikotarpis*, T. I. Vilnius, 2008, p. 251–318.

11. BRAZAITIS D., OSTRAUSKAS T., 2000 – Žvalgomieji tyrinėjimai Visėtiškių pilkapyno (Anykščių r.) aplinkoje 1999 m. // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 10–12.

12. BRONICKI A., 1996 – Kurhan kultury trzcinieckiej – „Szwedzka Mogiła“ w miejscowości Zienki, gm. Sosnowica, woj. Chełmskie // *Archeologia Polski Środkowowschodniej*, T. I. Lublin, 1996, p. 59–61.

13. BRONICKI A., 1997 – Drugi sezon badań kurhanu kultury trzcinieckiej – „Szwedzka Mogiła“ w miejscowości Zienki, gm. Sosnowica, woj. Chełmskie // *Archeologia Polski Środkowowschodniej*, T. II. Lublin, 1997, p. 53–55.

14. BUTRIMAS A., 1984a – Duonkalnio neolito gyvenvietės, alkos ir kapinyno tyrinėjimai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1982 ir 1983 metais*. Vilnius, 1984, p. 3–5.

15. BUTRIMAS A., 1984b – Neolito ir žalvario amžiaus paminklų tyrinėjimai prie Biržulio ežero ir Virvytės // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1982 ir 1983 metais*. Vilnius, 1984, p. 5–7.

16. BUTRIMAS A., 1998 – Biržulio baseino ir Žemaičių aukštumos akmens amžiaus tyrinėjimų apžvalga // *Lietuvos archeologija*, T. 15. Vilnius, 1998, p. 107–131.

17. CZOPEK S., 2007 – Badania epoki brązu i początków epoki żelaza na Lubelszczyźnie – uwagi do bilansu ostatniego dziesięciolecia // *60 Lat Archeologii w UMCS*. Lublin, 2007, p. 69–75.

18. DĄBROWSKI J., 1968 – *Zabytki metalove epoki brązu między dolną Wisłą a Niemnem.* Wrocław, 1968.

19. DĄBROWSKI J., 1972 – *Powiązania ziem polskich z terenami wschodnimi w epoce brązu.* Wrocław, 1972.

20. DĄBROWSKI J., 1975 – Trzciniec-Komarów-Sosnica (A Culture Cycle from the Early and Middle Bronze Age) // *Archaeologia Polona*, T. XVI. Warszawa, 1975, p. 39–69.

21. ENCYCLOPEDIA, 1993 – Encyclopedia of Ukraine, T. 5. [Interaktyvus], 1993 [žiūrėta: 2012 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkPath=pages/T/R/Trzcinieccculture.htm>.

22. FLOREK M., TARAS H., 1996 – Sprawozdanie z badań zespołu grobowego kultury trzcinieckiej na stanowisku 1 w Dacharzowie, gm. Wilczyce, woj. Tarnobrzeskie // *Archeologia Polski Środkowowschodniej*, T. I. Lublin, 1996, p. 63–68.

23. FLOREK M., TARAS H., 2003 – *Dacharzów. Cmentarzystko kultury trzcinieckiej*. Lublin, 2003.

24. GARDAWSKI A., 1959 – Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce // *Materiały starożytne*, T. 5. Warszawa, 1959, p. 7–190.

25. GARDAWSKI A., 1971 – Zagadnienie fazy łódzkiej (przejściowej fazy między kulturą trzciniecką a wschodnią kulturą łużycką) // *Archeologia Polski*, T.16/1–2. Warszawa, 1971, p. 151–166.

26. GEDL M., GINTER B., GODŁOWSKI K., 1971 – *Pradzieje i wczesne średniowiecze dorzecza Liswarty*, T. II. Katowice, 1971.

27. GIRININKAS A., 1978 – Pakretuonės (Švenčionių raj.) I gyvenvietės tyrinėjimai 1977 metais // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1976 ir 1977 metais*. Vilnius, 1978, p. 74–76.

28. GIRININKAS A., 1980a – Kretuono (Švenčionių raj.) I gyvenvietės tyrinėjimai 1979 metais // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1978 ir 1979 metais*. Vilnius, 1980, p. 10–11.

29. GIRININKAS A., 1980b – Pakretuonės (Švenčionių raj.) I gyvenvietės tyrinėjimai 1979 metais // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1978 ir 1979 metais*. Vilnius, 1980, p. 12–13.

30. GIRININKAS A., 1982 – Kretuono I gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1980 ir 1981 metais*. Vilnius, 1982, p. 9–12.

31. GIRININKAS A., 1984 – Kretuono 1-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1982 ir 1983 metais*. Vilnius, 1984, p. 7–9.

32. GIRININKAS A., 1986 – Kretuono 1-os gyvenvietės tyrinėjimai 1984–1985 m. // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais*. Vilnius, 1986, p. 9–12.

33. GIRININKAS A., 1994 – *Baltų kultūros ištakos*. Vilnius, 1994.

34. GIRININKAS A., 1998 – Kretuono 1-osios gyvenvietės tyrinėjimai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, 1998, p. 7–11.

35. GIRININKAS A., 2000a – Katros I-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 12–14.

36. GIRININKAS A., 2000b – Kretuono 1-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 16–19.

37. GIRININKAS A., 2002a – Kretuono 1-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais*. Vilnius, 2002, p. 6–9.

38. GIRININKAS A., 2002b – Migraciniai procesai Rytų Pabaltijyje vėlyvajame neolite. Virvelinės keramikos kultūra // *Lietuvos archeologija*, T. 23. Vilnius, 2002, p. 73–92.

39. GIRININKAS A., 2002c – Pakretuonės I-oji gyvenvietė // *Lietuvos archeologija*, T. 23. Vilnius, 2002, p. 187–196.

40. GIRININKAS A., 2006 – Ar pamarių kultūra priklausė Virvelinės keramikos kultūros ratui? // *Lituanistika*, T. 68. Vilnius, 2006, p. 36–46.

41. GIRININKAS A., 2007 – Kada prasidėjo bronzos amžius Lietuvos teritorijoje? // *Istorija*, T. LXVII. Vilnius, 2007, p. 3–14.

42. GIRININKAS A., 2009 – *Lietuvos archeologija. Akmen amžius*. Vilnius, 2009.

43. GIRININKAS A., 2011 – *Baltų kultūros ištakos*, T. II. Klaipėda, 2011.

44. GÓRSKI J., 2007 – *Chronologia kultury trzcinieckiej na lessach Niecki Nidziańskiej*. Kraków, 2007.

45. GÓRSKI J., 2008a – *Development of Views on the Chronology and Periodisation of the Trzciniec Culture until 1990 (with particular emphasis on the loess part of the Nida Syncline) (Summary)* [interaktyvus] 2008 [žiūrėta: 2012 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ma.krakow.pl/publikacje/ma/xxxv/en/gorski>.

46. GÓRSKI J., 2008b – Pochówki zwierząt i depozyty zwierzęce w kulturze trzcinieckiej (wstęp do problematyki) // *Na Pograniczn Światów*. Poznań, 2008, p. 105–114.

47. GÓRSKI J., KADROW S., 2001 – Die frühe und ältere Bronzezeit in Kleinpolen im Lichte der Radiokarbondatierungen (mit einigen Bemerkungen zu ausgewählten Fundstellen in der Ukraine) // *Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa*, T. 1. Poznań-Bamberg-Rahden/Westfalen, 2001, p. 131–176.

48. GÓRSKI J., LYSENKO S., MAKAROWICZ P., 2003 – Radiocarbon Chronology of the Trzciniec Cultural Circle Between the Vistula and Dnieper Basins // *Baltic-Pontic Studies*, T. 13. Poznań, 2003, p. 253–306.

49. GRICIUVIENĖ E., GRIŽAS G., 2001 – Dumblynės gyvenvietė Sartų ežero saloje // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*. Vilnius, 2001, p. 10.

50. GRIGALAVIČIENĖ E., 1995 – *Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius Lietuvoje*. Vilnius, 1995.

51. GRIŽAS G., 2000 – Sartų ežero salos Dumblynė gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 29–30.

52. JASKANIS D., 1969 – *Pradzieje Białostocczyzny*. Warszawa, 1969.

53. JAŻDŻEWSKI K., 1936 – *Kultura puharów lejkowatych w Polsce zachodniej i środkowej*. Poznań, 1936.

54. JAŻDŻEWSKI K., 1948 – *Atlas to the prehistory of the Slavs*. Łódź, 1948.

55. JUODAGALVIS V., 1986 – Kubilėlių 1-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais*. Vilnius, 1986, p. 14–15.

56. JUODAGALVIS V., 1988a – Kubilėlių 1-os gyvenvietės tyrinėjimai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1986 ir 1987 metais*. Vilnius, 1988, p. 16–18.

57. JUODAGALVIS V., 1988b – Akmens amžiaus paminklų tyrinėjimai Šešupės baseine // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1986 ir 1987 metais*. Vilnius, 1988, p. 18–20.

58. JUODAGALVIS V., 1990a – Gedupio gyvenvietės tyrimai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais*. Vilnius, 1990, p. 17–18.

59. JUODAGALVIS V., 1990b – Kubilėlių 1-osios gyvenvietės tyrinėjimai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais*. Vilnius, 1990, p. 18–21.

60. JUODAGALVIS V., 1992 – Kubilėlių vėlyvojo neolito gyvenvietė // *Lietuvos archeologija*, T. 8. Vilnius, 1992, p. 34–56.

61. JUODAGALVIS V., 2000 – Varėnės upės 10-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 32–34.

62. JUODAGALVIS V., 2001 – Varėnės upės 10-oji senovės gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*. Vilnius, 2001, p. 12–14.

63. JUODAGALVIS V., 2002 – Varėnės 10-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais*. Vilnius, 2002, p. 16–20.

64. JUODAGALVIS V., MARCINKEVIČIŪTĖ E., 2004 – Varėnės upės 10-oji senovės gyvenvietė // *Lietuvos archeologija*, T. 25. Vilnius, 2004, p. 79–108.

65. KAZAKEVIČIUS V., 1986 – Visėtiškių pilkapynas // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais*. Vilnius, 1986, p. 56–57.

66. KAZAKEVIČIUS V., 1988 – Visėtiškių pilkapynas // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1986 ir 1987 metais*. Vilnius, 1988, p. 50–55.

67. KAZAKEVIČIUS V., 1990 – Visėtiškių (Anykščių raj.) pilkapyno tyrinėjimai 1988 m. // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais*. Vilnius, 1990, p. 49–52.

68. KAZAKEVIČIUS V., 2000 – Visėtiškių pilkapynas // *Lietuvos archeologija*, T. 20. Vilnius, 2000, p. 21–99.

69. KEMPISTY A., 1978 – *Schyłek neolitu i początek epoki brązu na Wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami*. Warszawa, 1978.

70. KEMPISTY A., WŁODARCZAK P., 1996 – Chronologia absolutna cmentarzyska w Żernikach Górnych, woj. Kieleckie // *Concordia.* Warszawa, 1996, p. 127–140.

71. KOSTRZEWSKI J., 1930 – *Księga pamiątkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin prof. dr. Włodzimierza Demetrykiewicza*. Poznań, 1930.

72. KOZŁOWSKI L., 1928 – *Wczesna, starsza i środkowa epoka brązu w Polsce. W świetle subborealnego optimum klimatycznego i jego wpływu na ruchy etniczne i zaludnienie Polski.* Lwów, 1928.

73. KRYVALTSEVICH M., 2007 – Creating a basis of radiocarbon chronology of the Neolithic and Bronze Age on the territory of Belarus // *The European Archaeologist*, no. 27. Praha, 2007, p. 16.

74. LAKIZA V. L., 2007 – Cultural identification of "The Corded materials" from Belarussian Neman river basin // *Lietuvos archeologija*, T. 31. Vilnius, 2007, p. 23–38.

75. MACHNIK J., 1967 – *Stosunki kulturowe na przełomie neolitu i epoki brązu w Małopolsce (na tle przemian w Europie środkowej).* Warszawa, 1967.

76. MARCINKEVIČIŪTĖ E., 2006 – Narvos kultūros pietinė riba // *Lietuvos archeologija*, T. 29. Vilnius, 2006, p. 179–202.

77. MICHALSKI J., 1992 – *Osadnictwo w Małopolsce od II okresu epoki brązu do początków okresu lateńskiego*. Warszawa, 1992.

78. NOSEK S., 1948 – Zagadnienie Prasłowiańszczyzny w świetle prehistorii // *Światowit*, T. 19. Warszawa, 1948, p. 1–178.

79. OSTRAUSKAS T., 1996 – Dubos ežero ir Katros upės pakrančių žvalgymai 1994 metais // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais*. Vilnius, 1996, p. 315–320.

80. OSTRAUSKAS T., 1998 – Varėnės 2-oji senovės gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, 1998, p. 37–40.

81. OSTRAUSKAS T., 2000 – Tyrinėjimai Varėnės 2-ojoje gyvenvietėje 1999 m. // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 52–53.

82. OSTRAUSKAS T., RIMANTIENĖ R., 1998 – Katros Ištakų I-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, 1998, p. 35–37.

83. OSTRAUSKAS T., RIMANTIENĖ R., 2000 – Katros Ištakų I-oji gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 61–66.

84. PILIČIAUSKAS G., 2002 – Dubičių tipo gyvenvietės ir neolinė Nemuno kultūra Pietų Lietuvoje // *Lietuvos archeologija*, T. 23. Vilnius, 2002, p. 107–139.

85. PYZIK W. Z., 1996 – *Z pradziejów regionu świętokrzyskiego*. Kielce, 1996.

86. RIBOKAS D., 2001 – Geniakalnio senkapis // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*. Vilnius, 2001, p. 111.

87. RIBOKAS D., ZABIELA G., 2000 – Geniakalnio senkapio tyrinėjimai 1998 metais // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, 2000, p. 312–315.

88. RIMANTIENĖ R., 1980 – *Šventoji. Pamarių kultūros gyvenvietės*. Vilnius, 1980.

89. RIMANTIENĖ R., 1982 – Margių I gyvenvietė // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1980 ir 1981 metais*. Vilnius, 1982, p. 12–15.

90. RIMANTIENĖ R., 1984 – *Akmens amžius Lietuvoje*. Vilnius, 1984.

91. RIMANTIENĖ R., 1996 – *Akmens amžius Lietuvoje*. Vilnius, 1996.

92. RIMANTIENĖ R., 1999a – Neolitas ir ankstyvasis žalvario amžius Pietų Lietuvoje // *Lietuvos archeologija*, T. 16. Vilnius, 1999, p. 19–29.

93. RIMANTIENĖ R., 1999b – Pelesos Paežerių akmens amžiaus stovyklos ir gyvenvietės // *Lietuvos archeologija*, T. 16. Vilnius, 1999, p. 79–107.

94. RIMANTIENĖ R., 1999c – Margių I-oji gyvenvietė // *Lietuvos archeologija*, T. 16. Vilnius, 1999, p. 109–170.

95. RIMANTIENĖ R., 1999d – Barzdžio miško gyvenvietė // *Lietuvos archeologija*, T. 16. Vilnius, 1999, p. 171–208.

96. RIMANTIENĖ R., 2001 – Pietų Lietuvos akmens amžiaus kultūrų raida bei jos vieta visos Lietuvos ir Europos kontekste // *Akmens amžius Pietų Lietuvoje*. Vilnius, 2001, p. 234–239.

97. RIMANTIENĖ R., 2005 – *Akmens amžiaus žvejai prie Pajūrio lagūnos*. Vilnius, 2005.

98. RYDZEWSKI J., 2005 – *Pradzieje i wczesne średniowiecze Małopolski: przewodnik po wystawie, katalog zabytków*. Kraków, 2005.

99. STANČIKAITĖ M., 2000 – Gamtiniai ir žmogaus veiklos sąlygoti aplinkos pokyčiai Lietuvos teritorijoje vėlyvajame ledynmetyje ir holocene // *Daktaro disertacijos santrauka*. Vilnius, 2000.

100. STANČIKAITĖ M., BALTRŪNAS V., ŠINKŪNAS P., KISIELIENĖ D., OSTRAUSKAS T., 2006 - Human response to the Holocene environmental changes in the Biržulis Lake region, NW Lithuania // *Quaternary International*, T. 150 (1), p. 113–129.

101. ŠATAVIČIUS E., 2009a – Ažutakio senovės gyvenvietės tyrimai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2008 metais.* Vilnius, 2009, p. 28–32.

102. ŠATAVIČIUS E., 2009b – Paramėlio 2-osios senovės gyvenvietės tyrimai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2008 metais.* Vilnius, 2009, p. 32–35.

103. ŠATAVIČIUS E., 2010 – Paramėlio 2-osios senovės gyvenvietės tyrimai // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2009 metais.* Vilnius, 2010, p. 21–24.

104. WĘGRZYNOWICZ T., 1982 – *Szczątki zwierzęce jako wyraz wierzeń w czasach ciałopalenia zwłok*. Warszawa, 1982.

105. WĘGRZYNOWICZ T., 2001 – *Zabytki z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza z Ukrainy i Białorusi w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.* Warszawa, 2001.

106. WŁODARCZAK P., 1998 – Chronologia absolutna grupy Krakowsko-Sandomierskiej kultury ceramiki sznurowej w świetle danych z cmentarzyska w Żernikach Górnych // *Sprawozdania Archeologiczne*, T. 50. Kraków, 1998, p. 19–42.

107. WÓJCIKOWA E., MAKIEWICZ T., 1969 – Sprawozdanie z badań kurhanów kultury trzcinieckiej w Strugach, pow. Wieluń // *Sprawozdania Archeologiczne*, T. 20. Wrocław, 1969, p. 77–81.

108. WOŹNIAK Z., 1990 – *Osada grupy tynieckiej e Podłężu, woj. Krakovskie.* Wrocław, 1990.

109. ZAKRZEWSKI Z., 1924 – Kurhany z II-go okresu epoki bronzowej we wsi Jasionna-Klekot, w pow. sieradzkim, województwie łódzkim // *Przegląd Archeologiczny*, T. II. Wrocław, 1924, p. 275–282.

110. ZERNITSKAYA V., MIKHAILOV N., 2008 – Evidence of early farming in the Holocene pollen spectra of Belarus // *Quaternary International*, T. 203. 2009, p. 91–104.

111. АРХЕАЛОГІЯ БЕЛАРУСІ, 1997 – *Археалогія Беларусі. Каменны і бронзавы вякі*, T. 1. Мінск, 1997.

112. КЛОЧКО В. И., 1997 - Лобойковская металлургия – к проблеме восточной границы Восточнотшинецкой культурыю // *Międzynarodowy Sympozjum „Trzciniec" system kulturowy czy interkulturowy proces. Spoleczeństwa pogranica Baltyjsko – pontyjekiego w początkach epoki brązu.* Poznań, 1997, p. 37–39.

113. КРЫВАЛЬЦЭВІЧ М., 1993 – Тшцінецкая культура // *Археалогія і нумізматыка Беларусі*. Мінск, 1993, p. 619–620.

114. КРЫВАЛЬЦЭВІЧ Н. Н., 1997a – Идентификация южноьелорусского „Тшцинца" // *Międzynarodowy Sympozjum „Trzciniec" system kulturowy czy interkulturowy proces. Spoleczeństwa pogranica Baltyjsko – pontyjekiego w początkach epoki brązu.* Poznań, 1997, p. 42–44.

115. КРЫВАЛЬЦЭВІЧ Н. Н., 1997b – К проьлеме возникновения „Тшцинца" на юге Ьеларуси // *Międzynarodowy Sympozjum „Trzciniec" system kulturowy czy interkulturowy proces. Spoleczeństwa pogranica Baltyjsko – pontyjekiego w początkach epoki brązu.* Poznań, 1997, p. 45–47.

116. КУРИЛЕНКО В. Е., ОТРОЩЕНКО В. В., 1997 – Сосницкая культура в Подесенье и ее связи с востчными соседями // // *Międzynarodowy Sympozjum „Trzciniec“ system kulturowy czy interkulturowy proces. Społeczeństwa pogranica Baltyjsko – pontyjekiego w początkach epoki brązu.* Poznań, 1997, p. 48–51.

117. ЛАКІЗА В., 1996 – Матерыялы Тшцінецкага часу на панямонні // *Гістарычна-Археалагічны зьорнік*, no. 9. Мінск, 1996, p. 77–93.

118. ЛАКІЗА В., 2008 – *Старажытнасці позняга неаліту і ранняга перыяду бронзавага веку Беларускага панямоння*. Мінск, 2008.

119. ЛЫСЕНКО С. Д., 2005 – Абсолютная хронология восточного массива Тшинецкого культурного круга // *Проблемы эпохи бронзы Великой Степи*. Луганск, 2005, p. 37–60.

120. ОСТРАУСКАС Т., РИМАНТЕНЕ Р., ЮОДАГАЛЬВИС В., 1997 – Кремневая индустрия поселений ранневого брнзового века Литвы // *Międzynarodowy Sympozjum „Trzciniec“ system kulturowy czy interkulturowy proces. Społeczeństwa pogranica Baltyjsko – pontyjekiego w początkach epoki brązu.* Poznań, 1997, p. 57–58.

121. РИМАНТЕНЕ Р., 1968 – Исследования стоянок каменного века в Литве, проводившиеся в 1948-1967 гг. // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1948–1967 metais*. Vilnius, 1968, p. 17–23.

122. РИМАНТЕНЕ Р., ОСТРАУСКАС Т., 1997 – Поселения раннего бронзового века на территории Литвы и их связи с Тишнецко-Комаровско-Сосницкой культурной областью // *Międzynarodowy Sympozjum „Trzciniec“ system kulturowy czy interkulturowy proces. Społeczeństwa pogranica Baltyjsko – pontyjekiego w początkach epoki brązu.* Poznań, 1997, p. 59–60.

THE TRZCINIEC CULTURE IN LITHUANIA

Summary

The Early and Middle Bronze Age are not among the best known sections of most ancient history of Eastern Europe. The Trzciniec Culture is the part of the culture cycle Trzciniec-Komarow-Sosnica. It includes wide areas of present-day Eastern Germany, Poland, Western Belarus and Northern Ukraine. Also, Trzciniec Culture is one of the best-investigated East European cultures of the Early and Middle Bronze Age.

In Lithuania the investigation of this culture started only a few decades ago even though the artefacts of the Trzciniec Culture have been known in Lithuania for some time. The appearance of Trzciniec in Lithuania and its role in the process of formation of Bronze Age cultures is still controversial question at the present stage of research. The main task of this work is try to provide the solution of this problem.

The materials of this culture are known from 19 sites in Lithuania. Potsherds and flint artefacts of the Trzciniec time are found on the sites. All these sites mostly concentrate in Southern and Eastern parts of Lithuania. In the sites of Trzciniec Culture most numerous artefacts are pottery products, characteristic of their smooth surface with traces of cracking near grains of admixture. The ornamenting motifs in all the groups of Trzciniec Culture are the most important criterion for identification. In the territory of Lithuania are known 23 different ornamenting motifs. Also, the division of Trzciniec Culture into groups (East-Trzciniec Culture and West-Trzciniec Culture) has been accomplished on the basis of differences observed mostly in pottery (the proportion of vessels and their ornamentation). These two groups are also known in territory of Lithuania.

The tribes of the Trzciniec Culture engaged principally in livestocking and land cultivation. Its background was no doubt Globular Amphora and Corded Ware Cultures with a share of cultures: Narva, Neman in Lithuania. In all microregions with Trzciniec Culture finds the communities went in for hunting and fishing and held down in East and South Lithuania at least until the beginning of the II millennium B.C. The influence of these neighboring cultures can be seen in pottery.

There is lot of material from sites scattered over the northern area from the main territory (Lithuania, Latvia, Kaliningrad district). One may ask with reason: how to evaluate these finds - regard them as a few found "isles" of Trzciniec Culture or join Lithuania to the territory of the Trzciniec Culture spread? From today's perspective, a conclusion can be drawn that the Trzciniec culture in Lithuania may be the result of influences or penetration of cultures listed to the Trzciniec Culture in these territories.

PRIEDŲ SĄRAŠAS

Priedas nr. 1. Tščineco kultūros keramikos radinių kokybinė aprašymo lentelė.

Priedas nr. 2. Tščineco kultūros keramikos radinių katalogas.

Priedas nr. 3. Tščineco kultūros titnaginių dirbinių kokybinė aprašymo lentelė.

Priedas nr. 4. Tščineco kultūros titnaginių dirbinių katalogas.

Priedas nr. 5. Pagrindiniai Tščineco kultūros indų ornamentikos motyvai.

Priedas nr. 1. TŠČINECO KULTŪROS KERAMIKOS RADINIŲ KOKYBINĖ APRAŠYMO LENTELĖ

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
1	**Margiai I**	1981	**EM 2258:2608**	sluoksnis B	puodas	pakr.	1	30-36		nusklembtas į išorę	gr.	m.	ruda	ruda	ruda	duobutė ties kakleliu (eilė duobučių)	išorė	4	12	1
2	**Margiai I**	1981	**-**	kv. B6l, sluoksnis B	puodas	pakr.	1	-		nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	horizontali linija, perkirsta 2 statmenomis linijomis	išorė	9	9	2
3	**Margiai I**	1981	**-**	kv. B6m, sluoksnis B	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	2 horizontalios linijos	išorė	7	8	3 (1)
4	**Margiai I**	1981	**-**	kv. B6h, sluoksnis B	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	lygiagrečios horizontalios linijos	išorė	4	5	3 (2)
5	**Margiai I**	1981	**-**	sluoksnis B	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv.ruda	pilka	šv. pilka	lygiagrečios horizontalios linijos	išorė	5	7	3 (3)
6	**Pakretuonė I**	1977	**EM 2297:97**	-	puodas	pakr.	1	31-34		žymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	vidus ir išorė	9	10	4
7	**Pakretuonė I**	1977	**EM 2297:97**	-	puodas	pakr.	1	31-34		žymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	vidus ir išorė	9	10	5
8	**Pakretuonė I**	1977	**EM 2297:134**	-	puodas	pakr.	1	25-28		nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	duobutė pakraštėlio išorėje, paviršius nežymiai brūkšniuotas	vidus ir išorė	9	10	6
9	**Pakretuonė I**	1977	**-**	-	puodas	pakr.	1	10-11		nusklembtas į išorę	gr.	m.	pilka	t. pilka	t.pilka	-	-	4	7	7
10	**Pakretuonė I**	1977	**EM 2297:134**	-	puodas	pakr.	1	24-26		žymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	vidus ir išorė	9	10	8

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
11	**Pakretuonė I**	1977	**EM 2297:134**	-	puodas	pakr.	1	24-26		žymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	vidus ir išorė	10	11	9
12	**Pakretuonė I**	1977	**EM 2297:134**	-	puodas	dugn.	1		-		gr.	m.	rausv. ruda	rausv. ruda	rausv. ruda	-	-	8	14	10
13	**Pakretuonė I**	1977	**-**	-	puodas	sien.	4				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	9	10	11
14	**Pakretuonė I**	1977	**-**	-	puodas	sien.	33				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	-	-	9	10	-
15	**Dubičiai I (Salaitė)**	1954-1959	**2408**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	horizontalios ir vertikalios įspaudėlių eilės	išorė	8	10	12
16	**Dubičiai I (Salaitė)**	1954-1959	**3304**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	horizontalios smulkių įkartėlių eilės	išorė	6	7	13
17	**Varėnė II**	1999	**EM 2414:697**	kv. K46	puodelis	sien.	1				gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	horizontalios linijos pertrauktos vertikalia dviejų eilučių įkartėlių eile	išorė	6	8	14 (1)
18	**Varėnė II**	1999	**EM 2414:698**	kv. K40	puodelis	sien.	1				gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	horizintalios linijos	išorė	6	8	14 (2)
19	**Varėnė II**	1999	**EM 2414:699**	kv. K47	puodelis	sien.	1				gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	horizontalios linijos pertrauktos vertikalia dviejų eilučių įkartėlių eile	išorė	6	8	14 (3)
20	**Varėnė II**	1999	**EM 2414:700**	kv. K47	puodelis	pakr.	1	-		nežymiai nusklebtas į išorę	gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	horizintalios linijos	išorė	6	9	14 (4)
21	**Varėnė II**	1997	**-**	kv. E44-E45-D44	puodas	pakr.	8	-		nežymiai nusklebtas į išorę	gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	-	-	5	11	15
22	**Varėnė II**	1997	**-**	kv. E44-E45-D44	puodas	sien. su rumbu.	6				gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	horizontali įkartėlių eilė	išorė	9	10	16
23	**Varėnė II**	1997	**-**	kv. E44-E45-D44	puodas	sien.	5				gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	horizontali įkartėlių eilė	išorė	4	6	17

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
24	**Varėnė II**	1997	-	kv. E44-E45-D44	puodas	sien.	4				gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	-	-	6	8	-
25	**Varėnė II**	1997	-	kv. E44-E45-D44	puodas	sien.	66				gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	-	-	4	8	-
26	**Katra I**	1994	**EM 2537:76**	kv. Š-5	puodas	pakr.	1	-		tiesus (I)	gr.	m.	šv.ruda	šv.ruda	šv.ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	5	6	18
27	**Katros ištakos I**	1997	**EM 2560:289**	-	puodelis	sien. su rumbu	4				gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	puošta rumbu, rumbas ornamentuotas apvaliomis negiliomis duobutėmis	išorė	6	7 (ties rumbu 11)	20 (1-4)
28	**Katros ištakos I**	1997	**EM 2560:289**	-	puodelis	dugn.	1		-		gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	-	-	4	8	20 (5)
29	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:880**	-	puodas	pakr.	7	13-15		žymiai nusklembti į išorę	gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	-	-	6	7	21
30	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:880**	-	puodas	sien.	13				gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	horizontalios ir vertikalios smulkių įkartėlių eilės	išorė	6	7	22
31	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:880**	-	puodas	sien.	2				gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	-	-	6	7	-
32	**Katros ištakos I**	1994	**EM 2560:13, 15**	šurfas nr. 2	puodas	sien. su rumbu	2				gr.	m.	pilka	pilka	pilka	puošta rumbu, rumbas ornamentuotas apvaliomis negiliomis duobutėmis	išorė	4	5 (ties rumbu 7)	23 (1-2)
33	**Katros ištakos I**	1994	**EM 2560:14**	šurfas nr. 2	puodas	dugn.	1		-		gr.	m.	pilka	pilka	pilka	-	-	7	8	23 (3)
34	**Katros ištakos I**	1994	**EM 2560:16**	šurfas nr. 2	puodas	pakr.	1	-		žymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	ruda	ruda	ruda	-	-	5	7	24 (1)
35	**Katros ištakos I**	1994	**EM 2560:12**	šurfas nr. 2	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios ir vertikalios smulkių įkartėlių eilės	išorė	4	5	24 (2)
36	**Kubilėliai**	1984-1989	**EM 2353:1480**	kv. Q01, 02, W04	puodas	pakr.	1	-		nežymiai nuskelmbtas į išorę	gr.	m.	ruda	ruda	ruda	-	-	6	8	25

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
37	**Kubilėliai**	1984-1989	**EM 2353:1480**	kv. Q01, 02, W04	puodas	sien. su rumbu	2				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	puošta rumbu, rumbas neornamentuotas	išorė	6	8 (ties rumbu 12)	26
38	**Kubilėliai**	1984-1989	**EM 2353:1480**	kv. Q01, 02, W04	puodas	sien.	9				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios negilių duobučių eilės	išorė	6	8	27
39	**Kubilėliai**	1984-1989	**EM 2353:1480**	kv. Q01, 02, W04	puodas	dugn.	1		7-8		gr.	m.	ruda	ruda	ruda	-	-	7	11	28
37	**Duonkalnis**	1982	**-**	kv. 4i	puodas	pakr.	1	18		žymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	t. pilka	t. pilka	t. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos, žemiau jų - bangelė	išorė	6	7	29
38	**Duonkalnis**	1982	**EM 2248:158**	-	puodas	pakr.	1	-		nežymiai nuskelmbtas į išorę	gr.	m.	ruda	juosva	t. pilka	negilių įkartėlių eilės	išorė	6	7	30
39	**Duonkalnis**	1982	**EM 2248:162**	kv. 7i	puodas	pakr.	1	-		žymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	5	7	31
40	**Duonkalnis**	1982	**EM 2248:331**	kv. 8i	puodas	pakr.	1	-		žymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	5	6	32
41	**Duonkalnis**	1982	**EM 2248:322**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	7	7	33 (1)
42	**Duonkalnis**	1982	**EM 2248:337**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	6	6	33 (2)
43	**Duonkalnis**	1982	**EM 2248:317**	kv. 3e	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	juosva	t. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	8	8	33 (3)
44	**Duonkalnis**	1982	**-**	kv. 3e, 5u, 5e, 6h	puodas	sien.	5				gr.	m.	ruda	t. pilka	t. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	5	7	34
45	**Duonkalnis**	1982	**EM 2248:329**	kv. 6l	puodas	dugn su sien.	1		-		gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	-	-	6	7	35
46	**Duonkalnis**	1982	**EM 2248:320**	kv. 6i	puodas	pakr.	1			nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	-	-	5	9	36
47	**Duonkalnis**	1982	**-**	kv. 2e	puodas	sien. su rumbu	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	pilka	-	-	4	6 (ties rumbu 11)	37

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
48	**Duonkalnis**	1982	**-**	kv. 3f, 4j, 5d, 5f, 6g, 7j, 7f, 8m, 8k, 10 d	puodas	sien.	15				gr.	m.	šv. ruda	pilka	pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	4	11	38
49	**Dumblynės sala**	2000	**1727**	kv. 49	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios linijos, po jomis eilė pailgų įkartėlių	išorė	6	6	39
50	**Dumblynės sala**	2000	**2182**	kv. 48	puodas	sien.	1				gr.	m.	pilka	pilka	pilka	tiesios horizontalios linijos	išorė	6	7	40
51	**Visėtiškės**	1987	**425**	pilkp. 5, kv. F 10	puodas	sien.	11				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios eilės apvalių duobučių, pertrauktos linijomis	išorė	5	11	41
52	**Visėtiškės**	1988	**107**	pilk. 4, kv. B-5	puodas	pakr.	1	-		nežymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv. pilka	pilka	pilka	horizontalios eilutės pailgų smulkių įkartėlių	išorė	8	10	42
53	**Visėtiškės**	1988	**111**	pilk. 4, kv. B-5	puodas	pakr.	1	-		nežymiai nusklembtas į išorę	gr.	m.	pilka	pilka	t. pilka	nežymios plačios horizontalios linijos	išorė	8	9	43
54	**Visėtiškės**	1988	**99, 100, 104, 112, 106**	pilk. 4, kv. B-5, C-4, J-3, F-4, D-3	puodas	sien.	5				gr.	m.	pilka	pilka	pilka	nežymios plačios horizontalios linijos	išorė	8	9	44
55	**Visėtiškės**	1988	**101, 116, 91, 98, 95**	pilk. 4, kv. D-4, I-4, D-5, B-4, F-4	puodas	sien.	5				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios eilutės pailgų smulkių įkartėlių	išorė	8	10	45
56	**Visėtiškės**	1988	**115, 96**	pilk. 4, kv. D-3, G-4	puodas	sien.	2				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	pilka	nežymios horizontalios eilutės pailgų smulkių įkartėlių	išorė	6	7	46
57	**Visėtiškės**	1988	**90**	pilk. 4, kv. H-4	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios (?) gilių ovalių įkartėlių eilės	išorė	7	8	47
58	**Visėtiškės**	1988	**92**	pilk. 4, kv. E-6	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	ruda	šv. ruda	statmenai susikertančios įkertėlių eilės	išorė	6	11	48

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
59	**Visėtiškės**	1988	**105**	pilk. 4, kv. B-6	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	horizontalios eilutės pailgų smulkių įkartėlių	išorė	8	10	49
60	**Visėtiškės**	1987	**412**	pilk. 5	puodelis	pakr.	1	-		nežymiai atloštas į išorę	gr.	m.	t. pilka	t. pilka	t. pilka	-	-	7	9	50
61	**Visėtiškės**	1987	**430**	pilk. 5	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	nelygiagrečios smulkių įkartėlių eilutės	išorė	6	7	51
62	**Visėtiškės**	1987	**428**	pilk. 5	puodas	pakr.	1	7,5-8		žymiai atloštas išorę ir nusklembtas	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	po lūpa horizontalios lygiagrečios smulkių įkartėlių eilės	išorė	8	9	52
63	**Visėtiškės**	1987	**428**	pilk. 5	puodas	pakr.	1	8,5-9,5		žymiai atloštas išorę ir nusklembtas	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	po lūpa horizontalios lygiagrečios smulkių įkartėlių eilės	išorė	7	9	53
64	**Visėtiškės**	1987	**-**	pilk. 5	puodas	pakr.	1	13,5-14			gr.	m.	ruda	pilka	ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė, lūpos viršus	6	10	54
65	**Visėtiškės**	1987	**-**	pilk. 5	puodas	pakr.	1	-		nežymiai atloštas ir nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	-	-	7	8	55
66	**Visėtiškės**	1987	**-**	pilk. 5	puodas	sien.	1				gr.	m.	t. pilka	t. pilka	ruda	netaisyklingai išsidėsčiusios įkartėlių eilės	išorė	7	9	56
67	**Visėtiškės**	1987	**-**	pilk. 5	puodas	sien.	3				gr.	m.	ruda	pilks	šv. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	5	7	57
68	**Visėtiškės**	1986	**52, 56**	pilk.15, kv. K 12	puodas	sien.	2				gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	negilios apvalios duobutės	išorė	6	8	58
69	**Visėtiškės**	1986	**56**	pilk.15, kv. K 12	puodas	pakr.	1	-		žymiai atloštas išorę	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	po lūpa horizontalios lygiagrečios smulkių įkartėlių eilės	išorė	6	8	59
70	**Visėtiškės**	1986	**58**	pilk.15, N-11	puodas	pakr.	1	8,5-9,5		žymiai atloštas išorę	gr.	m.	pilka	pilka	pilka	horizontalios stambių įkartėlių eilės	išorė	5	7	60
71	**Visėtiškės**	1986	**63**	pilk.15, C-4	puodas	pakr.	1	-		tiesus (I)	gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	6	7	61

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
72	**Visėtiškės**	1986	**282**	pilk. 15, kv. E-8	puodas	pakr.	1	6-7		nežymiai atloštas ir nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė ir vidus	7	8	62
73	**Visėtiškės**	1986	**32**	pilk. 15, kv. K-8	puodas	pakr.	1	-		žymiai atloštas išorę	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė, lūpos viršus, vidus	8	10	63
74	**Visėtiškės**	1986	**12**	pilk. 15, kv. F-6	puodas	pakr.	1	9-10		žymiai atloštas išorę	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė, lūpos viršus, vidus	8	9	64
75	**Visėtiškės**	1986	**10**	pilk. 15, kv. P-8	puodas	pakr.	1	9-10		nežymiai atloštas į išorę	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	-	-	7	8	65
76	**Visėtiškės**	1986	**6**	pilk. 15, kv. E-8	puodas	pakr.	1	4-5		nežymiai atloštas į išorę	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	po lūpa horizontalios lygiagrečios smulkių įkartėlių eilės	išorė	5	9	66
77	**Visėtiškės**	1986	**51**	pilk. 15, kv. P-6	puodas	pakr.	1	12,5-13,5		nežymiai atloštas į išorę	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	8	9	67
78	**Visėtiškės**	1986	**8, 23, 1, 51**	pilk. 15, kv. C-6, I-7, P-6	puodas	sien.	4				gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	6	8	68
79	**Visėtiškės**	1988	**45**	pilk. 6, kv. I-3	puodas	pakr.	1	-		tiesus (I)	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	gilios horizontalios įkartėlių linijos	išorė	6	10	69
80	**Visėtiškės**	1988	**28**	pilk. 6, kv. K-2	puodas	pakr.	1	-		nežymiai atloštas į išorę	gr.	m.	šv. pilka	šv. pilka	šv. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	5	7	70
81	**Visėtiškės**	1988	**-**	pilk. 6	puodas	pakr.	1	13-14		nežymiai atloštas ir nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv. pilka	t. pilka	šv. pilka	negilios apvalios duobutės	išorė	6	10	71
82	**Visėtiškės**	1988	**-**	pilk. 6	puodas	pakr.	1	-		nežymiai atloštas ir nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv. pilka	t. pilka	šv. pilka	negilios apvalios duobutės	išorė	7	10	72

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
83	**Visėtiškės**	1988	**-**	pilk. 6	puodas	sien.	6				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	negilios apvalios duobutės	išorė	7	9	73
84	**Visėtiškės**	1988	**-**	pilk. 6	puodas	dugn.	1		4		gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	-	-	5	6	74
85	**Visėtiškės**	1988	**19**	pilk. 6	puodas	dugn.	1		6		gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	-	-	6	7	75
86	**Visėtiškės**	1988	**31**	pilk. 6	puodas	pakr.	1	6-8		žymiai atloštas ir nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė ir vidus	7	10	76
87	**Visėtiškės**	1988	**20, 38, 42, 39**	pilk. 6	puodas	sien.	5				gr.	m.	šv. pilka, ruda	šv. pilka, ruda	šv. pilka, ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	5	8	77
88	**Visėtiškės**	1988	**-**	pilk. 6	puodas	pakr.	1	-		nežymiai atloštas ir nusklembtas į išorę	gr.	m.	t. pilka	t. pilka	t. pilka	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	10	11	78
89	**Visėtiškės**	1988	**43**	pilk. 6	puodas	pakr.	1	-		nežymiai atloštas ir nusklembtas į išorę	gr.	m.	t. pilka	t. pilka	t. pilka	-	-	7	11	79
90	**Visėtiškės**	1987	**169**	pilk. 8	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	apvalios negilios duobutės	išorė	9	9	80
91	**Katra II**	1998	**EM 2733:930**	plotas 17	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	įbrėžtos linijos	išorė	5	6	81
92	**Katra II**	1998	**EM 2733:923**	plotas 5	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios linijos, po jomis trikampių įkartėlių eilė	išorė	7	8	82
93	**Varėnės up. 10**	1999-2001	**EM 2600:295**	sl. C	puodas	pakr.	1	16-18		nusklembtas į įšorę	gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	-	-	4	6	83
94	**Varėnės up. 10**	1999-2001	**EM 2600:294**	sl. B1	puodas	pakr.	1	25-27		nusklembtas į įšorę	gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	-	-	3	9	84
95	**Varėnės up. 10**	1999-2001	**EM 2600:292**	sl. B1	puodas	sien. su rumbu	2				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	puošta rumbu, rumbas neornamentuotas	išorė	8	9 (ties rumbu 12)	85

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
96	**Varėnės up. 10**	1999-2001	**EM 2600:293**	sl. B1	puodas	sien. su rumbu	1				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	puošta rumbu, rumbas neornamentuotas	išorė	6	8 (ties rumbu 11)	86
97	**Varėnės up. 10**	1999-2001	**EM 2600:297**	sl. C	puodas	sien. su rumbu	1				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	puošta rumbu, rumbas neornamentuotas	išorė	5	6 (ties rumbu 7)	87
98	**Varėnės up. 10**	1999-2001	**EM 2600:298**	sl. B1	puodelis	sien. su rumbu	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	puošta rumbu, rumbas neornamentuotas	išorė	4	4 (ties rumbu 5)	88
99	**Varėnės up. 10**	1999-2001	**EM 2600:296**	sl. C	puodelis	sien. su rumbu	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	puošta rumbu, rumbas neornamentuotas	išorė	4	4 (ties rumbu 5)	89
100	**Gedupis**	1987-1988	**EM 2520:68**	-	puodas	pakr.	1	6-7		nusklembtas į įšorę	gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	-	-	5	9	90
101	**Gedupis**	1987-1988	**EM 2520:22**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios linijos	išorė	4	6	91 (1)
102	**Gedupis**	1987-1988	**EM 2520:39**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios linijos	išorė	4	6	91 (2)
103	**Spigino sala 1**	1986	-	kv.10c	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	ruda	ruda	ovalios įkartėlės	išorė	9	11	92
104	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 12d	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	ovalių įkartėlių eilės	išorė	5	6	93
105	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 11c	puodas	sien.	1				gr.	m.	t. pilka	ruda	ruda	ovalių įkartėlių eilės	išorė	7	8	94 (1)
106	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 11c	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	ovalių įkartėlių eilės	išorė	5	9	94 (2)
107	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 14d	puodas	sien.	1				gr.	m.	t. ruda	juoda	t. pilka	ovalių įkartėlių eilės	išorė	6	7	94 (3)
108	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 12c	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	t. pilka	pilka	ovalių įkartėlių eilės	išorė	5	7	94 (4)
109	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 12b	puodas	sien.	1				gr.	m.	t. pilka	t. pilka	t. pilka	ovalių įkartėlių eilės	išorė	5	7	94 (5)
110	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 10c	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	t. pilka	pilka	ovalių įkartėlių eilės	išorė	8	8	95 (1)

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
111	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 12d.	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	t. pilka	pilka	ovalių įkartėlių eilės	išorė	5	8	95 (2)
112	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 10d	puodas	sien.	3				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	ovalių įkartėlių eilės	išorė	5	8	96
113	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 10d	puodas	sien.	2				gr.	m.	t. pilka	t. pilka	t. pilka	ovalių įkartėlių eilės	išorė	7	10	97
114	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 10d	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	ovalių įkartėlių eilės	išorė	3	5	98 (1)
115	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 11c	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	ovalių įkartėlių eilės	išorė	6	11	98 (2)
116	**Spigino sala 1**	1986	-	kv. 8b	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	pilka	t. pilka	ovalių įkartėlių eilės	išorė	7	8	98 (3)
117	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A007**	-	puodas	pakr.	1	-		nusklembtas į išorę	gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	11	12	99
118	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A007**	-	puodas	sien.	4				gr.	m.	ruda	ruda	ruda	horizontalios virvučių įspaudų linijos	išorė	7	10	100
119	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A-484/218**	-	puodas	pakr.	2	-		nusklembtas į išorę	gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	apvalios negilios duobutės	išorė	9	10	101
120	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A-484/218**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	apvalios negilios duobutės	išorė	8	10	101
121	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A032**	-	puodas	pakr.	2	-		tiesus (I)	gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	apvalios negilios duobutės	išorė	7	9	102
122	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A032**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	t. ruda	t. ruda	t. ruda	apvalios negilios duobutės	išorė	7	8	102
123	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A-11-486-812**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	t.ruda	t. ruda	trikampių įkartėlių horizontalios eilės	išorė	5	7	103
124	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A005**	-	puodas	sien.	9				gr.	m.	t. ruda	t.ruda	t.ruda	susikertančios į skirtingas puses einančių smulkių įkartėlių eilės	išorė	5	7	104
125	**Kretuonas I**	**1983**	**A029**	-	puodas	pakr.	1	-		nusklembtas į išorę	gr.	m.	ruda	t.ruda	ruda	horizontalių smulkių įkartėlių eilės ir bangelės	išorė ir lūpa	9	10	105
126	**Kretuonas I**	**1983**	**A029**	-	puodas	sien.	3				gr.	m.	ruda	t.ruda	ruda	horizontalių smulkių įkartėlių eilės	išorė	8	10	105
127	**Kretuonas I**	**1983**	**L51**	-	puodas	pakr.	1	-		nusklembtas į išorę	gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	gili apvali duobutė	išorė	8	9	106

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta	Indo rūšis	Išlikusi indo dalis	Radinių kiekis	Išorinis		Pakraštėlio profilis	Molis		Paviršius		Masės spalva	Ornamentika		Fragmento storis (mm)		FOTONUOTRAUKOS NR.
								angos skersmuo (cm)	dugno skersmuo (cm)		priemaišos	priemaišų kiekis	išorės spalva	vidaus spalva		ornamentas	vieta	min.	max.	
128	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A11-485-48**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	t.ruda	t.ruda	horizontalios smulkių įkartėlių eilės	išorė	5	6	107
129	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A11-486-1091**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	pilka	pilka	pilka	smulkių įkartėlių eilės pertrauktos trikampių įkartėlių eile	išorė	7	9	108
130	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A-11-486-1074**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	t.ruda	t.ruda	smulkių įkartėlių eilės pertrauktos trikampių įkartėlių eile	išorė	7	8	109
131	**Kretuonas I**	**1978-1985**	**A-11-485-727**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	ruda	t.ruda	t.ruda	horizontalios smulkių įkartėlių eilės	išorė	9	9	110
133	**Dubičiai II (Paėžerys)**	**1962**	**-**	pekasa 8, viršutinis sl.	puodas	sien.	1				sm.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios linijos beiskeičiančios su įstrižomis skirtingomis kryptimis linijų grupėmis	išorė	5	6	112
134	**Dubičiai II (Paėžerys)**	**1962**	**-**	pekasa 8, viršutinis sl.	puodas	pakr.	1	-		tiesus (I)	sm.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios linijos	išorė	4	4	113
135	**Dubičiai II (Paėžerys)**	**1962**	**-**	pekasa 8, viršutinis sl.	puodas	sien.	1				sm.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios linijos ir įstrižos linijos	išorė	5	5	114
136	**Merkinės apylinkės**	**-**	**3302**	-	puodas	pakr.	1	13-15		tiesus (I)	gr.	m.	ruda	ruda	ruda	apvalių negilių duobučių eilės	išorė	4	5	115
137	**Merkinės apylinkės**	**-**	**11191**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	horizontalios trikampių įkartėlių eilės	išorė	10	11	116
138	**Merkinės apylinkės**	**-**	**3309, 3310**	-	puodas	sien.	2				gr.	m.	šv. ruda	šv. ruda	šv. ruda	negilios apvalios duobutės	išorė	4	7	117
139	**Merkinės apylinkės**	**-**	**3243**	-	puodas	sien.	1				gr.	m.	šv. ruda	ruda	ruda	horizontalios linijos pertrauktos vertikaliais brūkšniais	išorė	8	9	118

Priedas nr. 2. **TŠCINECO KULTŪROS KERAMIKOS RADINIŲ KATALOGAS**

1. MARGIŲ I-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
1	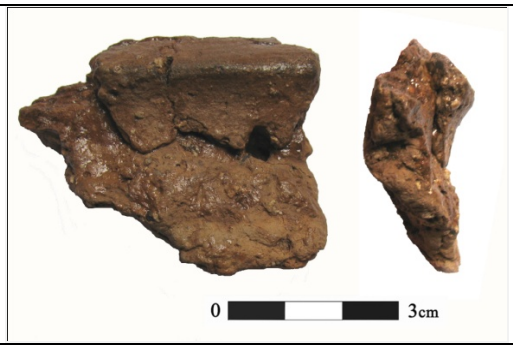	2	
V grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas negiliomis apvaliomis duobutėmis	V grupė	Puodo kaklelis, ornamentuotas horizontalia linija, perkirsta 2 beveik statmenomis linijomis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
3	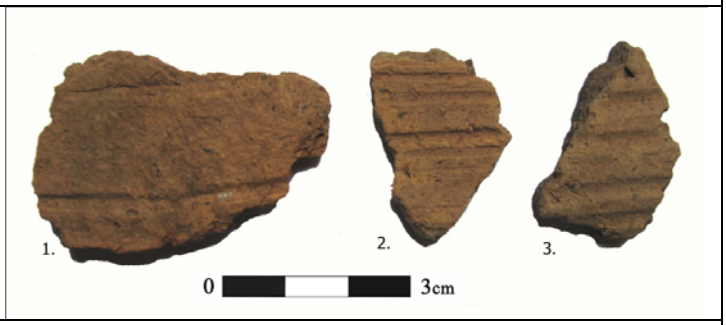
V grupė	3 puodų sienelės ornamentuotos lygiagrečiomis horizontaliomis linijomis.

2. PAKRETUONĖS I-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
4		5	
R grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.	R grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
6		7	
R grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas negiliomis apvaliomis duobutėmis.	R grupė	Neornamentuotas puodo pakraštėlis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
8		9	
R grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.	R grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
10		11	
R grupė	Pudelio dugnelis.	R grupė	Puodų sienelės, ornamentuotos horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.

3. DUBIČIŲ I-OJI (VAD. SALAITE) SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
12		13	
V grupė	Puodo sienelė ornamentuota smulkių įspaudėlių eile.	V grupė	Puodo sienelė ornamentuota horizontaliomis smulkių įkartėlių eilėmis.

4. VARĖNĖS II-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
14		15	
V grupė	Puodelis, ornamentuotas horizontaliomis linijomis, pertrauktomis vertikaliomis dviejų eilučių įkartėlių eilėmis.	V grupė	Neornamentuoti puodų pakraštėliai.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
16		17	
V grupė	Puodo sienelių fragmentai puošti rumbais ir smulkių įkartėlių ornamentu.	V grupė	Puodo sienelės ornamentuotos horizontaliomis smulkių įkartėlių eilėmis.

5. KATROS I-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	PIEŠINYS
18		19	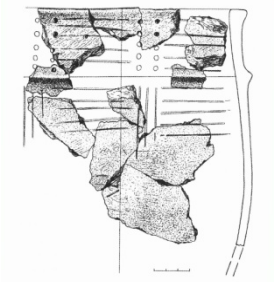
V grupė	Puodo pakraštėlis su sienele, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.	V grupė	Puodo kaklelis puoštas horizontaliomis linijomis, pertrauktomis vertikaliai išdėstytų duobučių eilėmis, žemiau - vertikaliais įbrėžimais. Indas puoštas rumbu (pagal Brazaitis, 2008, pav. 80).

6. KATROS IŠTAKŲ I-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
20	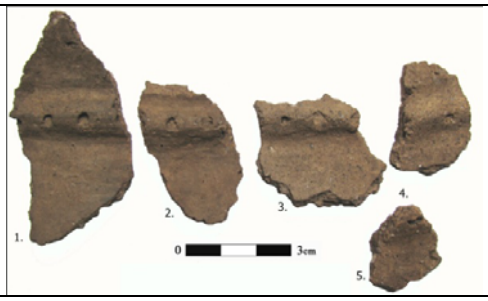	21	
V grupė	Puodo sienelės fragmentai puošti rumbu, rumbas ornamentuotas apvaliomis negiliomis duobutėmis.	V grupė	Neornamentuoti, nusklembti į išorę puodo pakraštėliai.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
22		23	
V grupė	Puodo sienelės, ornamentuotos horizontaliomis ir vertikaliomis smulkių įkartėlių eilėmis	V grupė	Puodo sienelės fragmentai puošti rumbu, rumbas ornamentuotas ovaliomis negiliomis duobutėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
24	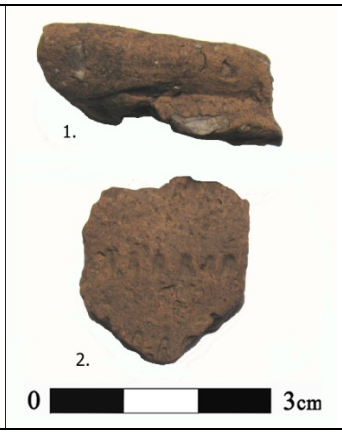
V grupė	Neornamentuotas pakraštėlis (1) ir sienelės fragmentas puoštas smulkių įkartėlių eilėmis (2).

7. KUBILĖLIŲ SENOVĖS GYVENVIETĖ (1 puodas)

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
25		26	
V grupė	Neornamentuotas pakraštėlis, nežymiai nusklembtas į išorę.	V grupė	2 puodo sienelių fragmentai puošti rumbais.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
27		28	
V grupė	9 puodo sienelių fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis negilių duobučių eilėmis.	V grupė	Puodo dugnelio fragmentas.

8. DUONKALNIO SENOVĖS GYVENVIETĖ, ALKA IR KAPINYNAS

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
29		30	
R grupė	Puodo kaklelis, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis, žemiau jų – bangele.	R grupė	Puodo pakraštėlis, puoštas „natų“ ar „spygliuotos vielos“ ornamentu..

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
31		32	
R grupė	Puodo kaklelis, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.	R grupė	Puodo kaklelis, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
33		34	
R grupė	3 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.	R grupė	6 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
35		36	
R grupė	Puodo dugnelio su sienele fragmentas.	R grupė	Neornamentuotas puodo pakraštėlis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
37		38	
R grupė	Puodo sienelės, puoštos rumbu, fragmentas.	R grupė	15 puodų sienelių fragmentų, ornamentuotų horizontaliomis virvučių įspaudų eilėmis.

9. DUMBLYNĖS SALOS SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
39		40	
V grupė	Puodo sienelės dalis ornamentuota horizontaliomis linijomis, po jomis – eile pailgų įkartėlių.	V grupė	Puodo sienelės dalis puošta horizontaliomis linijomis.

10. VISĖTIŠKIŲ PILKAPYNAS

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
41		42	
R grupė	11 vieno puodo sienelių fragmentų ornamentuotų horizontaliomis eilėmis apvalių duobučių, pertrauktos linijomis.	R grupė	Puodo pakraštėlis dekoruotas horizontaliomis pailgų smulkių įkartėlių eilutėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
43		44	
R grupė	Puodo pakraštėlis ornamentuotas nežymiomis plačiomis horizontaliomis linijomis.	R grupė	5 puodo sienelių fragmentai, puošti nežymiomis plačiomis horizontaliomis linijomis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
45		46	
R grupė	5 puodo sienelių fragmentai, puošti horizontaliomis pailgų smulkių įkartėlių eilutėmis.	R grupė	2 puodo sienelių fragmentai, puošti horizontaliomis pailgų smulkių įkartėlių eilutėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
47		48	
R grupė	Puodo sienelės fragmentas, puoštas „natų“ ar „spygliuotos vielos“ ornamentu.	R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas statmenai susikertančių įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
49		50	
R grupė	Puodo sienelės fragmentas, puoštas „natų“ ar „spygliuotos vielos“ ornamentu.	R grupė	Neornamentuotas puodo pakraštėlis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
51		52	
R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas pailgų smulkių įkartėlių eilėmis.	R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, puoštas „natų“ ar „spygliuotos vielos“ ornamentu.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
53		54	
R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas pailgų smulkių įkartėlių eilėmis.	R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
55		56	
R grupė	Neornamentuotas puodo pakraštėlis.	R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas netaisyklingai išsidėsčiusiomis įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
57		58	
R grupė	3 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.	R grupė	2 puodo sienelių fragmentai, ornamentuoti negiliomis apvaliomis duobutėmis. Paviršius nežymiai brūkšniuotas.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
59		60	
R grupė	Puodo pakraštėlis, po lūpa ornamentuotas horizontaliomis lygiagrečiomis smulkių įkartėlių eilėmis.	R grupė	Puodo pakraštėlis, po lūpa ornamentuotas horizontaliomis lygiagrečiomis stambių įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
61		62	
R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.	R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
63		64	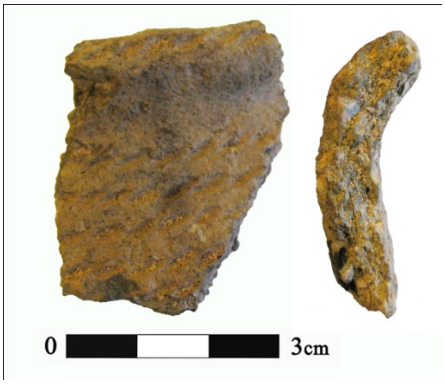
R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas su sienelės dalimi, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis (išorė, lūpa ir vidus).	R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas su sienelės dalimi, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis (išorė, lūpa ir vidus).

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA

65		66	
R grupė	Neornamentuotas pakraštėlis.	R grupė	Puodo pakraštėlis, po lūpa ornamentuotas horizontaliomis lygiagrečiomis ovalių įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
67	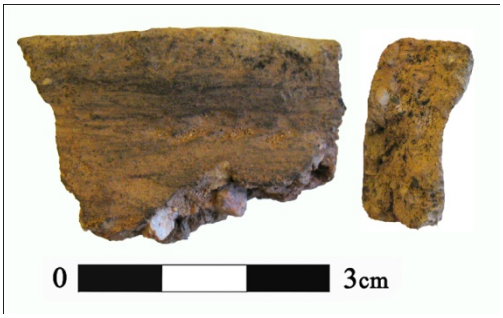	68	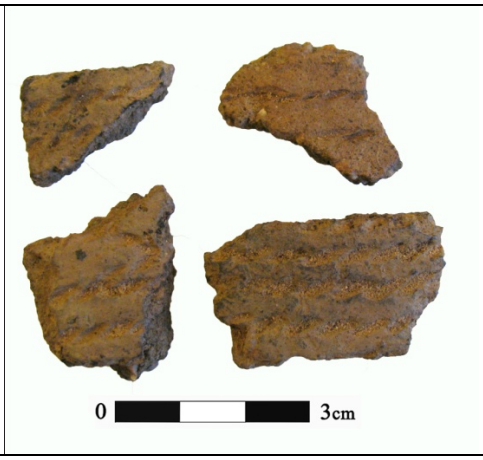
R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.	R grupė	4 puodo sienelių fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
69		70	
R grupė	Puodo pakraštėlis, puoštas „natų“ ar „spygliuotos vielos“ ornamentu.	R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA

71	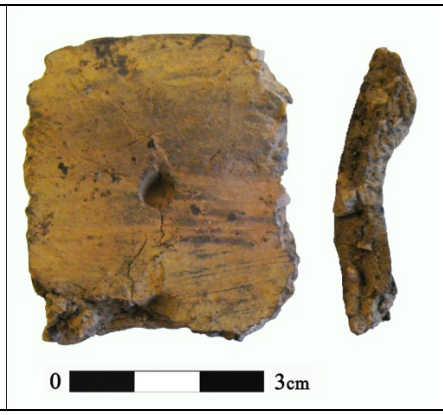	72	
R grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas negiliomis apvaliomis duobutėmis.	R grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas negiliomis apvaliomis duobutėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
73		74	
R grupė	6 puodo sienelių fragmentai, ornamentuoti negiliomis apvaliomis duobutėmis.	R grupė	Puodo dugnelio ir sienelės fragmentas. Neornamentuotas.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
75		76	
R grupė	Puodo dugnelio ir sienelės fragmentas. Neornamentuotas.	R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
77		78	
R grupė	5 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.	R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
79		80	
R grupė	Neornamentuotas pakraštėlis.	R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas negiliomis apvaliomis duobutėmis.

11. KATROS II-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
81	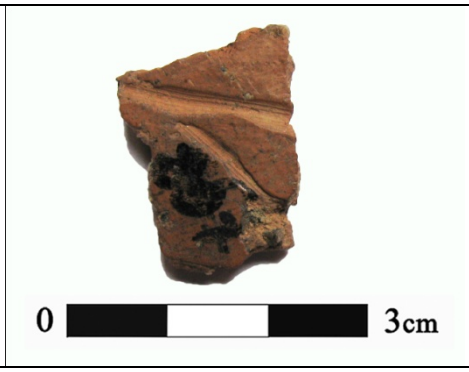	82	
V grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas netaisyklingai įbrėžtomis linijomis.	V grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas horizontaliomis linijomis, po jomis - trikampių įkartėlių eile.

12. VARĖNĖS UPĖS X-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
83		84	
V grupė	Neornamentuotas pakraštėlis.	V grupė	Neornamentuotas pakraštėlis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
85		86	
V grupė	Puodo sienelės, puoštos rumbu, fragmentas.	V grupė	Puodo sienelės, puoštos rumbu, fragmentas.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
87		88		89	
V grupė	Puodo sienelės, puoštos rumbu, fragmentas.	V grupė	Puodo sienelės, puoštos rumbu, fragmentas.	V grupė	Puodo sienelės, puoštos rumbu, fragmentas.

13. GEDUPIO SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
90		91	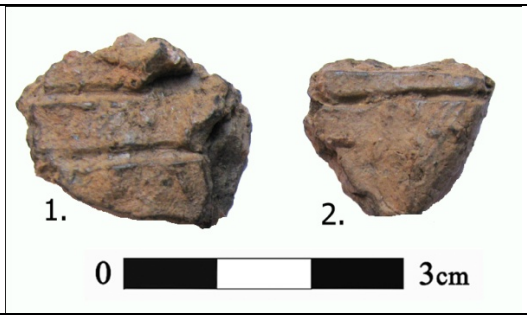
V grupė	Neornamentuotas pakraštėlis.	V grupė	2 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis linijomis.

14. SPIGINO SALOS I-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
92		93	
R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas ovalių įkartėlių eilėmis.	R grupė	Puodo sienelės fragmentas, puoštas „natų“ ar „spygliuotos vielos“ ornamentu..

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
94	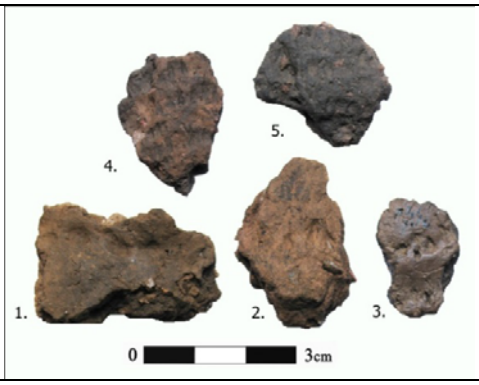	95	
R grupė	5 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti ovalių įkartėlių eilėmis.	R grupė	2 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti ovalių įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
96		97	
R grupė	3 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti ovalių įkartėlių eilėmis.	R grupė	2 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti ovalių įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
98	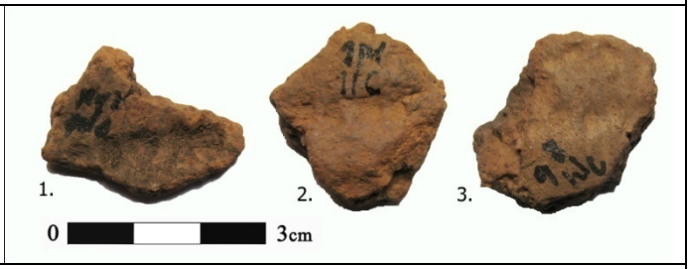
R grupė	3 puodų sienelių fragmentai, ornamentuoti ovalių įkartėlių eilėmis.

15. KRETUONO I-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
99		100	
R grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.	R grupė	4 puodo sienelių fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis virvučių įspaudų linijomis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
101		102	
R grupė	2 puodo pakraštėlių ir sienelės fragmentai, ornamentuoti negiliomis apvaliomis duobutėmis.	R grupė	2 puodo pakraštėlių ir sienelės fragmentai, ornamentuoti smulkių apvalių duobučių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
103		104	
R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas trikampių įkartėlių horizontaliomis eilėmis.	R grupė	9 puodo sienelės fragmentai, ornamentuoti smulkių įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
105		106	
R grupė	Puodo pakraštėlis ir 3 sienelės fragmentai, ornamentuoti smulkių įkartėlių eilėmis ir bangelėmis.	R grupė	Puodo pakraštėlis, ornamentuotas negiliomis apvaliomis duobutėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
107		108	
R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas smulkių įkartėlių eilėmis.	R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas smulkių įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
109		110	
R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas smulkių įkartėlių eilėmis, pertrauktomis trikampių įkartėlių eile.	R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas smulkių įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	PIEŠINYS
111	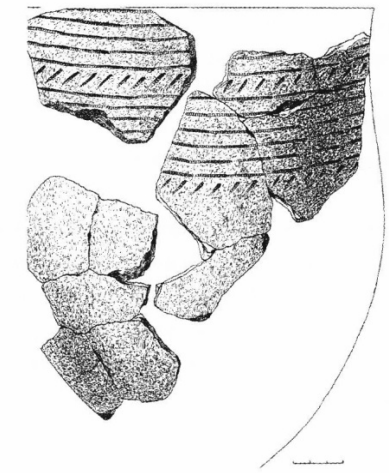
R grupė	Indo fragmentai, ornamentuoti horizontaliomis dantytu įrankiu įspaustomis eilėmis ir įžambių įspaudėlių eilėmis. Indas eksponuojamas muziejaus „Nalšia“ ekspozicijoje (pagal Brazaitis, 2008, pav. 81).

16. DUBIČIŲ II-OJI (VAD. PAĖŽERIU) SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
112		113		114	
V grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas horizontaliomis linijomis, beiškeičiančiomis su įstrižomis skirtingomis kryptimis linijų grupėmis.	V grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas horizontalioms linijomis.	V grupė	Puodo sienelės fragmentas, horizontaliomis ir įstrižomis linijomis.

17. ATSITIKTINIAI RADINIAI IŠ MERKINĖS APYLINKIŲ (V. ŠUKEVIČIAUS KOLEKCIJA)

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
115		116	
R grupė	Puodo pakraštėlio fragmentas, ornamentuotas apvalių negilių duobučių eilėmis.	R grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas smulkių trikampių įkartėlių eilėmis.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
117		118	
R grupė	2 puodų sienelės fragmentai, ornamentuoti vertikaliomis negilių apvalių duobučių eilėmis.	V grupė	Puodo sienelės fragmentas, ornamentuotas netvarkingais horizontaliais ir vertikaliais įrėžimais.

18. ŠVENTOSIOS IX-OJI RADIMVIETĖ

FOTO. NR.	PIEŠINYS	FOTONUOTRAUKA
119	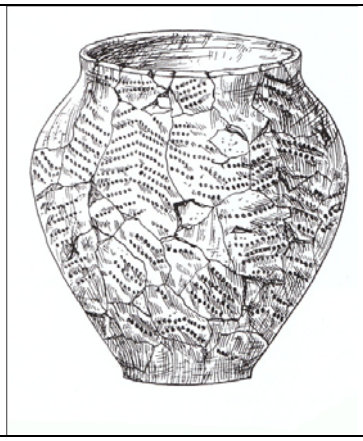	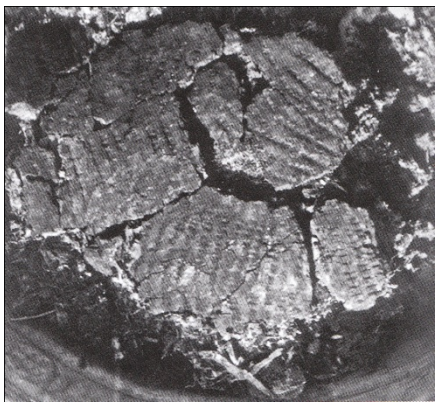
R grupė	Indas, puoštas „spygliuotos vielos“ ornamentu. Dingęs restauracijos metu (pagal Rimantienė, 2005, pav. 301).	Indas *in situ* (pagal Rimantienė, 2005, pav. 301).

19. GENIAKALNIO SENKAPIS

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
120	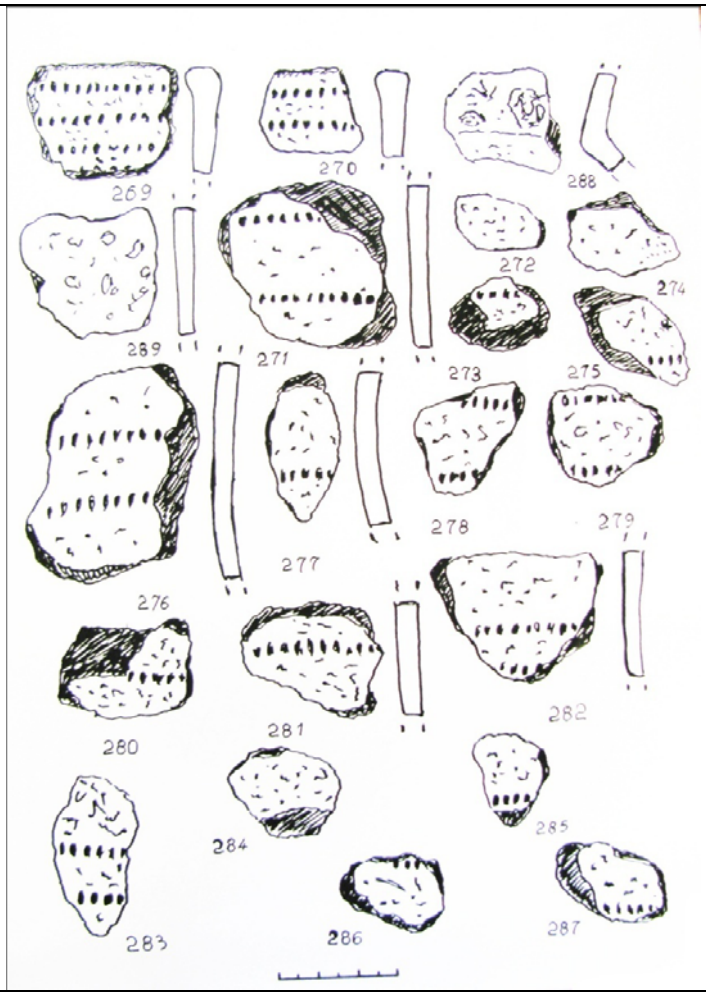
R grupė	21 sienelių fragmentas, ornamentuotas negilių apvalių duobučių eilėmis (pagal Ribokas, 2000š, p. 67).

Priedas nr. 3. TŠČINECO KULTŪROS TITNAGINIŲ DIRBINIŲ KOKYBINĖ APRAŠYMO LENTELĖ

NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	TYRIMŲ METAI	RADINIO INVENT. NR.	Radimo vieta, sluoksnis	Dirbinys	Forma, tipas	Pagrindas	Ruošinys	Retušas	Retušo vieta	Proporcijos	Spalva	Dirbinio išmatavimai (mm) Ilgis/plotis/storis	Pastabos	FOTO NR.
1	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:740**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	pakraščiai	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	šv. ruda	26/19/2		120
2	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:738**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, viditinio stambumo	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	t. ruda	25/14/3		121
3	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:743**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis	t. ruda	22/15/2,5		122
4	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:735**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis	šv. ruda, pilka	25/19/3		123
5	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:749**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	t. ruda	22/13/4		124
6	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:737**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	t. ruda	25/14/3		125
7	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:748**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis	ruda	17/14/3		126
8	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:741**	-	strėlės antgalis	trikampis	tiesus, retušuotas	skeltė	plokščias, keliaaukštis, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis	šv. ruda	17/12/2		127
9	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:739**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, vid. stambumo, netolygus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis	ruda	29/17/3	vienas pagrindo kampas ilgesnis už kitą	128
10	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:742**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	aversas - visas paviršius, reversas - šonai	taisyklingas lygiašonis trikampis, itin ilgos proporcijos	t. ruda	32/14/3	vienas pagrindo kampas nulūžęs	129
11	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:744**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, itin ilgos proporcijos	t. ruda	37/13/3		130

12	**Katros ištakos I**	1998	**EM 2560:759**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis, itin ilgos proporcijos	ruda	32/12/5		131
13	**Kubilėliai**	1984-1989	**EM 2353:430**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis	t. pilka	19/12/3.5	vienas pagrindo kampas nulūžęs	132
14	**Kubilėliai**	1984-1989	**EM 2353:438**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis	melsva	19/13/3	vienas pagrindo kampas nulūžęs	133
15	**Kubilėliai**	1984-1989	**EM 2353:1199**	-	strėlės antgalis	su įkote	įkotė	skeltė	plokščias, ties įkote stačias, smulkus	-	taisyklingas, įkotė plati	balta	20/9/4	degęs, suskilinėjęs, įkotės plotis 4, ilgis 7 mm	134
16	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 4	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	nuoskala	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis	šv. pilka	16/12/3	paviršius gludintas	135
17	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 4	grąžtelis	-	-	nuoskala	statmenas, plokščias	pakraščiai averse ir reverse	-	t. pilka	17/11/5		136
18	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 6	rėžiklis	-	-	skeltė	statmenas, vidutinio stambumo	smaigalys, aversas	snapo pavidalo smaigalys	t. pilka	42/24/5	ašmenys suformuoti skeltės distaliniame gale	137
19	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	skeltė	-	-	skeltė	-	-	taisyklinga, skeltės vidurinioji dalis	t. pilka	17/18/4	ašmenėliams būdingas nusidėvėjimas	138
20	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	rėžiklis	-	-	nuoskala	statmenas, vidutinio stambumo	smaigalys, šonai, aversas	snapo pavidalo smaigalys	t. pilka	28/21/4		139
21	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	retušuota skeltė	-	-	skeltė	statmenas, smulkus	šonai	ilgos proporcijos, suformuotas smaigalys	šv. pilka	39/17/5	naudojimo darbui požymiai, galimi ašmenys suformuoti skeltės distaliniame gale	140
22	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	retušuota skeltė	-	-	skeltė	statmenas, smulkus	šonai	taisyklinga, skeltės vidurinioji dalis	pilka	17/13/3	ašmenėliams būdingas nusidėvėjimas	141
23	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	retušuota skeltė	-	-	skeltė	statmenas, smulkus	smaigalys	įžambiai, retušuotas smaigalys	t. pilka	25/11/5	primena lancetinį strėlės antgalį	142
24	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	rėžtukas	nuskeltinis, dvikryptis	-	skeltė	statmenas, smulkus	šonas, aversas	taisyklinga, skeltės vidurinioji dalis	t. pilka	27/12/6		143

25	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 4	gremžtukas	vienaašmenis, galinis	-	nuoskala	statmenas, smulkus	ašmuo	ilgos proporcijos	t. pilka	27/18/9	ašmenys suformuoti ties kuprele	144
26	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 6	gremžtukas	vienaašmenis, galinis	-	nuoskala	statmenas, vidutinio stambumo	ašmuo	trumpos proporcijos	t. pilka	39/28/13		145
27	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 4	gremžtukas	vienaašmenis, galinis	-	nuoskala	statmenas, vidutinio stambumo	ašmuo, šonas, aversas	trumpos proporcijos	pilka	15/14/7		146
28	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis	pilka	27/20/3		147
29	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	strėlės antgalis	rombo formos	įkotė	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	rombo formos, taisyklingos proporcijos	pilka	30/17/2.5		148
30	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	nuoskala	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis	balta	13/15/3	degęs, suskilinėjęs, išlikusi tik apatinė dalis	149
31	**Visėtiškės**	1988	-	Pilkap. 15	retušuota skeltė	-	-	skeltė	statmenas, smulkus	smaigalys	įžambiai, retušuotas smaigalys	šv. pilka	47/15/5	primena lancetinį strėlės antgalį	150
32	**Margiai I**	1981	**EM 32:5**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	šv. pilka	31/19/3	nulūžusi viršūnė	151
33	**Margiai I**	1981	**EM 32:6**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	šv. pilka	28/19/3		152
34	**Margiai I**	1981	**EM 2258:1340**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis	pilka, žalsva	25/16/3		153
35	**Margiai I**	1981	**EM 2258:1446**	-	strėlės antgalis	trikampis	tiesus, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	šv. pilka	27/16/3		154
36	**Margiai I**	1981	**EM 2258:1567**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas paviršius	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	šv. pilka	26/14/4		155
37	**Margiai I**	1981	**EM 2258:1578**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	t. pilka	22/15/3	nulūžusi viršūnė	156
38	**Margiai I**	1981	**EM 2258:1186**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	šv. pilka	30/16/3		157
39	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/192**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	t.pilka	33/18/6		158 (1)
40	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/199**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	visas	taisyklingas lygiašonis trikampis	rusva	22/16/4		158 (2)

41	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/195**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	š.pilka	26/16/5		158 (3)
42	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/205**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	šv.ruda	29/15/3		158 (4)
43	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/175**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	šv.ruda	25/13/3		158 (5)
44	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/186**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	ruda	28/15/5		158 (6)
45	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/209**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	t.pilka	26/15/3		158 (7)
46	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/188**	-	strėlės antgalis	trikampis	tiesus, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	t.pilka	31/13/4		158 (8)
47	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/187**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	skeltė	plokščias, smulkus	šonai ir pagrindas	taisyklingas lygiašonis trikampis, ilgos proporcijos	t.pilka	26/16/3		158 (9)
48	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/203**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	nuoskala	plokščias, smulkus	visas	taisyklingas lygiašonis trikampis	t.pilka	20/14/5		158 (10)
49	**Kretuonas I**	1978-1985	**A-III-487/173**	-	strėlės antgalis	trikampis	įgaubtas, retušuotas	nuoskala	plokščias, smulkus	visas	taisyklingas lygiašonis trikampis	ruda	16/13/4		158 (11)

Priedas nr. 4. TŠCINECO KULTŪROS TITNAGINIŲ DIRBINIŲ KATALOGAS

1. KATROS IŠTAKŲ I-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
120		121		122		123	
	Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
124		125		126		127	
	Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
128		129		130		131	
	Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis

2. KUBILĖLIŲ SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
132		133		134	
	Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Įkotinis strėlės antgalis

3. VISĖTIŠKIŲ PILKAPYNAS

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
135		136		137	
	Trikampis strėlės antgalis		Grąžtelio fragmentas		Rėžiklis

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
138		139		140	
	Skeltės vidurinioji dalis		Rėžiklis		Retušuota skeltė

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
141	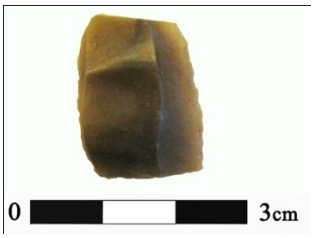	142		143	
	Retušuota skeltė		Retušuota skeltė		Rėžtukas

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
144		145		146	
	Gremžtukas		Gremžtukas		Gremžtukas

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
147		148		149	
	Trikampis strėlės antgalis		Rombo formos strėlės antgalis		Trikampio strėlės antgalio fragmentas, degęs.

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
150	
	Retušuota skeltė

4. MARGIŲ I-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
151		152		153		154	
	Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA	FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
155		156		157	
	Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis		Trikampis strėlės antgalis

5. KRETUONO I-OJI SENOVĖS GYVENVIETĖ

FOTO. NR.	FOTONUOTRAUKA
158	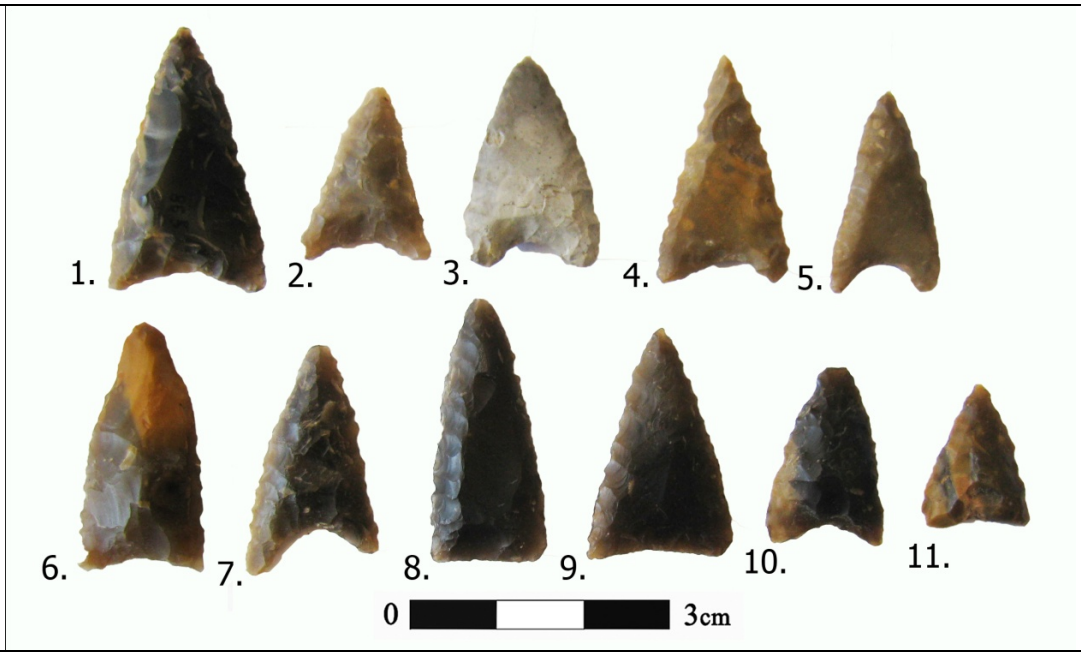
	Trikampiai strėlės antgaliai

Priedas nr. 5. **PAGRINDINIAI TŠCINECO KULTŪROS INDŲ ORNAMENTIKOS MOTYVAI**

Vakarų Tščineco kultūros ornamentika

Nr.	Ornamentas	Aprašymas	Radimvietės
1.		Horizontalios linijos, po jomis eilė trikampių įspaudėlių.	Katra II
2.		Horizontalios linijos, po jomis eilė ovalių įspaudėlių.	Dumblynės sala
3.		Horizontalios linijos, po jomis eilė vertikalių linijų („kutų“, „spindulių“).	Dubičiai II
4.	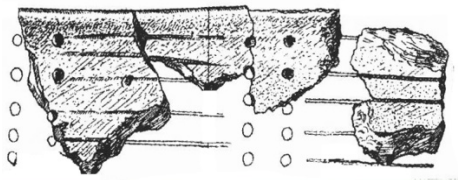	Horizontalios linijos, pertrauktos vertikaliomis duobučių eilėmis.	Katra I, Varėnė II
5.	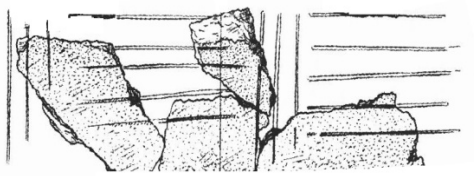	Horizontalios linijos pertrauktos vertikaliomis linijomis.	Katra I
6.		Horizontalios linijos.	Margiai I, Dumblynės sala, Gedupis, Dubičiai II
7.	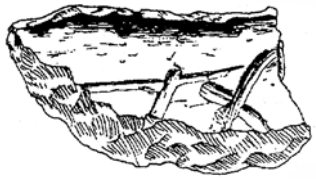	Netaisyklingos įrėžos.	Margiai I, Katra I, Katra II, Merkinės apyl.

8.	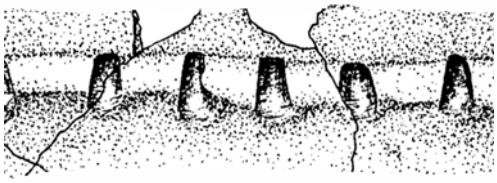	Puodo rumbai. Daugiausiai neornamentuoti, kartais ornamentuoti duobutėmis.	Ornamentuotas – Katros ištakos I, neornamentuoti – Kubilėliai, Duonkalnis I, Varėnės up. X, Katra I
9.	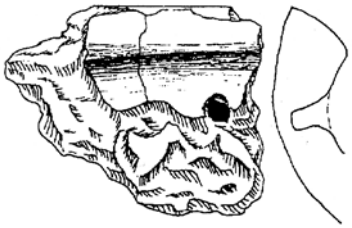	Vertikali duobučių eilė ties pakraštėliu.	Margiai I
10.		Horizontalūs virvelių įspaudai.	Katra I
11.	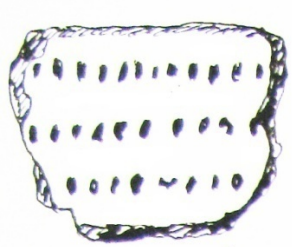	Smulkių ovalių ar trikampių įkartėlių eilės.	Varėnė II, Dubičiai I (Salaitė); Katros ištakos I
12.		Horizontalios netvarkingai išsidėsčiusių negilių duobučių eilės.	Kubilėliai
13.		Horizontalios arba susikertančios smulkių įkartėlių eilės.	Katros ištakos I

Rytų Tščineco kultūros ornamentika

Nr.	Ornamentika	Aprašymas	Radimvietės
14.	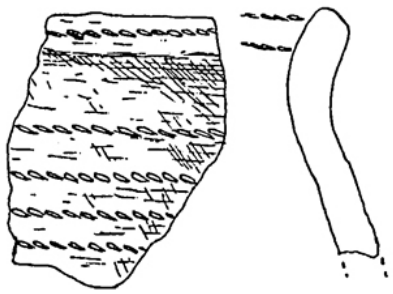	Horizontalūs virvelių įspaudai	Pakretuonė I, Duonkalnis, Kretuonas I, Visėtiškės.
15.	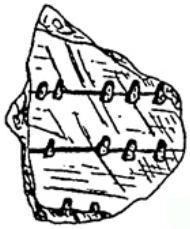	„Natų“, „spygliuotos vielos“, „skaitytuvų“ ornamentas.	Visėtiškės, Spigino sala I, Duonkalnis I, Šventoji IX
16.	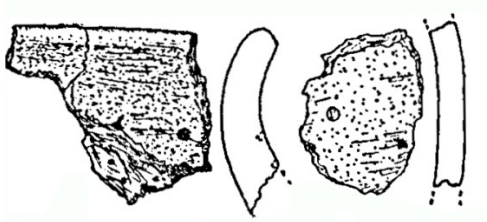	Smulkių duobučių eilė tis pindo kakleliu.	Pakretuonė I, Kretuonas I
17.		Vertikalios negilių duobučių eilės.	Visėtiškės, Merkinės apyl.
18.	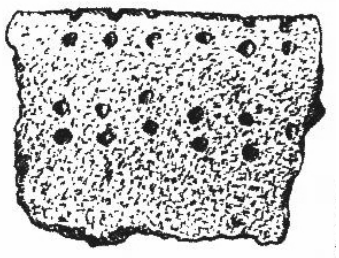	Horizontalios 2 eilučių negilių apvalių duobučių eilės.	Kretuonas I, Merkinės apyl.

19.	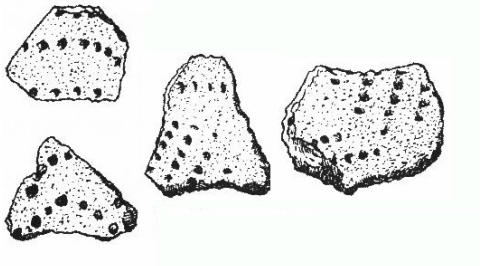	Smulkių apvalių duobučių, sudarančių trikampius, ornamentas.	Kretuonas I
20.	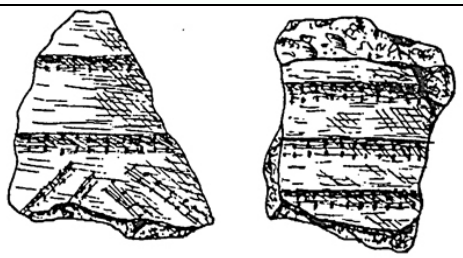	Horizontalios arba susikertančios smulkių įkartėlių eilės.	Visėtiškės, Kretuonas I
21	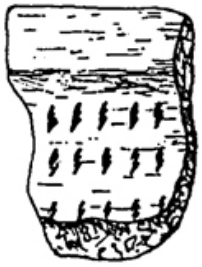	Horizontalios smulkių ovalių įkartėlių eilės.	Duonkalnis, Visėtiškės, Spigino sala I, Merkinės apyl., Geniakalnis
22.	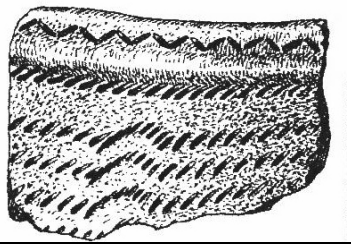	Horizontalios itin smulkių įkartėlių eilės, vietomis su banga.	Kretuonas I
23.	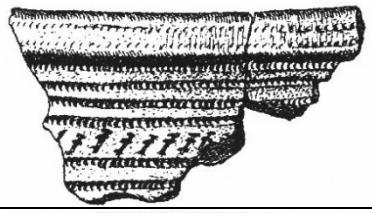	Horizontalios itin smulkių įkartėlių eilės, pertrauktos įstrižų įkartėlių eilės.	Kretuonas I
24.	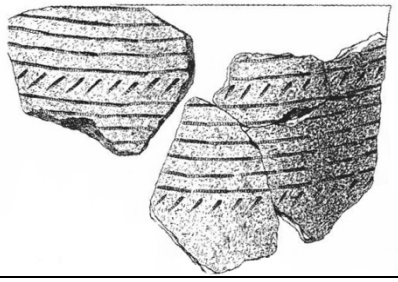	Horizontalios linijos pertrauktos įstrižų įkartėlių eilės.	Kretuonas I

ŽEMĖLAPIŲ SĄRAŠAS

Žemėlapis nr. 1. Tščineco kultūros radimvietės Lietuvoje (*sud. A. Žilinskaitė*).

Žemėlapis nr. 2. Rytų ir Vakarų Tščineco kultūrų radimvietės Lietuvoje (*sud. A. Žilinskaitė*).

Žemėlapis nr. 3. Archeologinių objektų, kurių radiniai peržiūrėti muziejuose, išsidėstymo žemėlapis (*sud. A. Žilinskaitė*).

Žemėlapis nr. 4. Tščineco kultūrinio horizonto paplitimas viduriniajame bronzos amžiuje (*pagal Dąbrowski, 1975, fig.1 su A. Žilinskaitės papildymu*).

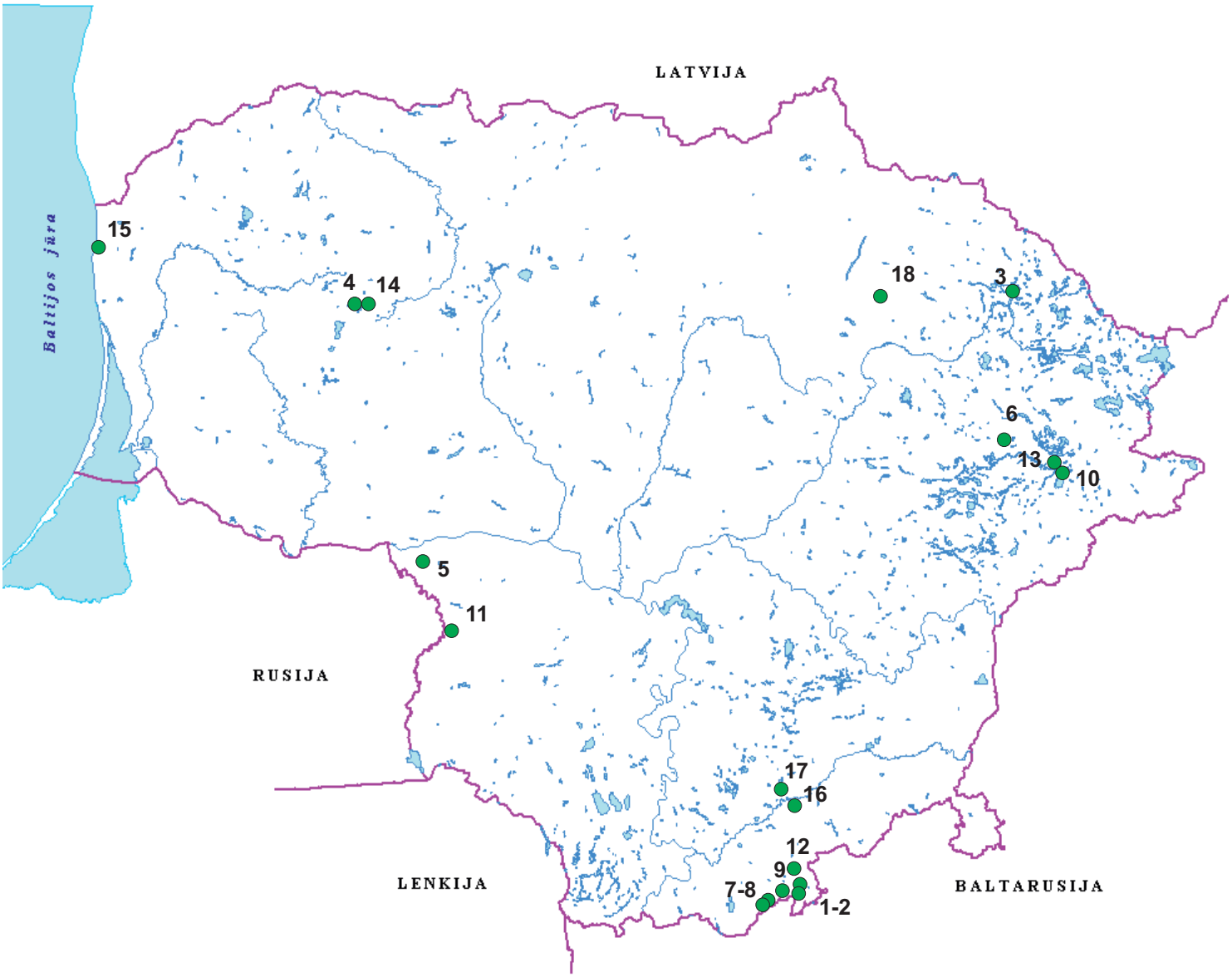

Žemėlapis nr. 1. Tščineco kultūros radimvietės Lietuvoje (*sud. A. Žilinskaitė*).

1 - Dubičiai I (Salaitė)
2 - Dubičiai II (Paėžerys)
3 - Dumblynės sala
4 - Duonkalnis
5 - Gedupis
6 - Geniakalnis
7 - Katra I
8 - Katra II
9 - Katros Ištakos I
10 - Kretuonas I
11 - Kubilėliai
12 - Margiai I
13 - Pakretuonė I
14 - Spigino sala I
15 - Šventoji IX
16 - Varėnė II
17 - Varėnės up. X
18 - Visėtiškės

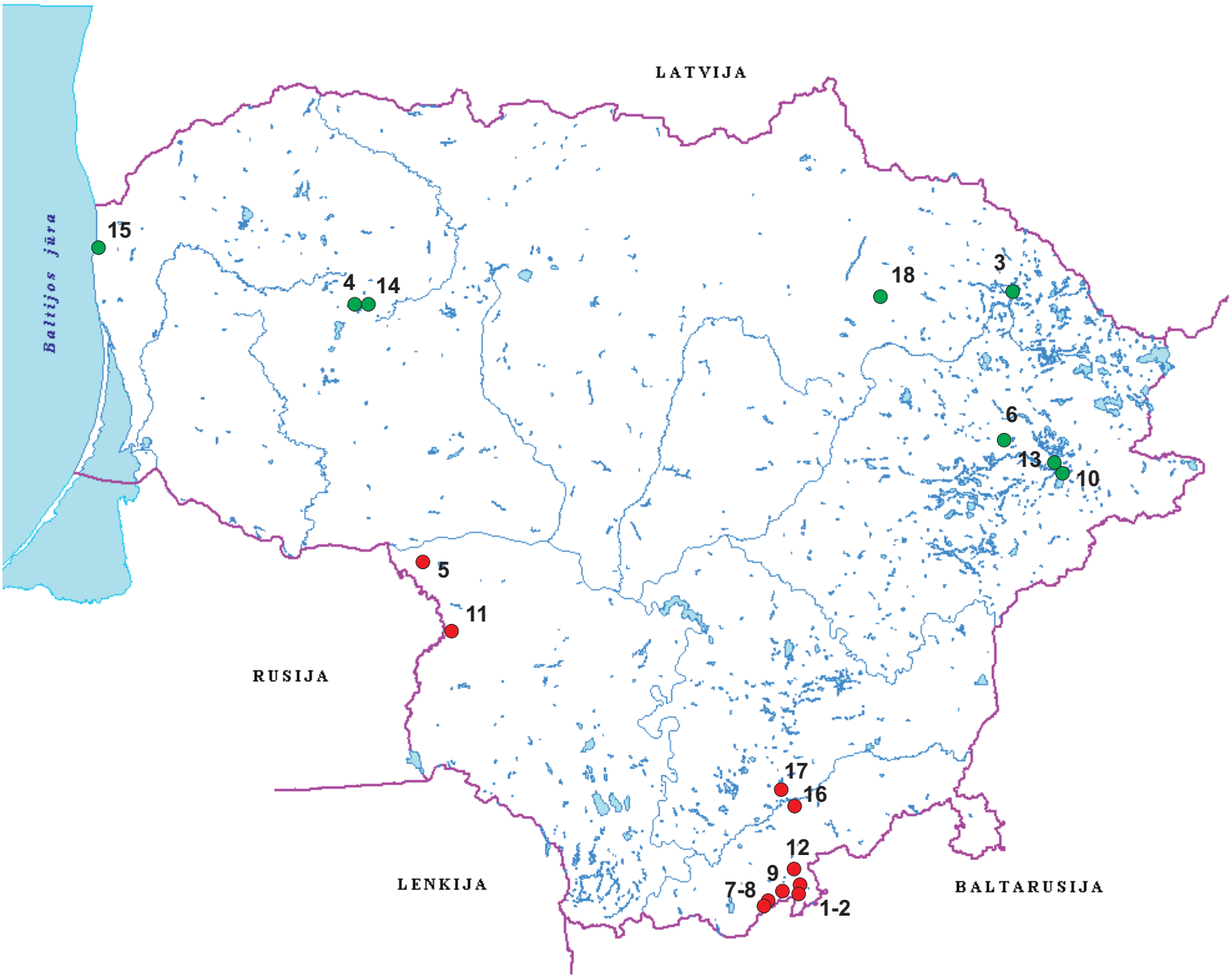

Žemėlapis nr. 2. Rytų ir Vakarų Tšcineco kultūrų radimvietės Lietuvoje (*sud. A. Žilinskaitė*).

RYTŲ TŠCINECO RADIMVIETĖS

1 - Dubičiai I (Salaitė)
2 - Dubičiai II (Paėžerys)
3 - Dumblynės sala
4 - Duonkalnis
5 - Gedupis
6 - Geniakalnis
7 - Katra I
8 - Katra II
9 - Katros Ištakos
10 - Kretuonas I
11 - Kubilėliai
12 - Margiai I
13 - Pakretuonė I
14 - Spigino sala I
15 - Šventoji IX
16 - Varėnė II
17 - Varėnės up. X
18 - Visėtiškės

VAKARŲ TŠCINECO RADIMVIETĖS

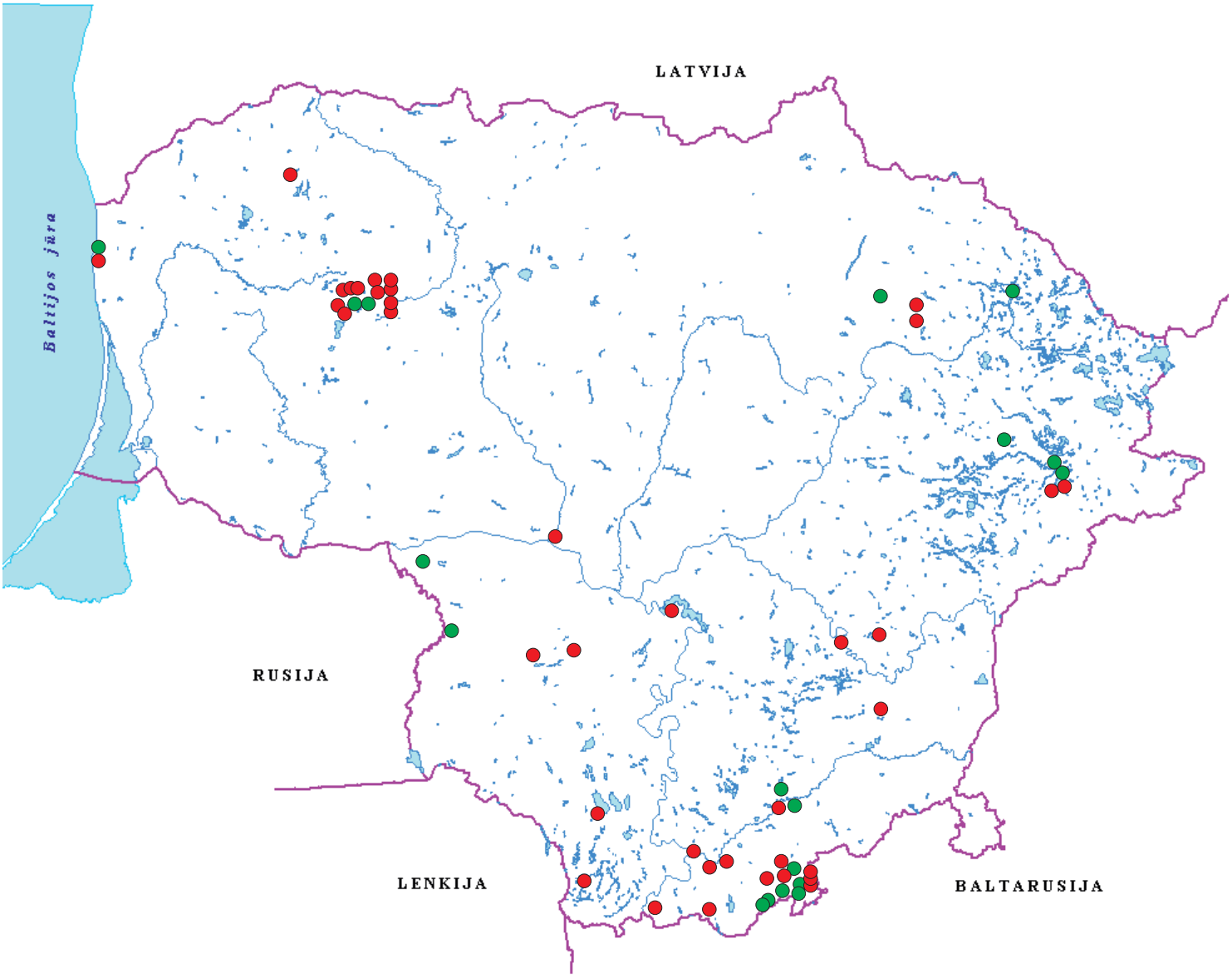

Žemėlapis nr. 3. Archeologinių objektų, kurių radiniai peržiūrėti muziejuose, išsidėstymo žemėlapis (*sud. A. Žilinskaitė*).

Archeologiniai objektai, kuriuose rasta Tšcineco kultūros radinių.

Archeologiniai objektai, kuriuose nerasta Tšcineco kultūros radinių.

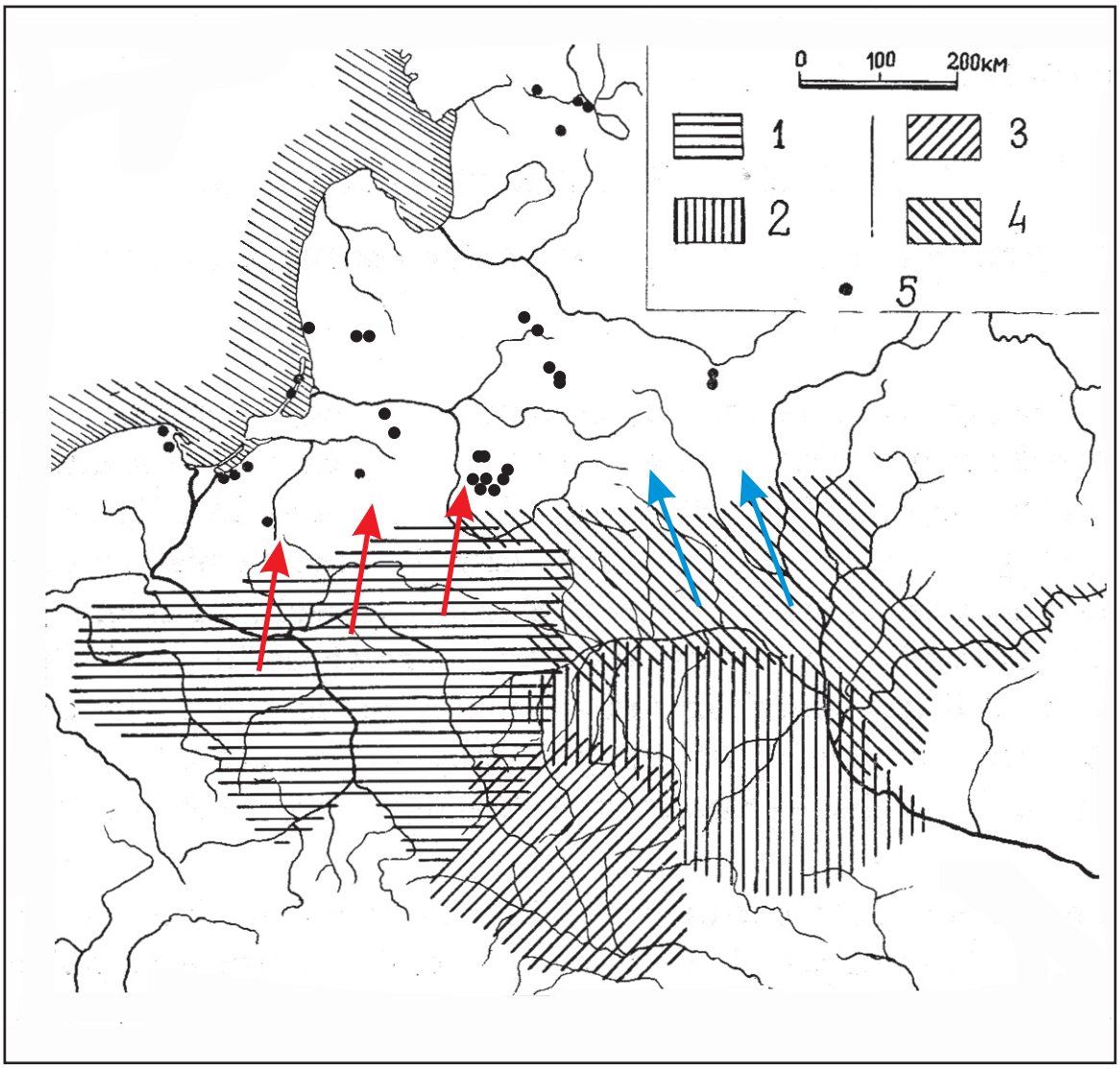

Žemėlapis nr. 4. Tščineco kultūrinio horizonto paplitimas viduriniajame bronzos amžiuje (*pagal Dąbrowski, 1975, fig.1 su A. Žilinskaitės papildymu).*

1 - Vakarų Tščineco kultūra;

2-4 - Rytų Tščineco kultūra (**3** - Komarovo kultūros srritis, **4** - Sosnicos kultūros sritis);

5 - Tščineco kultūros radimvietės šiauriniuose regionuose.

→ Vakarų Tščineco kultūros įtakos kryptis

→ Rytų Tščineco kultūros įtakos kryptis

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Lentelė nr. 1. Archeologiniai objektai, kuriuose aptika Tščineco kultūros radinių.

Lentelė nr. 2. Archeologinių objektų, kuriuose aptika Tščineco kultūros radinių, aprašymas (gamtinė aplinka, chronologija, kultūrinė priklausomybė).

Lentelė nr. 3. Archeologiniai objektai, kuriuose Tščineco kultūros radinių neaptikta.

Lentelė nr. 4. Tščineco kultūros keramikos kiekio pasiskirstymas pagal archeologinius objektus.

Lentelė nr. 5. Tščineco kultūros keramikos pasiskirstymas pagal Rytų ir Vakarų grupes.

Lentelė nr. 6. Tščineco kultūros keramikos pasiskirstymas pagal indų dalis.

Lentelė nr. 1. **ARCHEOLOGINIAI OBJEKTAI, KURIUOSE APTIKA TŠCINECO KULTŪROS RADINIŲ**

Nr.	OBJEKTO PAVADINIMAS	OBJEKTO TIPAS	RAJONAS	TYRINĖTOJAS	TYRIMŲ METAI	TYRIMŲ POBŪDIS	ŠUKIŲ SK.	TITNAGO RAD. SK.	R/V	MUZIEJUS	LITERATŪRA
1	**Dubičiai I (Salaitė)**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Bernotaitė A.	1959	Archeologiniai tyrimai	2	-	V	LNM	Bernotaitė, 1959š; Римантене, 1968; Girininkas, 2009.
2	**Dubičiai II (Paėžerys)**	Stovykla ir senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Rimantienė R.	1962	Archeologiniai tyrimai	9	-	V	LNM	Римантене, 1968; Rimantienė, 1999b.
3	**Dumblynės sala**	Senovės gyvenvietė	Rokiškio r.	Grižas G., Griciuvienė E.	1998-2000	Archeologiniai tyrimai	2	-	R	LNM	Grižas, 2000; Griciuvienė, Grižas, 2001; Brazaitis, 2008.
4	**Duonkalnis**	Senovės gyvenvietė, alka, kapinynas	Telšių r.	Butrimas A.	1982	Archeologiniai tyrimai	30	-	R	LNM	Butrimas, 1984a, Brazaitis, 2008; Stančikaitė et al., 2006.
5	**Gedupis**	Senovės gyvenvietė	Šakių r.	Juodagalvis V.	1987-1988	Archeologiniai tyrimai	3	-	V	LNM	Juodagalvis, 1988; Juodagalvis, 1990.
6	**Geniakalnis**	Senkapis	Utenos r.	Ribokas D.	1999-2000	Archeologiniai tyrimai	21	-	R	UKM	Ribokas, Zabiela, 2000; Ribokas D., 2001; Brazaitis, 2008; Stančikaitė et al., 2006.
7	**Katra I**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Ostrauskas T., Girininkas A.	1994, 1998-1999	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai, archeologiniai tyrimai	-	-	V	LNM	Ostrauskas, 1996; Girininkas, 2000a; Brazaitis, 2008; Girininkas, 2009.

8	**Katra II**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Brazaitis D.	1998	Archeologiniai tyrimai	2	-	V	LNM	Brazaitis, 2000a.
9	**Katros ištakos**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Ostrauskas T., Rimantienė R.	1997, 1998	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai, archeologiniai tyrimai	32	12	V	LNM	Ostrauskas, Rimantienė, 1998; Ostrauskas, Rimantienė, 2000; Brazaitis, 2008.
10	**Kretuonas I**	Senovės gyvenvietė	Švenčionių r.	Girininkas A.	1979, 1982-2001	Archeologiniai tyrimai	30	11	R	"Nalšia"	Girininkas, 1980a; Girininkas, 1982; Girininkas, 1984; Girininkas, 1986; Римантене, Остраускас, 1997; Girininkas, 1998; Girininkas, 2000b; Girininkas, 2002a; Brazaitis, 2008.
11	**Kubilėliai**	Senovės gyvenvietė	Šakių r.	Juodagalvis V.	1984-1989	Archeologiniai tyrimai	13	3	V	LNM	Juodagalvis, 1986; Juodagalvis, 1988a; Juodagalvis, 1990b; Juodagalvis, 1992; Brazaitis, 2008.
12	**Margiai I**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Rimantienė R.	1980-1981	Archeologiniai tyrimai	5	7	V	LNM	Rimantienė, 1982; Остраускас, Римантене, Юодагальвис, 1997; Rimantienė, 1999c.
13	**Merkinės apylinkės**	Atsitiktiniai radiniai	Varėnos r.	Šukevičius V.	-	-	5	-	R/V	LNM	-
14	**Pakretuonė I**	Senovės gyvenvietė	Švenčionių r.	Girininkas A.	1976-1977	Archeologiniai tyrimai	44	-	R	LNM	Girininkas, 1978; Girininkas, 1980b; Girininkas, 2002c; Brazaitis, 2008.
15	**Spigino sala I**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1986	Archeologiniai tyrimai	17	-	R	LNM	Butrimas, 1998; Stančikaitė et al., 2006.

16	**Šventoji IX**	Radimvietė (žuvies gaudymo užtvara)	Kretingos r.	Rimantienė R.	1971-1972	Archeologiniai tyrimai	1 puodas	-	R	-	Rimantienė, 1980; Rimantienė, 2005.
17	**Varėnė II**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Ostrauskas T.	1996-1997, 1999	Archeologiniai tyrimai	93	-	V	LNM	Ostrauskas, 1998, Ostrauskas, 2000, Girininkas, 2009, Brazaitis, 2008.
18	**Varėnės up. X**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Juodagalvis V.	1999-2001	Archeologiniai tyrimai	8	-	V	LNM	Juodagalvis, 2000; Juodagalvis, 2001; Juodagalvis, 2002; Juodagalvis, Marcinkevičiūtė, 2004.
19	**Visėtiškės**	Pilkapynas	Anykščių r.	Kazakevičius V., Ostrauskas T.	1985-1988, 1999	Archeologiniai tyrimai, žvalgomieji archeologiniai tyrimai	74	16	R	LNM	Kazakevičius, 1986; Kazakevičius, 1988; Kazakevičius, 1990; Brazaitis, Ostrauskas, 2000; Brazaitis, 2000b; Brazaitis, 2008.

Lentelė nr. 2. **ARCHEOLOGINIŲ OBJEKTŲ, KURIUOSE APTIKA TŠCINECO KULTŪROS RADINIŲ, APRAŠYMAS**
(GAMTINĖ APLINKA, CHRONOLOGIJA, KULTŪRINĖ PRIKLAUSOMYBĖ)

Nr.	OBJEKTO PAVADINIMAS	OBJEKTO TIPAS	GAMTINĖ APLINKA	OBJEKTO PLOTAS	Vėl. paleolitas	Mezolitas	Anskt.-vid. neolitas	Vėl. neolitas	Ankst. bronzos a.	Vid. bronzos a.	Vėl. bronzos a.	Geležies a.	Istoriniai laikai	KULTŪRINĖ PRIKLAUSOMYBĖ	PASTABOS
1	**Dubičiai I (Salaitė)**	Senovės gyvenvietė	3-jų gyvenviečių kompleksas prie buv. Pelesos ežero.	- (ištirta 128 kv.m)				x	x				x	Nenustatyta	
2	**Dubičiai II (Paėžerys)**	Stovykla ir senovės gyvenvietė	3-jų gyvenviečių kompleksas prie buv. Pelesos ežero.	- (ištirta 330 kv.m)			x	x	x					Ankstyvoji ir vidurinė Nemuno k. fazės; VKK.	Cronologiją reiktų pratęsti iki vid. bronzos amžiaus.
3	**Dumblynės sala**	Senovės gyvenvietė	Sala Sartų ežere.	- (ištirta 383 kv.m)					x	x		x		Nenustatyta	
4	**Duonkalnis**	Senovės gyvenvietė, alka, kapinynas	Sala Biržulio ežere, pailga kalva.	~1024 kv.m		x	x	x	x	x	x	x		Janislavicų k., Narvos k., VKK, Tšcineco k., BKK.	
5	**Gedupis**	Senovės gyvenvietė	Šešupės deš. krantas, II terasa.	- (ištirta 64 kv.m)				x	x					Nenustatyta	Cronologiją reiktų pratęsti iki vid. bronzos amžiaus.
6	**Geniakalnis**	Senkapis	80 m. nuo Lamėsto ežero, pailgoje 2 m. aukščio kalvelėje.	- (ištirta 169,75 kv.m)									x	-	Aptikti II tūkst. pr. Kr. antros pusės ir I-III a. radiniai. Spėjama, iš čia buvusių gyvenviečių.
7	**Katra I**	Senovės gyvenvietė	Katros up. Š krantas, pakilumos P šlaitas, užpelkėjusi protaka skiria nuo Katros II gyv.	180x50 m	x	x	x	x	x			x		Arensburgo, Svidrų, Maglemozės, Nemuno k., VKK	Aptikta ir IX-XVII a. radinių.

8	**Katra II**	Senovės gyvenvietė	Katros up. Š krantas, pakilumos šlaitas, užpelkėjusi protaka skiria nuo Katros I gyv.	Plotas nenustatytas, ištirta 1520 kv.m		x	x	x	x		x				Svidrų k., Nemuno k., RAK, Tščineco k.	Archeologiniai radiniai tik fragmentiškai atspindi įvarius laikotarpius. Manoma, jog šioje vletoje buvo nuolat įrengiamos trumpalaikės stovyklavietės.
9	**Katros ištakos**	Senovės gyvenvietė	Katros up. Š krantas, Draciliškos (Nizelės) upelio krantas, 110x70 m pločio kalvelė.	110x70 m (?), ištirta 187 kv.m		x		x	x	x	x				Svidrų k., Nemuno k., RAK, Tščineco k.	
10	**Kretuonas I**	Senovės gyvenvietė	95 m nuo Kretuono ež. kranto	- (ištirta 3226 kv.m)				x	x	x	x				Narvos k., VKK, Šukinės-duobelinės k.k., RAK	Cronologiją reiktų pratęsti iki vid. bronzos amžiaus.
11	**Kubilėliai**	Senovės gyvenvietė	Šešupės up. krantas, II terasa.	~938 kv.m					x	x					VKK, Nemuno k.(?)	
12	**Margiai I**	Senovės gyvenvietė	Buv. Dūbos ežero kranto kyšulys	~ 1077 kv.m				x	x	x	x		x		Nemuno k., Pamarių k., BKK	Pastebima Narvos k., RAK, VKK įtaka
13	**Pakretuonė I**	Senovės gyvenvietė	Kretuono ež. pakrantė, I terasa, šalia Kretuonėlės up. ištakų.	- (ištirta 412 kv.m)				x	x	x	x	x			Narvos k., Tščineco k., BKK	Aptikta ir X-XI a., XIX a. keramikos
14	**Spigino sala I**	Senovės gyvenvietė	Sala Biržulio ežere.	- (ištirta 112 kv.m)					x	x					VKK	Neolito gyvenvietės radiniai atokiau toliau nuo mezolitu datuojamų Spigino salos kapų ir su jais nesiejami. Cronologiją reiktų tikslinti.
15	**Šventoji IX**	Radimvietė (žuvies gaudymo užtvara)	Buvusi lagūnos protaka į jūrą.	- (ištirta 392 kv.m)					x	x					Pamarių k. (?), VKK (?)	Kultūrinė priklausomybė nėra aiški.

16	**Varėnė II**	Senovės gyvenvietė	Varėnės up. kairysis krantas, viršutinė terasa (13.5 m aukščio)	~ 400 kv.m (ištirta 365.75 kv.m)		x	x	x				x				Liungbiu-Bromės k., Svidrų k., Arensburgo k., Janislovicų k., Nemuno k., BKK	Cronologiją reiktų papildyti vid. bronzos amžiumi. Aptiktos ir kelios VKK puodų šukės.
17	**Varėnės up. X**	Senovės gyvenvietė	Varėnės up. kairysis krantas, buv. ledyninio ežero pusiasalis ar sala	~ 200 kv.m (ištirta 184.75 kv.m)				x	x	x						Nemuno k. (neolitas), bronzos a. - ?	Cronologiją reiktų pratęsti iki vid. bronzos amžiaus.
18	**Visėtiškės**	Pilkapynas	Jaros ež. mikroregionas, terasos kyšulys	15 pilkapių					x	x	x					Narvos k., VKK, Tščineco k.	

Lentelė nr. 3. **ARCHEOLOGINIAI OBJEKTAI, KURIUOSE TŠCINECO RADINIŲ NEAPTIKTA**

Nr.	OBJEKTO PAVADINIMAS	OBJEKTO TIPAS	RAJONAS	TYRINĖTOJAS	TYRIMŲ METAI	TYRIMŲ POBŪDIS	MUZIEJUS	PASTABOS
1	**Barzdžio miškas I**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Rimantienė R.	1982	Archeologiniai tyrimai	LNM	Literatūroje minima (Остраускас, Римантене, Юодагальвис, 1997) kaip Tšcineco kultūros gyvenvietė, tačiau šios kultūros radinių neaptikta.
2	**Barzdžio miškas II**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Ostrauskas T.	1999	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	Didžiąją archeologinių radinių dalį sudaro titnaginiai dirbiniai ir jų fragmentai, aptiktos vos kelios šukės su augalinėmis priemaišomis.
3	**Barzdžio miškas III**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Ostrauskas T.	1999	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	
4	**Biržulio sąsmauka**	Senovės gyvenvietė ir stovykla	Telšių r.	Ostrauskas T., Butrimaitė D., Butrimas A.	1984, 1985, 1993	Archeologiniai tyrimai, žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	
5	**Daktariškė I**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1980	Archeologiniai tyrimai	LNM	
6	**Dreniai**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Ostrauskas T., Butrimaitė D., Butrimas A.	1993	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	Literatūroje minima (Stančikaitė et al., 2006) kaip Tšcineco kultūros gyvenvietė, tačiau šios kultūros radinių neaptikta.
7	**Dusios ežero VIII**	Senovės gyvenvietė	Lazdijų r.	Juodagalvis V.	1989-1995	Archeologiniai tyrimai	LNM	
8	**Gaigalinė I**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1983	Archeologiniai tyrimai	LNM	
9	**Gaigalinė II**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1983	Archeologiniai tyrimai	LNM	
10	**Glūkas VIII**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Ostrauskas T.	1996	Archeologiniai žvalgymai	LNM	

11	**Gribaša I**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Ostrauskas T.	1999	Archeologiniai tyrimai	LNM	
12	**Gribaša IV**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Ostrauskas T., Grinevičiūtė G.	1999-2000	Archeologiniai tyrimai	LNM	
13	**Jara I**	Senovės gyvenvietė	Anykščių r.	Girininkas A.	1976	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	Anot A. Girininko, keramika turi Tšcineco kultūrai būdingų bruožų. Gausu Virvelinės keramikos kultūros šukių, indai daugiausiai tiesiais (I) pakraštėliais, nėra dugnelių, puošta horizontaliais vivelių įspaudais.
14	**Jara II**	Senovės gyvenvietė	Anykščių r.	Girininkas A.	1976	Archeologiniai tyrimai	LNM	Keramika daugiausiai neornamentuota, su augalinėmis priemaišomis.
15	**Kabeliai I**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Ostrauskas T.	1994	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	
16	**Kalniškiai I**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1982	Archeologiniai tyrimai	LNM	
17	**Klangiai**	Stovykla	Kauno r.	Rimantienė R.	1961	Archeologiniai tyrimai	LNM	
18	**Laumėnai**	Senovės gyvenvietė	Kauno r.	Rimantienė R.	1953	Archeologiniai tyrimai	LNM	
19	**Lingėnai**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Ostrauskas T., Butrimaitė D., Butrimas A.	1982	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	
20	**Maksimai**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Rimantienė R.	1962	Archeologiniai žvalgymai	LNM	
21	**Margiai II**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Rimantienė R.	1980	Archeologiniai tyrimai	LNM	
22	**Naujeliai (Marcinkonys VI), Puvočiai**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Rimantienė R.	1954	Archeologiniai žvalgymai	LNM	
23	**Nendriniai**	piliakalnis-kapinynas (?)	Marijampolės r.	LII ekspedicija	1966	Archeologiniai tyrimai	LNM	Atsitiktiniai radiniai tyrinėjant piliakalnį - kapinyną.
24	**Ožnugaris I**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1986	Archeologiniai tyrimai	LNM	

25	**Ožnugaris II**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1985	Archeologiniai tyrimai	LNM	
26	**Ožnugaris III**	Stovykla	Telšių r.	Butrimas A.	1984, 1993	Archeologiniai žvalgymai	LNM	
27	**Papiškių IV**	Senovės gyvenvietė	Vilniaus r.	Brazaitis D.	1989-1991	Archeologiniai tyrimai	LNM	
28	**Patiltis**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Ostrauskas T., Butrimaitė D., Butrimas A.	1993	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	Literatūroje minima (Stančikaitė et al., 2006) kaip Tšcineco kultūros gyvenvietė, tačiau šios kultūros radinių neaptikta.
29	**Paveisininkai I, Ia, II, III, Burbiai**	Senovės gyvenvietė	Lazdijų r.	Rimantienė R.	1962	Archeologiniai žvalgymai	LNM	
30	**Pažarstis**	Pilkapynas	Prienų r.	Michelbertas M.	1975-1976	Archeologiniai tyrimai	LNM	
31	**Šakės (Lynežeris-VIII)**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Rimantienė R.	1983-1985	Archeologiniai tyrimai	LNM	
32	**Šaltaliūnė**	Senovės gyvenvietė	Švenčionių r.	Ostrauskas T., Steponaitis V.	1994	Archeologiniai tyrimai	LNM	
33	**Šarnelė**	Stovykla	Plungės r.	Rimantienė R.	1971	Archeologiniai tyrimai	LNM	
34	**Širmės kalnas I**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Rimantienė R., Butrimas A.	1978-1979	Archeologiniai tyrimai	LNM	
35	**Skirmantinė I**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1984	Archeologiniai tyrimai	LNM	
36	**Skirmantinė II**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1983	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	
37	**Spiginas**	Kapinynas	Telšių r.	Butrimas A.	1986	Archeologiniai tyrimai	LNM	
38	**Švendubrė I, II, III**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Rimantienė R.	1962	Archeologiniai žvalgymai	LNM	
39	**Šventoji 40**	Senovės gyvenvietė	Kretingos r.	Rimantienė R.	1967	Žvalgomieji archeologiniai tyrimai	LNM	
40	**Upėtai I**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Ostrauskas T.	1993	Archeologiniai tyrimai	LNM	
41	**Upėtai II**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Ostrauskas T.	1993	Archeologiniai tyrimai	LNM	

42	**Varėnės up. V (Glūko X)**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	L. Kavaliausko rinkinys, Juodagalvis V.	1986, 1995	Archeologiniai žvalgymai ir tyrimai	LNM	
43	**Verbiškės I**	Senovės gyvenvietė	Vilniaus r.	Šatavičius E.	1994-1996	Archeologiniai tyrimai	LNM	
44	**Verbiškės II**	Senovės gyvenvietė	Vilniaus r.	Šatavičius E.	1994-1996	Archeologiniai tyrimai	LNM	
45	**Versminio up. I (Marcinkonys X)**	Senovės gyvenvietė	Varėnos r.	Rimantienė R.	1954	Archeologiniai tyrimai	LNM	
46	**Žalioji**	Senovės gyvenvietė	Širvintų r.	Kulikauskienė R., Rimantienė R.	1953, 1958	Archeologiniai tyrimai	LNM	
47	**Žemaitiškė II**	Senovės gyvenvietė	Švenčionių r.	Girininkas A.	1979-1983	Archeologiniai tyrimai	LNM	
48	**Žvejeliškė I**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1994	Archeologiniai tyrimai	LNM	
49	**Žvejeliškė II**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1994	Archeologiniai tyrimai	LNM	
50	**Žvejeliškė III**	Senovės gyvenvietė	Telšių r.	Butrimas A.	1994	Archeologiniai tyrimai	LNM	

Lentelė nr. 4. Tščineco kultūros keramikos kiekio pasiskirstymas pagal archeologinius objektus.

EIL. NR.	OBJEKTO PAVADINIMAS	ŠUKIŲ SKAIČIUS	MIN. PUODŲ SKAIČIUS
1	Dubičiai I (Salaitė)	2	2
2	Dubičiai II (Paėžerys)	9	4
3	Dumblynės sala	2	2
4	Duonkalnis	30	7
5	Gedupis	3	3
6	Geniakalnis	21	1
7	Katra I	-	5
8	Katra II	2	2
9	Katros ištakos	32	4
10	Kretuonas I	30	12
11	Kubilėliai	13	1
12	Margiai I	5	5
13	Merkinės apylinkės	5	4
14	Pakretuonė I	44	3
15	Spigino sala I	17	9
16	Šventoji IX	1 puodas	1
17	Varėnė II	93	2
18	Varėnės up. X	8	4
19	Visėtiškės	74	35
VISO:		**390**	**106**

Lentelė nr. 5. Tščineco kultūros keramikos pasiskirstymas pagal Rytų ir Vakarų grupes.

	R	%	V	%
Radimviečių skaičius	8	-	10	-
Puodų šukių skaičius	222	56,92	168	43,08
Min. puodų skaičius	73	68,88	33	31,12
Titnaginių dirbinių skaičius	27	-	22	-

Lentelė nr. 6. Tščineco kultūros keramikos pasiskirstymas pagal indų dalis.

	Ornamentuotų šukių sk.	Neornamentuotų šukių skaičius	Iš viso
Pakraštėlis	48	19	67
Sienelė	210	106	316
Dugnelis	0	7	7

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

Pav. 1. Indų dalių pavadinimai (*A. Žilinskaitės brėž.*).

Pav. 2. Visėtiškių pilkapio Nr. XV planas (*pagal Kazakevičius, 2000, pav. 118*).

Pav. 3. Tšcineco kultūros pilkapio *Żerniki Górne* planas (*pagal Górski, 2007, pav. 18*).

Pav. 4. Tšcineco kultūros pilkapio *Dacharzów* planas (*pagal Florek, Taras, 2003, pav. 3*).

Pav. 5. Keramikiniai ir bronziniai radiniai iš Tšcineco kultūros pilkapio *Dacharzów* (*pagal Florek, Taras, 2003, pav. 6*).

Pav. 6. Bronziniai Tšcineco kultūros radiniai (*pagal Górski, 2007, pav. 19*).

Pav. 7. Tšcineco kultūros tulpės formos puodai iš radimviečių Lenkijos teritorijoje (*pagal Dąmbrowski, 1975, pav. 4, 5*).

Pav. 8. Tšcineco kultūros puodai iš radimviečių Lenkijos teritorijoje (*pagal Dąmbrowski, 1975, pav. 4,5*).

Pav. 9. Tšcineco kultūros puodų pakraštėlių profiliai (*A. Žilinskaitės brėž.*).

Pav. 10. Tšcineco kultūros puodų pakraštėlių profiliai Nemuno baseine, Baltarusijoje (*pagal Лакіза, 1996, pav. 13*).

Pav. 11. Tšcineco kultūros puodų fragmentai (Padgornaja IV (baltarus. *Падгорная 4*), Baltarusija) (*pagal Лакіза, 2008, pav. 13*).

Pav. 12. Tšcineco kultūros puodų fragmentai (Rusakova II (baltarus. *Русакова 2*), Baltarusija) (*pagal Лакіза, 2008, pav. 33*).

Pav. 13. Tšcineco kultūros titnaginiai trikampiai strėlių antgaliai (Nemuno baseinas, Baltarusija) (*pagal Лакіза, 2008, pav. 65*).

Pav. 14. Tšcineco kultūros titnaginiai strėlių antgaliai su įkotėmis (Nemuno baseinas, Baltarusija) (*pagal Лакіза, 2008, pav. 66)*.

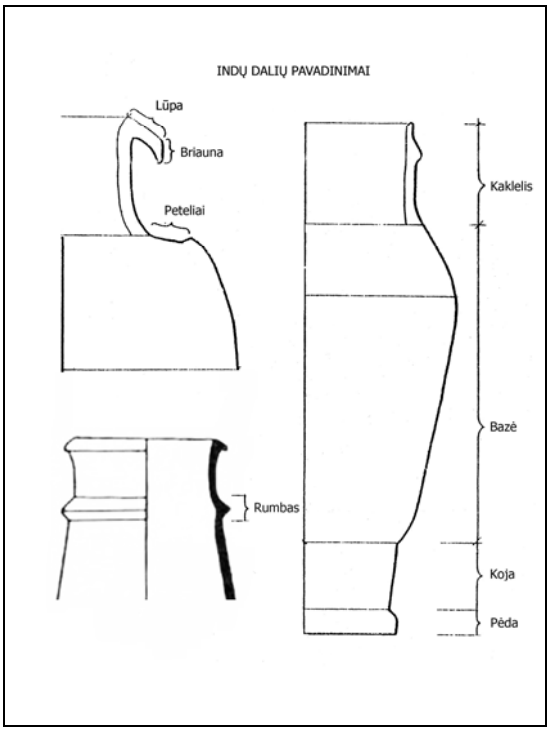

Pav. 1. Indų dalių pavadinimai (*A.Žilinskaitės brėž.*).

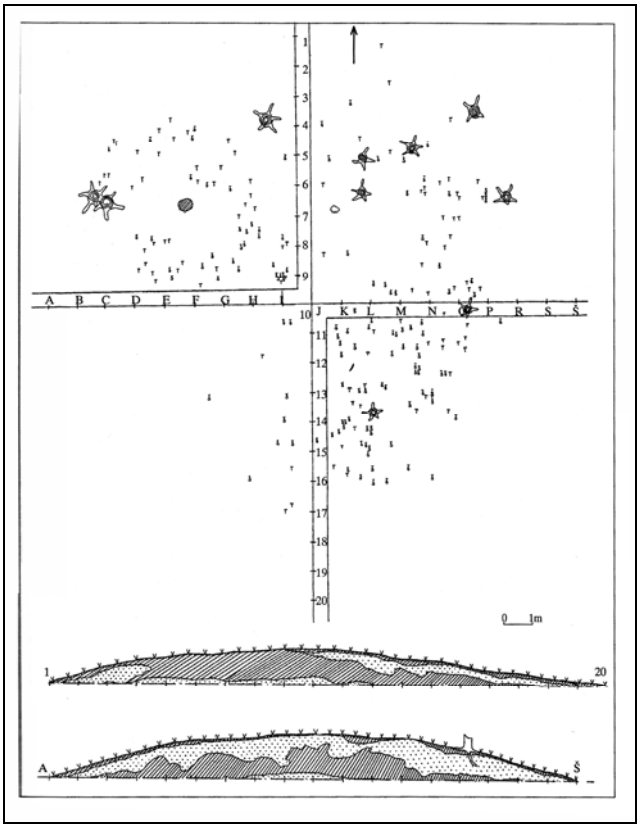

Pav. 2. Visėtiškių pilkapio Nr. XV planas (*pagal Kazakevičius, 2000, pav. 118*).

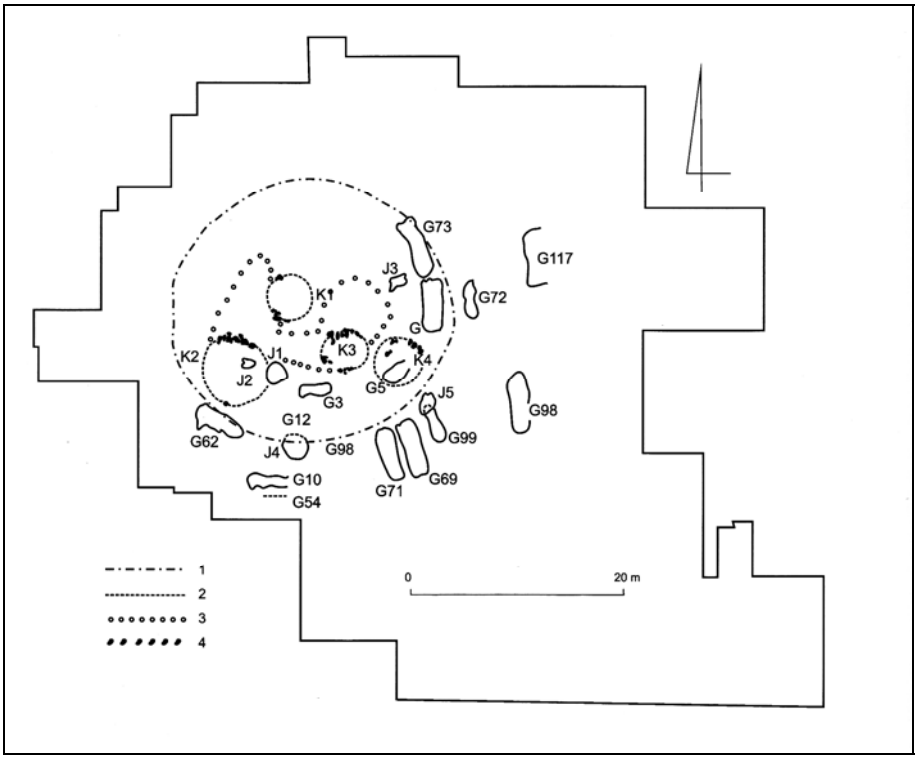

Pav. 3. Tščineco kultūros pilkapio *Żerniki Górne* planas (*pagal Górski, 2007, pav. 18*).
1 – pilkapio sampilo ribos; 2, 4 - akmenų vainikai; 3 – degėsių sluoksnio ribos.

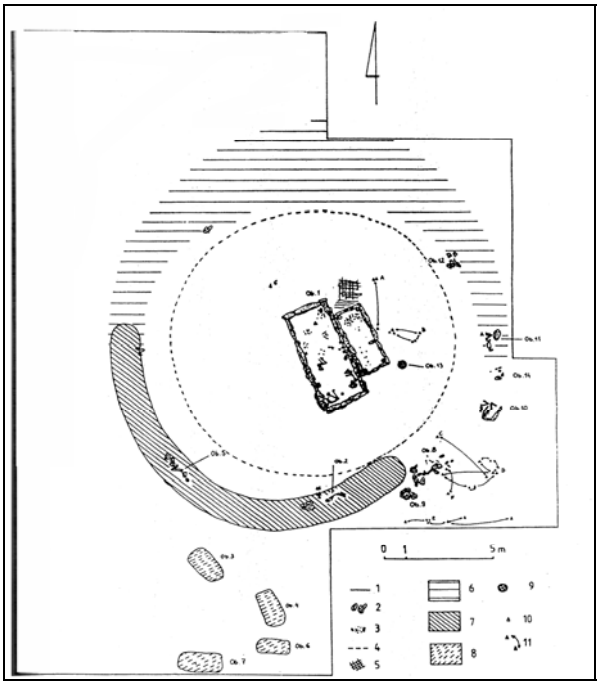

Pav. 4. Tščineco kultūros pilkapio *Dacharzów* planas (*pagal Florek, Taras, 2003, pav. 3*).

1 – ištirto ploto ribos; 2 – akmenys, 3 – žmonių kaulai; 4 – pilkapio sampilo ribos; 5 – arimo pėdsakai; 6 – įduba, susidariusi semiant žemes sampilui; 7 – griovys; 8 – duobės; 9 – stulpavietės; 10 – puodai arba jų fragmentai; 11 – vieno puodo fragmentai.

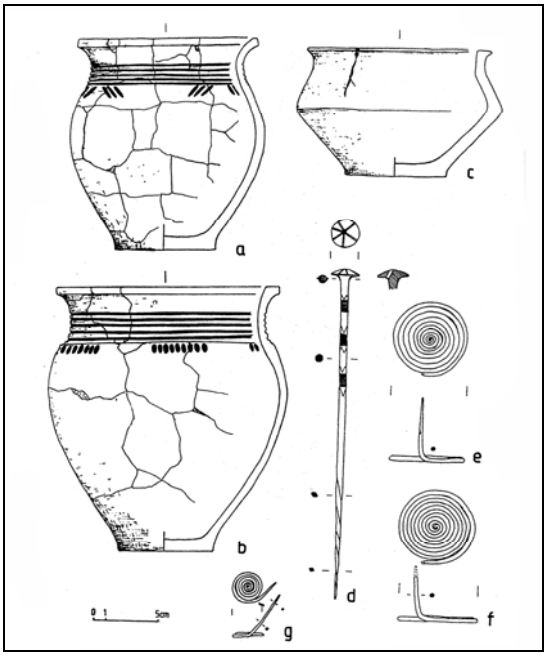

Pav. 5. Keramikiniai ir bronziniai radiniai iš Tščineco kultūros pilkapio *Dacharzów* (*pagal Florek, Taras, 2003, pav. 6*).
a-c – keramika; d-g – bronziniai dirbiniai.

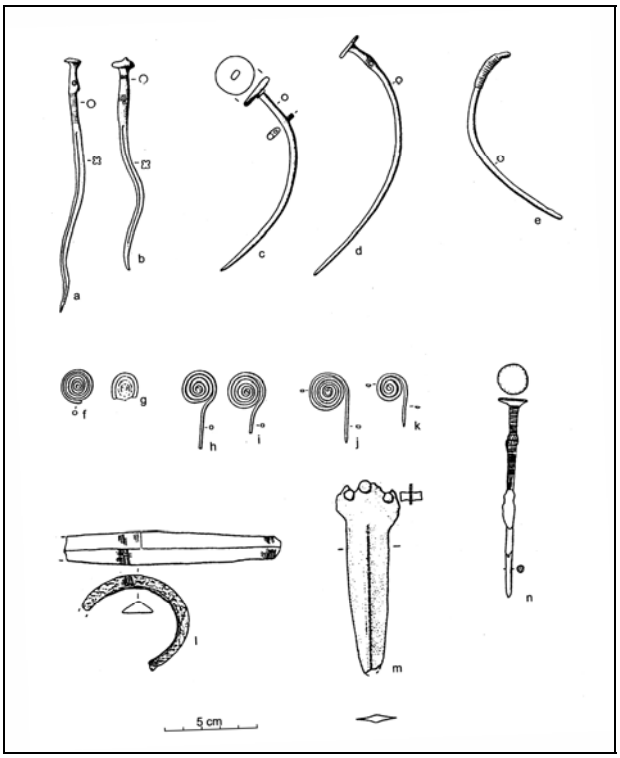

Pav. 6. Bronziniai Tščineco kultūros radiniai (*pagal Górski, 2007, pav. 19*).
a-n – smeigtukai; l – apyrankės fragmentas; m – durklas;
a, b, m – Iwanowice; c-k - Żerniki Górne ; l – Boronice; n – Jakuszowice vietovės.

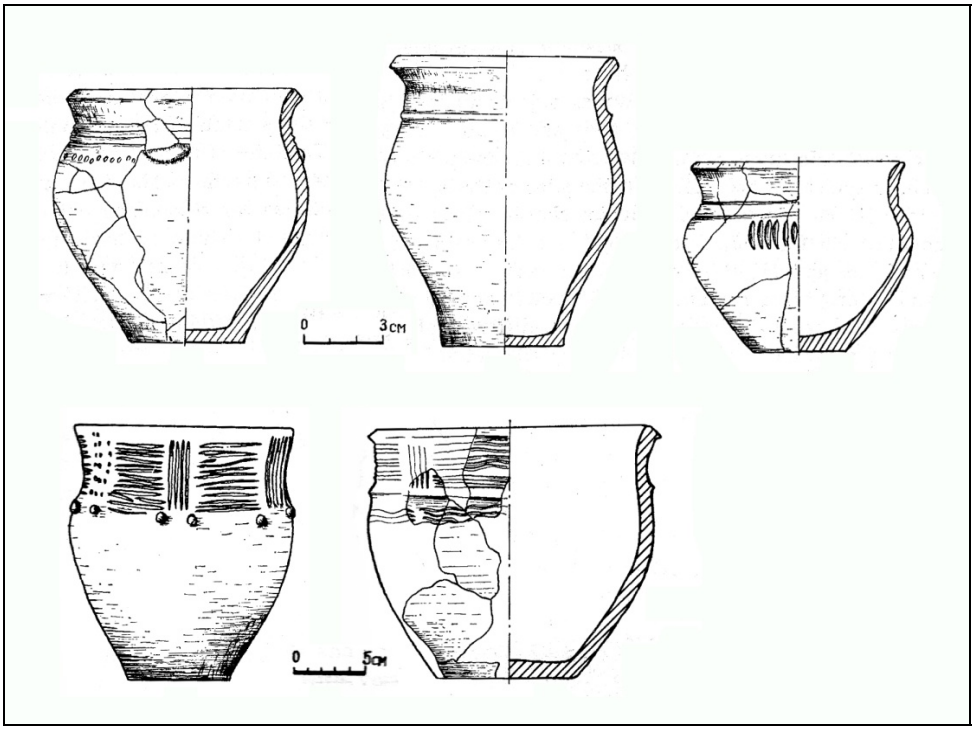

Pav. 7. Tščineco kultūros tulpės formos puodai iš radimviečių Lenkijos teritorijoje (*pagal Dąmbrowski, 1975, pav. 4, 5*).

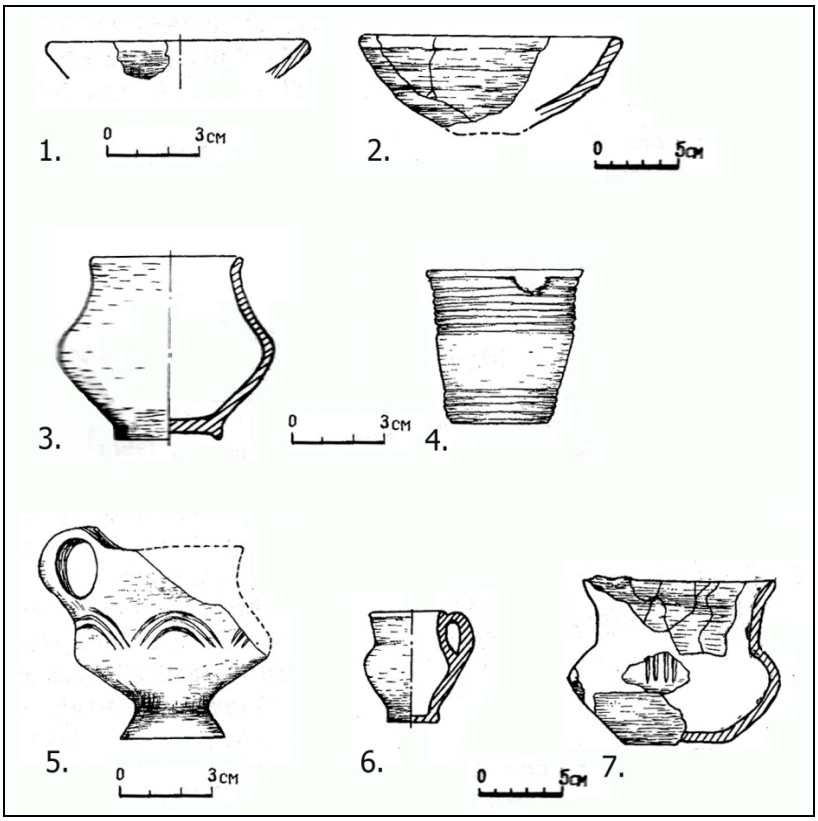

Pav. 8. Tščineco kultūros puodai iš radimviečių Lenkijos teritorijoje (*pagal Dąmbrowski, 1975, pav. 4,5*).
1 – kūgio formos dubuo, 2 – pusrutulio formos dubuo; 3 - rutulio formos puodas su cilindriniu kakleliu; 4 – taurė; 5 -7 – ąsočiai.

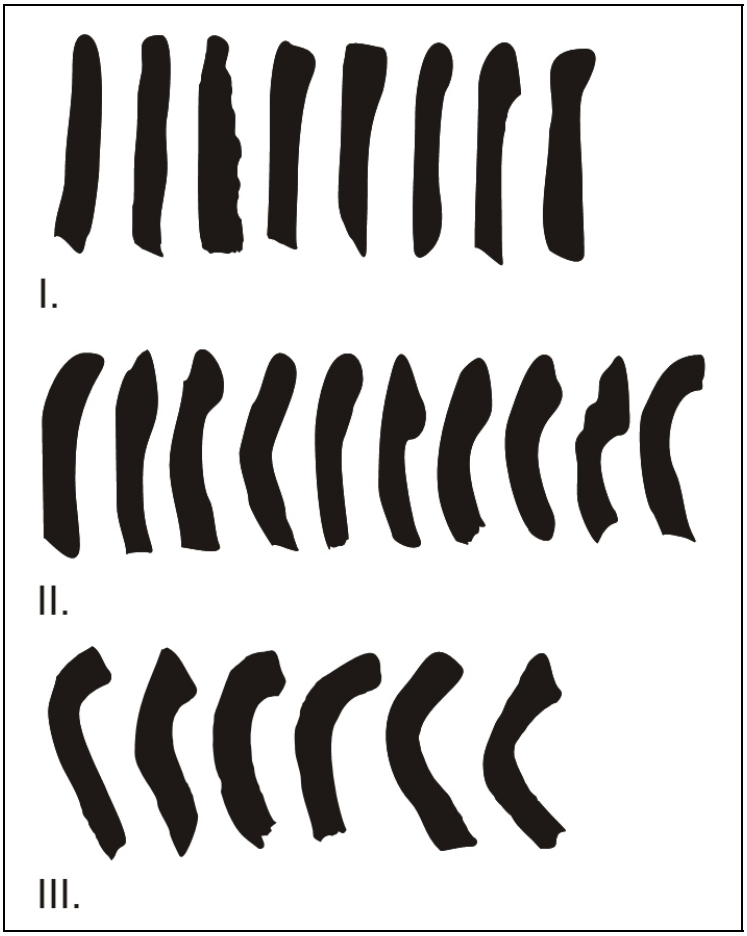

Pav. 9. Tščineco kultūros puodų pakraštėlių profiliai (*A. Žilinskaitės brėž.*).
I – tiesių pakraštėlių grupė; II – nežymiai atloštų į išorę prakraštėlių grupė; III – žymiai antloštų ir nuklembtų į išorę pakraštėlių grupė.

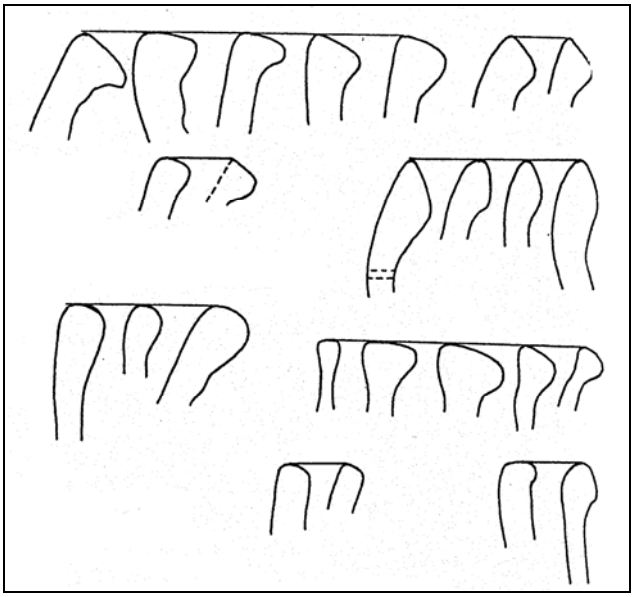

Pav. 10. Tščineco kultūros puodų pakraštėlių profiliai Nemuno baseine, Baltarusijoje (*pagal Лакіза, 1996, pav. 13*).

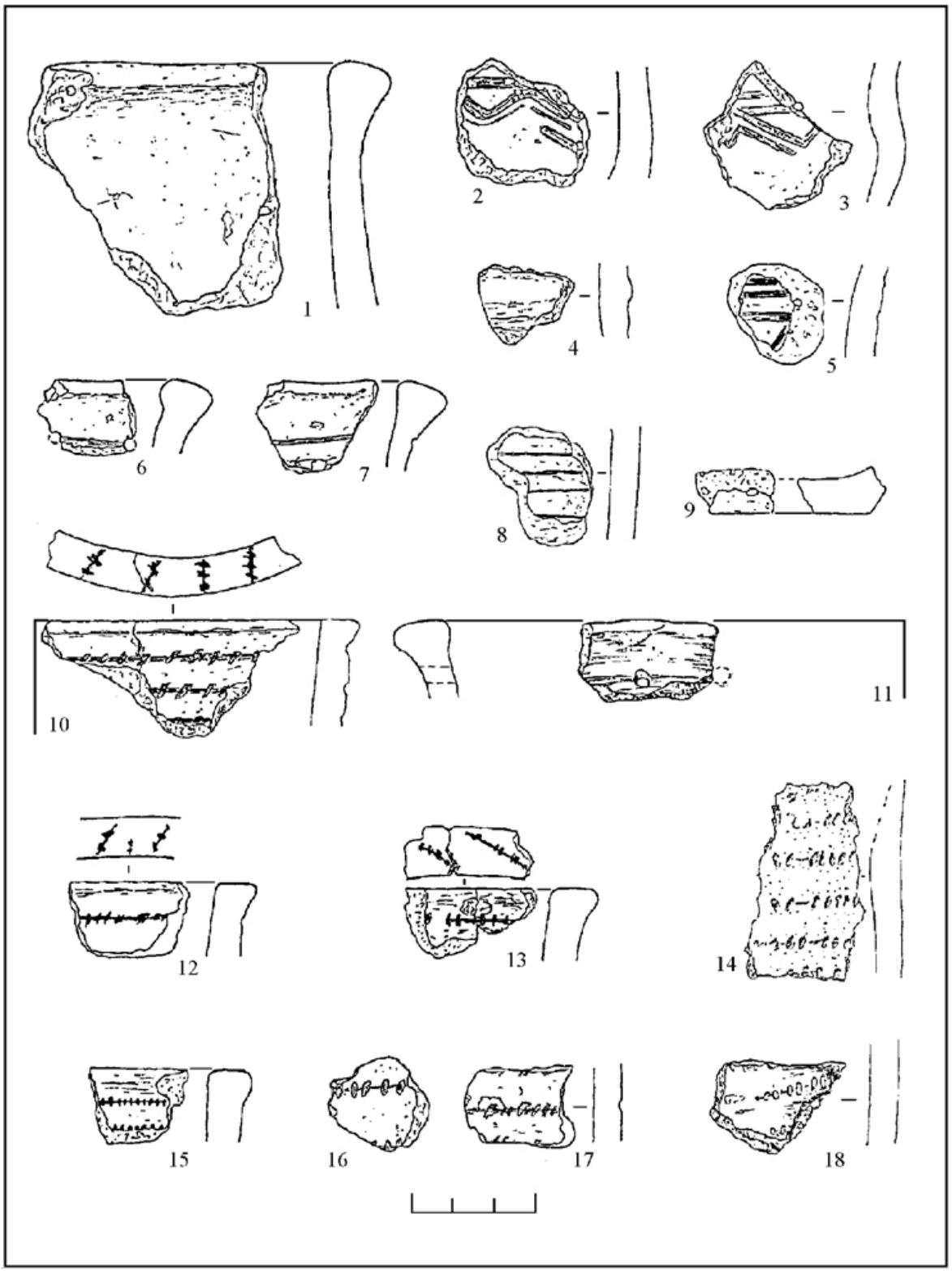

Pav. 11. Tščineco kultūros puodų fragmentai (Padgornaja IV (baltarus. *Падгорная 4*), Baltarusija) (*pagal Лакіза, 2008, pav. 13*).

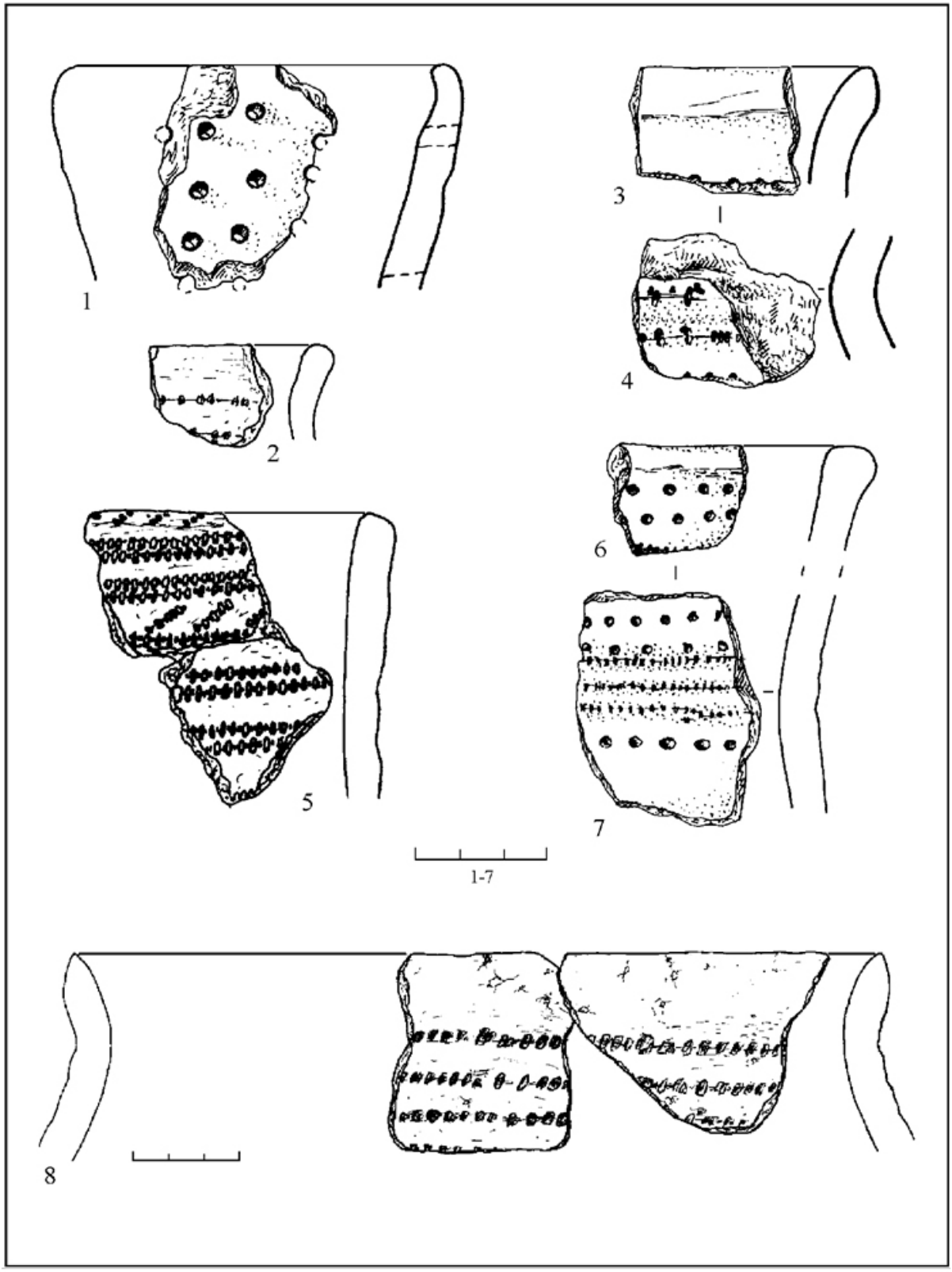

Pav. 12. Tščineco kultūros puodų fragmentai (Rusakova II (baltarus. *Русакова 2*), Baltarusija) (*pagal Лакіза, 2008, pav. 33*).

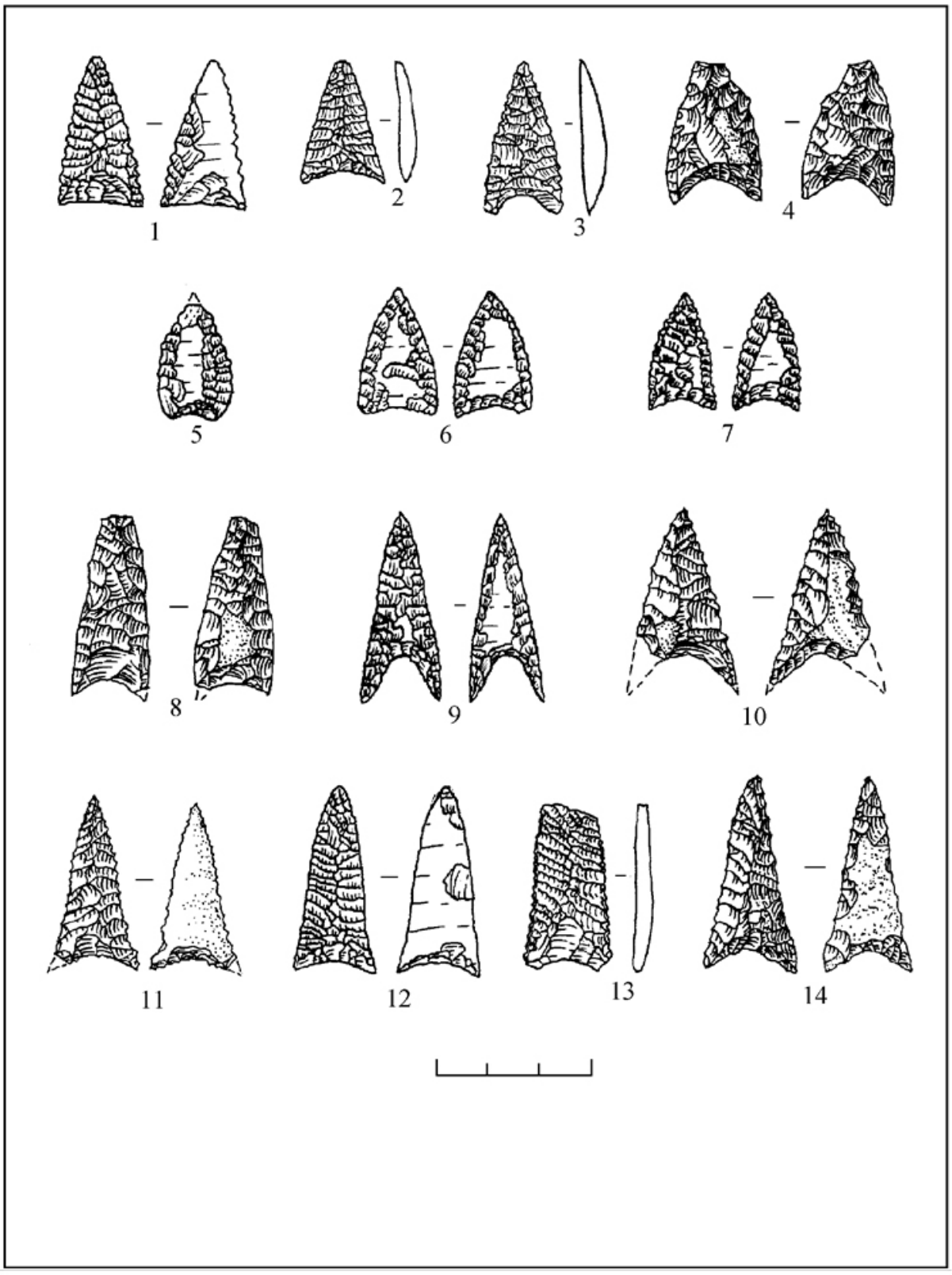

Pav. 13. Tščineco kultūros titnaginiai trikampiai strėlių antgaliai (Nemuno baseinas, Baltarusija) (*pagal Лакіза, 2008, pav. 65*).

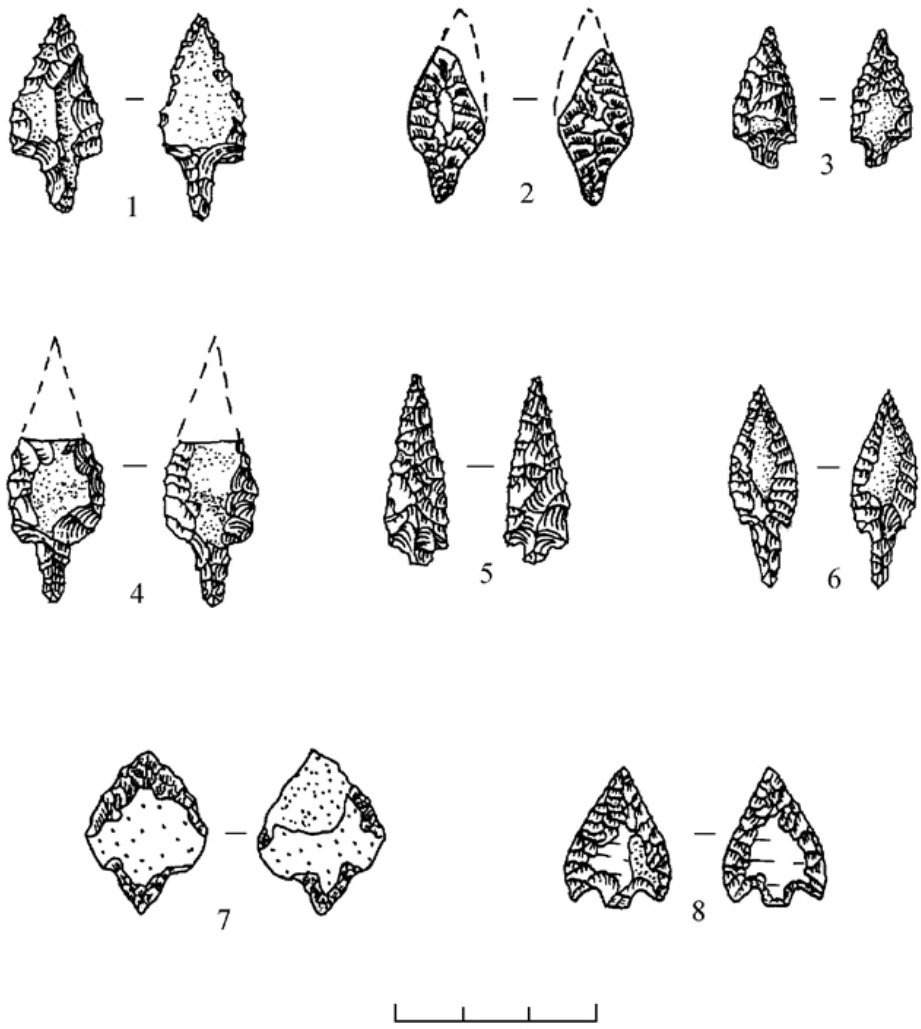

Pav. 14. Tščineco kultūros titnaginiai strėlių antgaliai su įkotėmis (Nemuno baseinas, Baltarusija) (*pagal Лакіза, 2008, pav. 66)*.